GAZETECİNİN İŞİ, HAK GAZETECİLİĞİ VE İNSAN HAKLARI

Elif Narin Hamidi

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İoanna KUÇURADİ

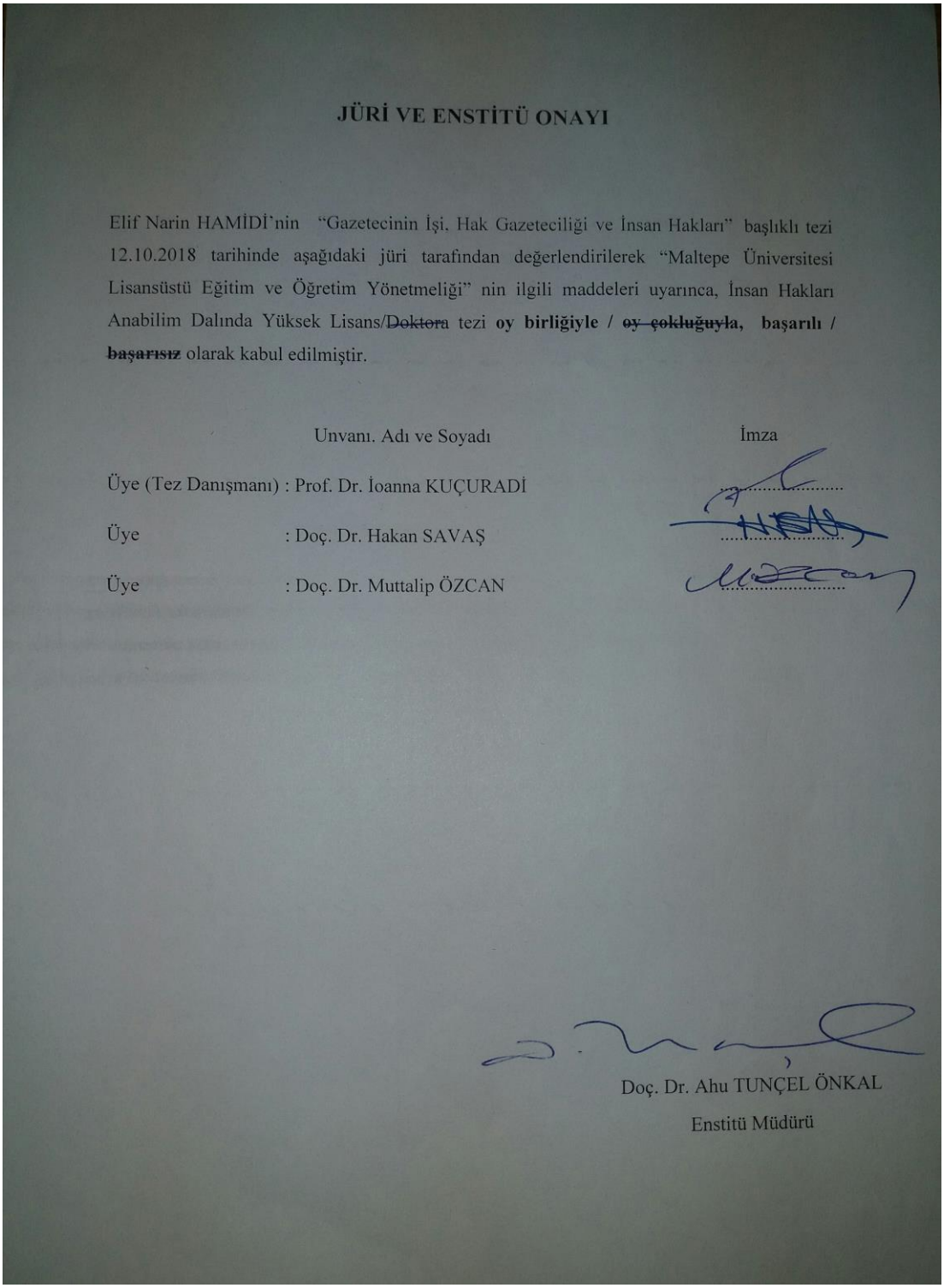
İstanbul

T. C. Maltepe Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

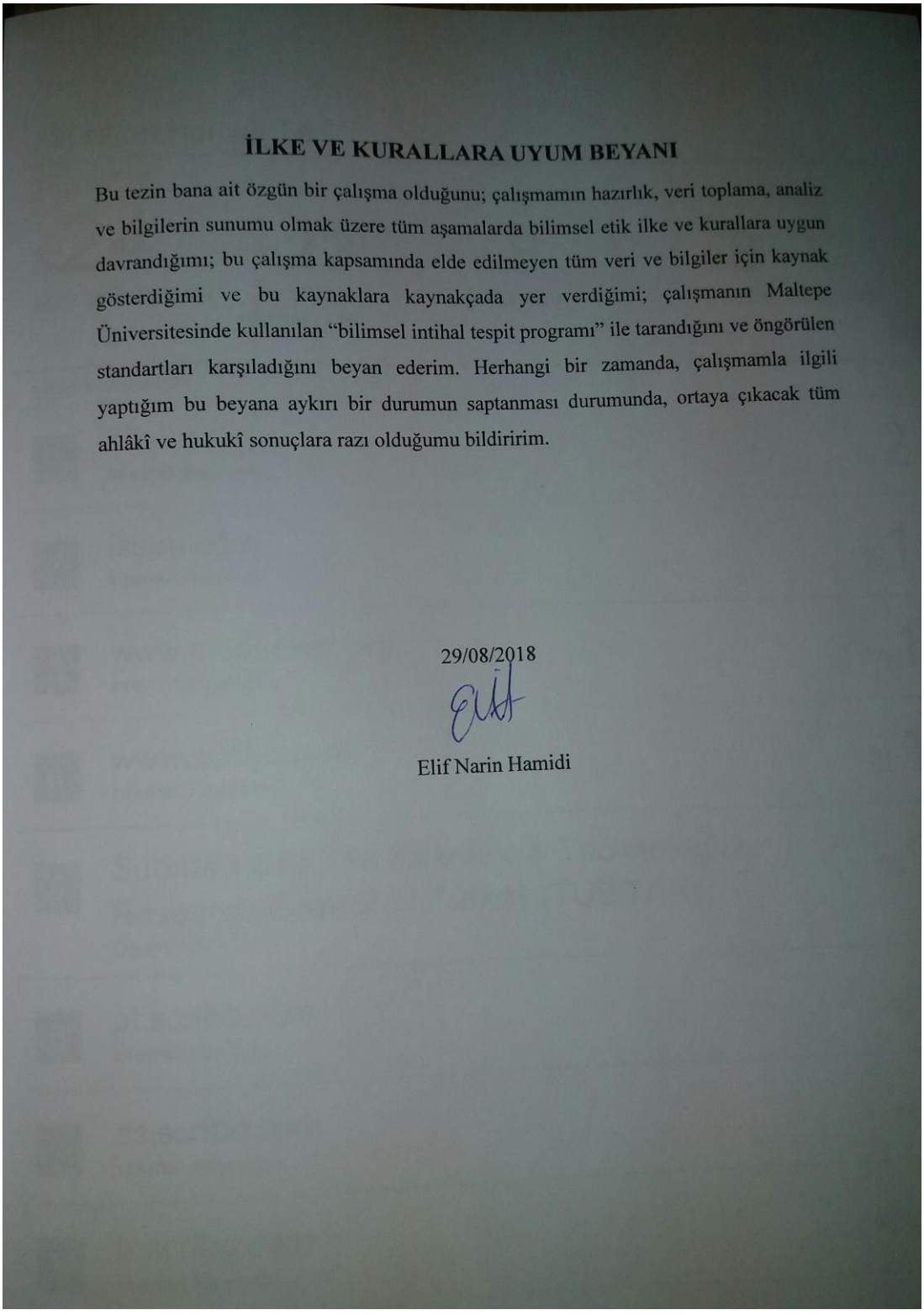
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Elif Narin HAMİDİ'nin "Gazetecinin İşi, Hak Gazeteciliği ve İnsan Hakları" başlıklı tezi 12.10.2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca, İnsan Hakları Anabilim Dalında Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi **oy birliğiyle / ~~oy çokluğuyla~~, başarılı / ~~başarısız~~** olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Dr. İoanna KUÇURADİ	.....
Üye	: Doç. Dr. Hakan SAVAŞ	.....
Üye	: Doç. Dr. Muttalip ÖZCAN	.....

Doç. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu tezin bana ait özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlâkî ve hukukî sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

29/08/2018

Elif Narin Hamidi

TEŞEKKÜR

Otuzbeş yaşımı doldurmuşken, yani tam yolun yarısına gelmişken beni yüksek lisans yapmaya teşvik eden ve öğrencisi olma şansı sunan değerli hocam Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye, desteği ve "insanlaşma" yolculuğumda bana kattıkları için canı gönülden teşekkür ederim. "Ne için yaşıyorum?" sorusuna bulmaya çalıştığım cevabın altını bilgiyle doldurmamı sağlayan, önerileriyle yolumu aydınlatan, kendisinden çok şey öğrendiğim değerli hocam Doç. Dr. Muttalip Özcan'a minnettarım. Her zaman arkamda duran, beni yüreklendiren, desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim Aziz A. Hamidi'ye ve gerek yüksek lisans derslerine girdiğim süre boyunca gerekse tez yazım sürecinde kendisine yeterince zaman ayıramadığım canım kızım Irmak Hamidi'ye sonsuz sabır ve anlayışı için minnettarım.

İlkokul sıralarından bu yana üzerimde emeği olan bütün hocalarıma ve lisans döneminde öğrencisi olma onuruna sahip olduğum ve varlığımı borçlu olduğum değerli hocalarım, Öğretim Görevlisi Ahmet Cemal ve Doç. Dr. Hakan Savaş'a ayrıca bir teşekkürü borç bilirim.

Elbette beni bu dünyaya getiren, her zaman destekleyen anne ve babama ve babamın, yangından sağ kurtulan "kitaplarına" minnettarım. Üstleri simsiyah isle kaplı o kitaplara −*Karamazov Kardeşler, Budala, Kara Çocuk, İlk Yılların Ekmeği, Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı* vs.− okuma ve yazma yolculuğumda bana kattıkları için çok şey borçluyum.

Elif Narin Hamidi

Ağustos 2018

ÖZ

GAZETECİNİN İŞİ, HAK GAZETECİLİĞİ VE İNSAN HAKLARI

Elif Narin Hamidi
Yüksek Lisans Tezi
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı/İnsan Hakları Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

Geçmişten bugüne gazetecilikte yaşanmakta olan sorunlarda ve bu sorunların çözümünde kişi olarak gazetecinin rolü büyüktür. Meslekteki sorunların temelinde, gazetecinin etik ve insan hakları bilgisinden yoksun olması yatmaktadır. Bir gazetecinin işini amacına ve işlevine uygun yapabilmesinin yolu, önce insan olmayı başarmasından geçer. İnsanlaşmayı başarmak ise etik bilgiyle mümkün olabilir.

Tezin birinci bölümünde, gazetecilik mesleğinin tarihsel gelişimi özetlenmiş ve bir meslek olarak gazeteciliğin amacının ve işlevinin ne olduğu tartışılmıştır. Ayrıca insan haklarının ne olduğu, neleri talep ettiği ortaya konmuş ve gazetecilik mesleğinin insan haklarıyla ilgisi tartışılmıştır. İkinci bölümde, bir insan olarak gazeteciye yakından bakılmış; insanlaşma, insanın işi, etik kişilik özellikleri, özgürlük ve tercih yapma arasındaki ilişkiler tartışılmıştır. Üçüncü bölümde ise, hak gazeteciliğinin ne olduğu irdelenmiş, bu gazetecilik anlayışının insan haklarının korunmasındaki rolü ve gazetecilik mesleği için yol gösterici olup olamayacağı tartışılmıştır.

Sonuç olarak, medyanın bugün içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında, sesleri duyurulmayan farklı grupların sesini duyurmaya ve haklarının ihlalini önlemeye çalışması bakımından hak gazeteciliğinin önemli bir çaba olduğu dile getirilmiştir. Ancak hak gazeteciliği gibi farklı gazetecilik arayışlarının da gazeteciliğin amacına ve işlevine uygun yapılabilmesi için, etik bilgisinin ve felsefî-etik temellere dayalı insan hakları eğitiminin her gazeteci için bir zorunluluk olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca hangi başlık altında gazetecilik yapıldığına bakılmaksızın bütün gazetecilerin böyle bir eğitimden geçmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Çünkü gazetecilik yaparken insanın değerini ve insan haklarını korumak, tek tek her gazetecinin sorumluluğudur.

Anahtar sözcükler: Medya, hak gazeteciliği, haber değeri, insanın değeri, insan hakları, etik bilgisi, doğru değerlendirme.

ABSTRACT

THE JOB OF JOURNALIST, RIGHTS JOURNALISM AND HUMAN RIGHTS

Elif Narin Hamidi
Master Thesis
Human Rights Master Program/Department of Human Rights
Thesis Advisor: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi
Maltepe University Institute of Social Sciences, 2018

From the past to the present the personality of the journalist plays a decisive role in the problems faced in journalism and in their solution. At the heart of the professional problems of journalism lies the lack of ethical and human rights knowledge of the journalist. In order that a journalist can carry out his job in accordance with its goal, his humanization is necessary. Humanization is possible through ethical knowledge.

In the first part of this thesis, the historical development of journalism as a profession is summarized and its purpose and function is discussed. Subsequently the questions of what human rights are and of what they demand, as well as the relation of journalism to human rights has been discussed. In the second part, the journalist as a person was put on the focus and the relationships among "the job of the human being", ethical personality, freedom and choice have been discussed. In the third chapter, "rights journalism" and its role in the protection of human rights, as well as the possibility of guiding the profession, is discussed.

The conclusion reached from these discussions is that, when the state of affairs in today's media is taken into consideration, it is possible to claim that rights journalism is an important attempt to make heard the voices of the different groups whose voices are not heard and thus to prevent the violation of their rights. It has been also shown that for this purpose education of human rights based on philosophical-ethical knowledge is a necessity for every journalist, so that different journalistic experimentations, such as rights journalism, can be made in accordance with the purpose of journalism. It is also claimed that all journalists should undergo such an education regardless of the area of journalism in which they work, because it is the responsibility of every journalist to protect human rights and the value of the human being.

Key words: Media, rights journalism, news value, human rights, ethical knowledge, right evaluation.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI II

İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI III

TEŞEKKÜR IV

ÖZ V

ABSTRACT VI

İÇİNDEKİLER VII

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM: GAZETECİNİN "İŞİ"NİN İNSAN HAKLARIYLA İLİŞKİSİ 8

1.1. BİR MESLEK OLARAK GAZETECİLİK VE İNSAN HAKLARI 8
1.1.1. Bir Meslek Olarak Gazetecilik 8
1.1.2. İnsan Hakları 19
1.2. Gazeteci Kime Karşı ve Neden Sorumludur? 26
1.3. Haberin Değeri-İnsanın Değeri ve İnsan Hakları 35

İKİNCİ BÖLÜM: KİŞİ OLARAK GAZETECİ 48

2.1. BİR İNSAN OLARAK GAZETECİ 48
2.2. Etik Kişilik Özellikleri ve Gazeteci 66
2.3. Erginleşmiş ve Özgür Kişi Olarak Gazeteci 70
2.4. "Tercih" Yapan ve "Hayır" Diyebilen Kişi Olarak Gazeteci 84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HAK GAZETECİLİĞİ VE HAKLARIN KORUNMASI 89

3.1. HAK GAZETECİLİĞİ NEDİR? 89
3.3. Hak Gazeteciliği, Gazetecilik Mesleği İçin Bir Yol Gösterici Olabilir mi? 100

SONUÇ 105

EKLER 108

EK 1: TÜRKİYE GAZETECİLERİ HAK VE SORUMLULUK BİLDİRGESİ 108

EK 2: BASIN KONSEYİ BASIN MESLEK İLKELERİ 115

EK 3: ABD PROFESYONEL GAZETECİLER DERNEĞİ ETİK İLKELERİ 117

EK 4: MESLEK İLKELERİ DEKLARASYONU 121

KAYNAKÇA 122

ÖZGEÇMİŞ

Elif Narin Hamidi

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Eğitim

Y. Ls.	2018	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı
Ls.	2004	Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Ön Ls.	1998	Trakya Üniversitesi, Edirne Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Serigrafi Bölümü.
Lise	1996	Pendik Lisesi

İş/İstihdam

2015-2018	Uzman. Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
2013-2016	Editör. Yapı Endüstri Merkezi.
2007-2010	Editör. Kapital Medya.

Kişisel bilgiler

Doğum yeri ve yılı: Ordu/Mesudiye, 1979 Cinsiyet: Kadın

Yabancı diller: İngilizce

GSM/e-posta: 0505 384 23 95/elif.sahin@gmail.com

GİRİŞ

Bugün gerek dünyada gerekse Türkiye'de medyanın içinde bulunduğu durumu gözönüne aldığımızda, gazetecilik mesleğini ve gazetecinin işinin ne olduğunu yeniden sorgulamak bir zorunluluk olarak görünmektedir. Bu sorgulamayı yaparken de gazeteciliğe insan hakları açısından bakmak, gazetecinin başat sorumluluğunu yeniden düşünmek ve bu sorumluluğun ne olduğunu ortaya koymak uygun olacaktır. Gazetecilikte, "hak gazeteciliği (insan hakları haberciliği, kadın odaklı habercilik, çocuk odaklı habercilik)", "barış gazeteciliği (peace journalism)", "yurttaş gazeteciliği (citizen journalism)" ya da "kamusal gazetecilik (public journalism)" gibi ayrımların yapıldığı günümüzde, bir meslek olarak gazeteciliğin ve bir kişi olarak gazetecinin yaptığı işin, insan hakları açısından yeniden değerlendirilmesi, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu amaçla gazetecinin işi, hak gazeteciliği ve bu gazetecilik ile insan hakları arasındaki bağa yakından bakılan bu çalışmada, hak gazeteciliğinin, insan haklarının korunmasındaki rolü irdelenmekte, "hak gazeteciliği, gazetecilik mesleği için bir yol gösterici olabilir mi?" sorusuna cevap aranmaktadır.

Her insanın kaçınılmaz yazgısı şu üç kelimeyle özetlenebilir: Doğar, büyür ve ölür. Ancak bu kaçınılmaz yazgı, hayvan dünyasında da pek farklı değildir. Çünkü bu süreç, onlar için de aynı şekilde işler. Fakat insanı insan yapan, onu diğer varlıklardan farklı kılan şey bilim, teknik, sanat, felsefe, hukuk ve siyaset yapma vb. gibi, her bir kişiye açık olan olanaklara sahip olmasıdır. Bu olanaklar, bazı kişilerce ancak ve ancak "amaçlarının bilincinde ve işlevleri yerine gelecek şekilde" (Kuçuradi, 2011a, s. 179) gerçekleştirildiğinde ise, birer insansal etkinliğe ve değere dönüşmektedir. İşte bilim, sanat, felsefe, hukuk, siyaset gibi insan başarılarını ya da değerleri üreten bazı yaratıcı kişiler, tarihsel varlık alanına kattıkları her yeni eserle, yeryüzünü daha anlamlı ve yaşanılır kılar, insanlara örnek oluşturur, rehber olurlar. Fakat burada şunun altını çizmek gerekmektedir: Bu insansal etkinliklerin, amacının bilincinde ve işlevi yerine gelecek şekilde gerçekleştirilebilmesi için, kişilerin belirli özelliklere sahip olmaları gerekir. Bu kişilerin, erginleşmiş ve başta Kant'ın dile getirdiği anlamda "özgürlük" olmak üzere etik kişilik özelliklerini kazanmış olması, insansal etkinliklerin birer değer olarak hayata geçirilmesinin önkoşulunu oluşturmaktadır. Diğer taraftan, değer yaratabilecek bu tür insanların, sahip oldukları insansal olanakları hayata geçirebilmeleri için de, onların temel kişi haklarının güvence altına alınmış olması

gerekmektedir. Kişinin bütün bunları gerçekleştirebilmesinin yolu da felsefî temellere dayalı etik bilgiden geçmektedir. Tür olarak insana, insanın değerine ve değerlerine ilişkin felsefî-etik bilgiyle donanmış kişiler, herşeyden önce insan olmanın ne demek olduğunun bilgisine ulaşır ve bununla birlikte gerek aile içi ilişkilerde, gerek toplumsal yaşamda, gerekse işini-mesleğini icra ederken, insana yakışır şekilde "muamele etme ve muamele görme ilkeleri" (Kuçuradi, 2011b, s. 56-57) olan insan haklarını gözeterek eylemde bulunurlar.

İnsanlar arasındaki derin uçurumun kapanmasını sağlayacak önemli bir bilgidir bu. Acının ve hüznün şairi Nilgün Marmara, "Uçurumlar var, var uçurumlar diyorum ben insanla insan arasında, kendiyle kendi arasında, kendiyle başkası arasında…" (Marmara, 2016, s. 93) der. İşte bu bilgiyle, insan ile insan arasındaki, kendi ile kendi arasındaki ve ardından kendi ile başkası arasındaki uçurum, tamamen kapanmasa bile, uçurumun iki yakasının birbirine epeyce yaklaşabileceği –hiç değilse− umut edilebilir. Hatta umut etmek şarttır. Çünkü Camus'nün dediği gibi "Kişiyi çalıştıran ve çırpındıran her şey umuttan yararlanır" (Camus, 2008, s. 73). Üstelik bıkmadan dönmeye devam eden şu yaşlı dünyamız bile umut etmeyi insandan öğrenmiştir sanki. İnsan, türlü kötülüklerle bu eşsiz gezegeni yok etmek için elinden geleni ardına koymasa da, dünya hiç ara vermeden dönmeye devam etmektedir. Belli ki dünya, henüz insandan umudunu kesmemiştir ve olanaklar varlığı olan insanın da türdeşlerinden umudu kesmemesi gerektiğini fısıldamaktadır. Dolayısıyla Voltaire'in Candide'i gibi herşeye rağmen iyimser olmalı ve bahçesini ekmeye devam etmelidir insan, çünkü "İyimser olursan dünya için umudun olur, bir şey yapmak için enerji bulursun" (Sertbarut, 2018, s. 216).

Umut hakkındaki bu önemli parantezin ardından konumuza dönecek olursak, insanın değerine ilişkin felsefî bilgiyle temellendirilmiş insan hakları bilgisine sahip olan kişi, öncelikle insan olmaya, ardından doktor, öğretmen, gazeteci vb. olmaya çabalar. Başka bir anlatımla, hangi meslek olursa olsun, o mesleği icra edecek olan insanlardır ve bu nedenle kişilerin öğretmen, doktor, avukat, mühendis, marangoz, demirci, ayakkabı tamircisi, terzi, aşçı vb. olmadan önce, doğal bir varlık olmaktan kurtulup filozofların "insanlaşma" dediği şeyi gerçekleştirmeleri önemli görünmektedir. Ancak şunu da hemen belirtmek gerekir ki *insanlaşma* denilen şey, aslında her bir insana teorik olarak açık olmakla birlikte, pratikte ancak bazı kişilerin gerçekleştirebileceği *bir olanak*tır (Özcan, 2016, s. 401). Buradan hareketle, gazetecinin

de “ilk işinin” insan olmak, insanın değerini ve değerlerini koruyacak bir kişi olmaya çalışmak ve kendisini insandan sorumlu duymak, ardından da “işini iyi yapmak” olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan radyo, televizyon, gazete ve internet gibi kitle iletişim araçlarının ya da genel anlamıyla medyanın ana işi veya işlevi, kamuyu uzak ve yakın çevresinde olup bitenler hakkında bilgilendirmektir. Dahası, kamunun doğru bilgiye ulaşmasını sağlamaktır. Bununla birlikte medya, kamuoyunun, insanca muamele görmeyenlerin, haksızlığa uğrayanların, hakları ihlal edilenlerin sesi olmak, onların yanında yer almak gibi bir yükümlülüğe de sahiptir. Varoluş nedeni haber vermek olan ve demokrasinin olmazsa olmazlarından sayılan medyanın ve dolayısıyla gazetecinin asli görevi insanların gözü-kulağı, sesi, kimi zaman da çığlığı olmaktır. Çünkü Latin Amerikalı gazeteci-yazar Eduardo Galeano’nun dile getirdiği gibi “Gazetecilik, seni o küçük çevrenden çıkmaya ve gerçekliğe, başkalarının dansına katılmaya zorlar” (Galeano, 2017, s. 9).

Medya “Demokratik toplumların yaşamlarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmelerinde en büyük işleve sahip kurumlardan biri” olmakla birlikte “toplumsal bir dinamik, bir denge ve demokrasiyi besleyen önemli bir kanaldır” (Vural, 1992, s. 128). Bir iletişim kurumu olan basının, demokratik sistemin en önemli tamamlayıcılarından biri olduğunu ifade eden Ali Murat Vural “Basın, demokrasinin bir parçası olarak gerektiğinde tüm organlarını kullanarak tek başına, gerektiğinde de diğer kurumlarla birlikte, ülkede yaşayan toplumun bireyleri, grupları, kurumları, yönetenleriyle yönetilenleri, çalışanları ile çalıştıranları arasında bir iletişim köprüsüdür” der (Vural, 1992, s. 128). Gazeteciler bu köprünün ayakta kalması ve yıkılmamasından sorumludur. “Siyasal partilerin ve hükümetin icraatlarını vatandaşlara, vatandaşların taleplerini ve eleştirilerini de siyasal partilere ve hükümete ileterek katılımcı demokrasinin gerçekleşmesinde” önemli bir rol oynayan medya aynı zamanda “toplum içindeki grupların kanaatlerini birbirlerine ileterek, toplumsal iletişimin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır” (Erimli, 2014, s. 23).

Ancak şu gerçeğin de altını çizmek gerekir: Gazetecilik, öteden beri bazı çıkar grupları tarafından kullanılmaya en açık mesleklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazeteciliğin, bireylerin veya grupların çıkarına hizmet eden bir meslek olmaktan

kurtulabilmesi için, mesleği yürüten kişilerin, işini yaparken herşeyden önce insan olmak gerektiği bilinciyle hareket etmesi, gazeteci olmaktan önce insan olduğunun ayırdına varması büyük önem taşımaktadır. Bu bilinçle hareket eden gazeteci, başat sorumluluğunun insan haklarını korumak olduğunu unutmaz ve işini bu sorumlulukla yapar.

Ne var ki gazetecinin, insan haklarını koruyabilmesi için, herşeyden önce insan hakları bilgisine sahip olması gerekir. Ancak gazetecilerin büyük çoğunluğu, insan hakları konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Wolfgang Benedek'in de dediği gibi "Birçok gazeteci –politikacılar ve sivil toplum alanında çalışan diğer kişiler gibi– İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ve diğer insan hakları antlaşmalarını ve mekanizmalarını bilmiyor" (Benedek, 2014, s. 420). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden bile habersiz olan kimi gazeteciler için insan hakları bilgisi ise, yalnızca cepheden bildiren savaş muhabirlerini ilgilendiren bir konu olarak görülmektedir. Ancak son yıllarda iletişim fakültelerinde insan hakları derslerinin verilmeye başlanması, insan haklarına dayalı bir gazeteciliğin yeşermesi adına umut verici bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ne var ki bu eğitimin çok küçük yaşlardan itibaren verilmeye başlanması gerektiğinin altını da kalınca çizmek gerekmektedir. Çocuklara insan onurunun nerede tehlikede olduğunu, insan haklarının ihlal edildiği durumları görebilecek bir göz kazandırmak konusunda da basına/kitle iletişim araçlarına özellikle görev düşmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için de insan hakları bilgisine sahip gazetecilere ya da daha geniş ifadeyle basın çalışanlarına ihtiyaç olduğu açıktır.

Öte yandan insan hakları konusunda verilecek eğitimin niteliği de büyük önem taşımaktadır. Burada "Nasıl bir eğitim?" sorusunu sormak gerekir. Verilecek cevap ise şu olabilir: "İnsan hakları konusunda verilecek eğitim, felsefî temellere dayalı olmalıdır/olmak zorundadır. Felsefe, küresel-evrensel bir düşünme modeli olarak tek bir insanın, sadece kendine ilişkin, kendine ait değiştirilebilir/güdükleştirilebilir, hatta yok edilebilir niteliklerini aşmasını sağlayabilir" (Çotuksöken, 2004, s. 373). Çünkü insan, daima evrensel olanı ortaya koymaya çalışan felsefe bilgisiyle baktığında, öncelikle kendisini, ardından da diğerlerini ve tür olarak insanı daha iyi tanıyabilir, en azından tanıma çabasına girişebilir. Ayrıca "Her insan için her an her yerde gerekli olan *doğru düşünebilme, doğru bağlantılar kurabilme*; insan yaşamının her düzleminde [düzeyinde], ister kişi ve kişi düzleminde [düzeyinde], ister kurum ve kişi düzleminde

[düzeyinde] kurulan insan ilişkilerinde ve eylemlerinde söz konusu olan *değerlerle* ilgili *etik bilgi* edinebilme olanağı ancak *felsefede* ve *felsefî düşünmede* vardır" (İyi, 2018, s. 245). İoanna Kuçuradi'nin de vurguladığı üzere "Etik ve siyasal bir sorun olarak insan haklarının korunması da felsefeye ve felsefe eğitimine bağlıdır" (Kuçuradi, 2012b, s. 8). Çünkü felsefe ile insan olma arasında sımsıkı bir bağ vardır. Nermi Uygur da şu sözleriyle bu bağa işaret eder: "Düşündüğünü düşünmediğini, yaptığını yapmadığını apaçık bilerek, kıyıbucağın hesabını vererek gerçekleştirmektir felsefe. Aynı şey yaşamak, eylemek, insan-olmak için de geçerlidir" (Uygur, 2017a, s. 29). Dolayısıyla felsefî-etik temellere dayalı insan hakları eğitimi, kişilerin "insan" kimliklerinin ayırdına varmasını, insan haklarını koruyacak ya da hak ihlallerini önleyecek şekilde eylemesini sağlamak noktasında önemli görünmektedir. Schopenhauer "İnsan olmak ve insan olarak kalmak giderek zorlaşıyor" (Schopenhauer, 2007, s. 16) der. İnsanın, insanlaşabilmesi için özenle yetiştirilmesi gerektiği açıktır. Schopenhauer'ın şu sözleri de buna dikkat çeker: "İnsan bu dünyada sair her canlıdan daha büyük bir özenle, daha büyük bir ihtimamla yetiştirilmesi gereken varlık: Bu dün de böyleydi, bugün de böyle. Hatta bugün çok sayıda ve farklı sebeplerden ötürü daha da fazla böyle" der (Schopenhauer, 2007, s. 20). İnsanın özenle yetiştirilmesinde ise felsefe ve etik eğitimi önemli bir rol oynar.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de medyanın ve dolayısıyla gazeteciliğin büyük bir değişim geçirdiği, gören gözlerden kaçmamaktadır. Gerek tanım gerekse işlev olarak gazetecilikte bir başkalaşım söz konusudur elbette. Ancak olumlu bir değişiklikten bahsetmek mümkün değildir. Demokrasilerde yasama, yürütme ve yargıdan sonra "dördüncü kuvvet" görevi görmesi gereken medya/basın, hemen her devirde egemenlerin, erk sahiplerinin, iktidarların sesi soluğu ve dahası propaganda aracı olmuş, adeta onların "beşinci kolu" olarak hizmet vermiştir. Bugün de dünyanın birçok yerinde bu hizmeti sürdürmeye devam etmektedir. Halkın doğru habere ulaşmasını sağlamaktan sorumlu olan gazeteler ve gazeteciler, yurttaşların sesi olmaktan ve yurttaşlardan uzaklaşıp, çıkarları doğrultusunda işlerini yapınca, gazeteciye ve gazeteciliğe olan güvenin sarsılması da kaçınılmazdır. Hal böyle olunca da gazeteciler, halkın saygı duyduğu kimseler olmaktan çıkmıştır. Gazeteci Ragıp Duran da bu duruma dikkat çekerek şunları dile getirmektedir:

> Medya, giderek toplumdan/yurttaştan uzaklaştı. Onların beklenti ve gereksinimlerine yanıt vermez oldu. Devletin, bir başka deyişle siyasi, ideolojik, ekonomik ve askeri iktidar merkezlerinin propaganda aracı haline geldi. Eskiden saygı ve yakınlık duyulan "gazeteci"ler vardı, şimdi, güvensizlik ve uzaklık duyulan "medya mensupları" var. Medya kuruluşlarının yayın politikalarıyla, bazı güç odaklarına bağımlılıkları, bağımsız ve özgür olmamaları gazetecilere duyulan güveni yok etti. Ayrıca, bizzat çoğu meslektaşımızın, gazeteciliği halkın özgürce haber alma özgürlüğü uğruna değil de, kimi özel ya da grup çıkarları uğruna icra ediyor olmaları da bu sürece yardım etti (Duran, 2015, s. 93).

Bu yozlaşma karşısında günümüzde hem gazeteciler, hem akademisyenler, hem de kamuoyu, gazeteciye/gazeteciliğe kaybettiği güveni yeniden kazandırmak gerekliliği konusunda hemfikir gözükmektedir. "Peki, bu nasıl başarılabilir?" diye soracak olursak, hak haberciliği (insan hakları haberciliği, kadın odaklı habercilik, çocuk odaklı habercilik), yurttaş gazeteciliği, kamusal gazetecilik, barış gazeteciliği gibi yeni habercilik anlayışları, gazeteciliğin yitirdiği itibarı geri kazanmasını sağlayacak alternatifler olarak ortaya çıkma iddiasındadır. Ama burada şöyle bir soruna da işaret etmek gerekmektedir: Gazetecilikteki bu ayrımlar, gazetecinin mesleğini yaparken insan olmaktan gelen sorumluluğunu acaba görünmez kılmıyor mu? Hak odaklı gazetecilik anlayışları, gazetecinin insan haklarını koruma görevine vurgu yapıyor olsa da, bu görevin farklı kavramlarla ya da isimlerle ifade edilmesi, insan haklarını korumanın gazetecinin ikincil işiymiş gibi bir anlayış yaratmaktadır. Çünkü "insan hakları haberciliği, çocuk odaklı habercilik, kadın odaklı habercilik, barış gazeteciliği, yurttaş gazeteciliği, kamusal gazetecilik" gibi kavramlar, aslında gazetecinin insan haklarını koruma görevinin farklı bir şekilde ifade edilmesidir. Yani bu kavramlar, gazetecinin işini, insan haklarını koruyacak ya da ihlalini engelleyecek şekilde yapması gerektiğine vurgu yaparlar ya da böyle bir talebi dile getirirler. Ancak aynı talebin farklı isimlerle/kavramlarla dile getirilmesinden dolayı, aslında her bir gazetecinin aslî işinin insan haklarının korunmasına katkıda bulunmak olduğu ya da olması gerektiği gözardı edilmekte; insan haklarını korumak gazetecinin ikincil işiymiş gibi bir anlayışa yol açmaktadır. Oysa tıpkı insan hakları gazeteciliği yaparken olduğu gibi savaş muhabirliği yaparken de, ekonomi muhabirliği yaparken de insan haklarını ve dolayısıyla insanın değerini korur şekilde gazetecilik yapmak gerekmektedir. Aksi takdirde gazetecilik yoluyla insan hakları ihlal edilmiş olur. Çünkü insan haklarını korumak ya da ihlal etmemek, sadece hak gazeteciliği şemsiyesi altında çalışan gazetecilerden değil, bütün gazetecilerden beklenen etik bir sorumluluktur. Dolayısıyla hangi alanda haber yaparsa yapsın, gazetecinin işinin, haksızlığa uğrayanların ve insan haklarına uygun muamele

görmeyenlerin sesini duyurmak, bu meslek aracılığıyla insan haklarını korumak olması gerektiği söylenebilir. Bütün gazetecilerden öncelikli olarak beklenenin de bu olduğu dile getirilebilir.

Gazeteciliğe ve gazeteciye karşı yitirilmiş olan güvenin yeniden kazanılması, kanaat oluşturucularından biri olarak kamuoyuna doğru bilgi ulaştırmaktan sorumlu olan gazetecinin, işini gazeteciliğin amacına uygun yapmasıyla mümkün olur. Peki, gazetecinin işi nedir? İşini iyi yapmanın yolu nereden geçmektedir? Gazetecinin işi ile insan hakları arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu çalışmada, bir yandan bu sorulara cevap aranırken, diğer yandan da hak gazeteciliğinin, gazetecilik mesleğindeki sorunları ortadan kaldıracak bir alternatif olup olmadığı irdelenecek ve tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: GAZETECİNİN "İŞİ"NİN İNSAN HAKLARIYLA İLİŞKİSİ

1.1. Bir Meslek Olarak Gazetecilik ve İnsan Hakları

Gazetecinin işi ile insan hakları arasında sıkı bir ilişki söz konusudur ve gazetecinin, işini bu ilişkiyi gözeterek ve dolayısıyla insan haklarını korur şekilde yapması gerekmektedir. İşini bu şekilde yapabilmesi için ise, gazetecinin en başta insan haklarının ne olduğunu ve neleri talep ettiğini bilmesi gerekir. Bir meslek olarak gazetecilik ile insan hakları arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için, öncelikle gazetecilik mesleğinin tarihsel gelişimine kısaca bir bakmak, gazetecinin işinin ve işlevinin ne olduğunu, haber ve haber değerinin ne olduğunu ve nasıl oluşturulduğunu ortaya koymak, ardından insan haklarının ne olduğu açıklamak gerekir.

1.1.1. Bir Meslek Olarak Gazetecilik

Haber ve haberciliğin tarihi Romalılar dönemine, matbaanın keşfi M.S. 593 yılına ve Çin'e kadar uzansa da, gazeteciliğin tarihinin Johannes Gutenberg'in modern matbaayı insanlığa kazandırmasıyla başladığı söylenebilir. Çünkü 15. yüzyılda matbaanın keşfi sayesinde kitaplar basılıp çoğaltılmaya başlanmış, ardından gazetecilik gibi bir meslek doğmuş ve zamanla dünyanın dört bir yanında birçok günlük gazete yayımlanmaya başlamıştır. 1438'de tipo baskı tekniğini Avrupa'ya getiren Gutenberg, 1455'te İncil'i ilk basılı kitap olarak yayımlamıştır.

İlk süreli yayın olarak gazetenin nerede ve ne zaman ortaya çıktığı, tartışmalı bir konudur. "Bazı kaynaklara göre, ilk gazete 1609'da Bremen yakınlarında Augsburg'da yayımlanmıştır" (Tokgöz, 2017, s. 72). Ancak bir başka kaynak "Hollanda'da 1605'te ticari bültenden doğduğu sanılan Niuewe Tijdingen adlı yayının ilk gazete olduğu üzerinde durmaktadır" (Tokgöz, 2017, s. 72). Kökeninde Avrupa'da Ortaçağ sonrasının "haber kâğıtları" ve "haber mektupları" bulunan gazete, 17. yüzyılda ilk kez Avrupa'da yayımlanmaya başlayan ve ticarî kapitalizmin ürünü olan bir kitle iletişim aracıdır. 18. yüzyıla gelindiğinde, dünyada gazete çıkaran ülkelerin sayısı artmıştır. Bu yüzyıl, gazeteciliğin gelişim sürecini değiştiren iki önemli olaya tanıklık etmiştir. O iki önemli olay, Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali'dir. Tokgöz'ün belirttiği üzere "Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali ile 'basının özgür olması anlayışı' kabul görmüş, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ne ve İnsan Hakları Evrensel

Bildirgesi'ne yazılı olarak girmiştir" (Tokgöz, 2017, s. 73). Bu bağlamda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesi "Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar" der. 19. yüzyıl ise, gazetenin ve gazeteciliğin gelişmesi ve kurumsallaşması bakımından köklü değişikliklerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu değişiklikler şöyle özetlenebilir:

> 19. yüzyılda İngiltere'de endüstri devriminin başlaması, dünyada gazeteciliğe de damgasını vurmuştur. İngiltere'de başlayan endüstri devrimiyle bağlantılı olarak gelişen enformasyon devrimiyle, gazetecilik daha fazla özgürlük elde etmiş, bir meslek şekline dönüşmüş ve okuyucu kazanmıştır. Gazeteler okuyucusunu tutmak, sürekli okuyucu haline getirmek için haberleri izlemiştir. Gazete ve gazetecilik toplum içinde etkili olmaya başlamıştır (Tokgöz, 2017, s. 73).

Türkiye'ye bakacak olursak, burada Türkçe yayınlar basan ilk matbaa 1727 yılında İbrahim Müteferrika tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Türkiye'de gazeteciliğin tarihi ise 1831 yılında Sultan II. Mahmut tarafından, yani bizzat devlet eliyle kurulan Takvim-i Vekayi ile başlamıştır. Gazeteci Oktay Ekşi, meslekî anılarından bahsederken, bu ilk gazetenin nasıl kurulduğuna da dikkat çeker ve şöyle der: "İktidarın eteğine yapışarak doğmuş bir gazeteciliktir bizim mesleğimizin başı. Uzun yıllarını da siyasî iktidarın yanında, ona yaltaklanarak geçirmiştir. Okuyucuya hizmetten çok, iktidar sahiplerine hizmettir meslek tarihimizin ana teması" (Aktaran: Gezgin, Polat ve Arcan, 2016, Cilt III, s. 157). Açıkça görülmektedir ki mesleğin bu ana teması, yalnızca günümüz medyasına özgü olmayıp geçmişten bugüne sürekli yinelenip durmaktadır. Gazeteci Ali İhsan Göğüş'ün anılarından aktaracak olursak "Dün basın hürdü de bugün zincir altında değil. Her zaman, basınla iktidar münasebetleri dünyanın her yerinde zorludur" elbette (Gezgin ve ark., 2016, Cilt I, s. 149). Ayrıca George Orwell'den ödünç alarak söylersek "Hiç kuşkusuz, gazeteler ve tarih kitapları her zaman yanlı ve yanıltıcıydı" (Orwell, 2016, s. 216). Ancak herşeye rağmen gazeteci, Ekşi'nin bahsettiği o bozuk ya da kötü düzeni değiştirmek için yine de yılmadan didinmesi gereken kişidir.

20. yüzyıla gelindiğinde, gazetecilikteki en dikkat çekici gelişme, kitle iletişim araçlarındaki çeşitlilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık yalnızca gazete ile değil çeşitli kitle iletişim araçlarıyla gazetecilik yapılmaktadır. "Kitle iletişim araçları çağı"

olarak da nitelendirilen "20. yüzyılın ilk yarısına yazılı basın-gazete, dergi ve kitap egemen olurken, ikinci yarısında egemenlik önce radyo, daha sonra televizyon"a (Tokgöz, 2017, s. 74-75) geçmiştir. Ayrıca gelişen elektronik teknolojisi sayesinde bilgisayarlar da iletişim alanında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 21. yüzyıl ise gazeteciliğin dünya çapında bir değişim sürecine girdiği bir yüzyıldır. Bu yüzyılda geleneksel gazeteciliğin değişime uğraması neredeyse bir zorunluluk olmuştur. Gazetecilik teknolojisindeki gelişmeler, enformasyon bolluğunun yanı sıra hızı da beraberinde getirmiştir. Tokgöz'ün belirttiği gibi gazeteler için artık günün haberlerini yorumlamak ve bunlara içerik kazandırmak öncelik taşımaktadır. Dolayısıyla "Günün olaylarını radyoyla, televizyonla, bilgisayar ekranıyla hazır şekilde aktarmak yeterli değil. Gazetecilerin bunlara yeni bir şeyler katması gerekiyor. Geleneksel gazetecilikte, habere konu olan olayı izlemek olağandı. Şimdi, bu yol yine izleniyor, ama görülen değişiklik, haber olabilecek olaylar için çaba gösterme şeklinde kendini gösteriyor. (Tokgöz, 2017, s. 78).

Matbaanın keşfini esas alacak olursak, yaklaşık 600 yıllık bir geçmişe sahip olan gazetecilik, bu süreç içerisinde teknolojik gelişmelerin hızına paralel olarak gelişirken, meslekteki sorunlar da değişip dönüşmüş, etik problemler giderek çoğalıp çeşitlenmiştir. Gazetelerin ardından radyo, televizyon ve 90'lı yıllarda internetin hayatımıza girmesiyle birlikte, habere ve bilgiye ulaşım son derece kolaylaşmış, ancak "bilgi" de bir o kadar kirlenmiştir. Dijital teknoloji, gazeteciliğe yeni ve farklı bir biçim vermiş, çok büyük kolaylıklar sağlamıştır; ancak bu gelişmelere paralel olarak meslekteki etik sorunlar da katlanarak artmaya devam etmiştir ve etmektedir.

Öteden beri gücü ve etkisi tartışılamayacak kurumların başında gelen medya, "farklı amaçlarla −'iyi' ve 'kötü' olarak nitelenen amaçlarla− kullanıldı" (Tepe, 2015, s. 141) ve kullanılmaya devam etmektedir. Dolayısıyla tam da bu nedenle medya bütün dünyada "hem kendisine büyük umutlar bağlanan, hem kendisinden korkulan, üstelik de bazı durumlarda bu ikisi de aynı anda olan, etkili bir kurum" (Tepe, 2015, s. 141) olma özelliğini korumaktadır. Peki, gazetecilik nedir, nasıl bir iştir? Gazetecinin ürettiği haber nedir, nasıl yapılır? Gazeteci bir haber hazırlarken nasıl bir yol izler? İşini yaparken gazeteciyi sınırlayan unsurlar var mıdır? Öncelikle gazetecilik mesleğiyle ilgili bu gibi bazı soruların cevaplarını ortaya koymak gerekmektedir. Sorulara cevap

ararken de ilk olarak, gazetecilik mesleğinin icra edildiği yer olan "medya"nın ya da "kitle iletişim araçları"nın ne olduğuna ve işlevlerine yakından bakmak yararlı olacaktır.

İletişimbilimci Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik* isimli kitabında, insanların gerek yakın gerekse uzak çevrelerinde olup bitenler hakkında bilgi almalarını, günümüzde özellikle bu amaçla geliştirilmiş ve uzmanlaşmış bazı araçların sağladığını belirtir ve bu araçlara "kitle iletişim araçları" adı verildiğini söyler (Tokgöz, 2017 s. 142). Peki, bu araçlar ne işe yarar, ne yapar? Nermi Uygur, gazete için şöyle der: "Neler yapmaz ki gazete: haber verir, kandırır, ödev aşılar, aylaklaştırır, bilinç kazandırır, akıl karıştırır, tanıklık eder, yalnızlaştırır, dayanışmaya çağırır, kışkırtır, inanç pekiştirir, duygu bulandırır…" (Uygur, 2017b, s. 2214). Evet, günümüzde gazete ve diğer kitle iletişim araçları, Uygur'un sıraladığı bu olumlu ve olumsuz işlevleri yerine getirmektedir. "Bir 'gazete', 'bir düşünce' demektir. Bir demet gül, bir tutam haz ya da bir avuç ihtiras değil" diyen gazeteci Ali Gevgilili ise gazete ile ilgili şunları söyler: "gazete denilen şey, düşünceyi bir kişinin ya da grubun malı olmaktan alır çıkarır. Onları, bilgi, emek ve teknolojinin hamuruyla kararak, büyük sayılarla çarpar… Bu, aynı zamanda, belli bir dönemin ve o dönem içinde yer alan bütün bir toplumun, güncel düzeydeki 'yaşama tarihi' de demektir" (Aktaran: Üster, 2018, s. 157). Peki, bu yaşama tarihini kayıt altına alan kitle iletişim araçlarının asıl işlevi nedir, ne olmalıdır? Tokgöz, bu araçların ana işlevinin, haber vermek ve dünyayı tanımlamaya çalışmak olduğunu dile getirir. Ancak kitle iletişim araçlarının işlevi sadece bununla sınırlı değildir. Tokgöz bu araçların, ayrıca insanların çeşitli sorunlarının çözümlenmesine yardımcı olduklarını, zaman zaman insanoğlunun eğlence gereksinmesini karşıladıklarını, hatta toplumda satılan malların tanıtımını da büyük ölçüde üstlendiklerini ifade eder. Bütün bunların yanı sıra şunun altını da kalınca çizer: "Gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon ister gazeteciliğin temel işlevi olan haber verme işlevini görsünler, isterse eğlendirsinler, isterse reklam yapsınlar, kitlelerin bir bakıma gözü kulağı olmak durumundadırlar" (Tokgöz, 2017, s. 143). Dolayısıyla en önemli ve en temel işlevi haber vermek olan gazetecilik mesleğindeki başat sorumluluklardan biri, kitlelerin gözü kulağı olmaktır. Öte yandan gazetecilik, tarihle ilişkisi açısından da ayrıca önem taşır. Çünkü "Gazeteci, gazete haberleri ile gelecekte yazılacak tarih yazımının adeta günlük notlarını kayda düşer. Bu anlamda gazeteciler günümüzün tarih yazıcıları, bir başka deyişle 'vakanüvis'lerdir'" (Gezgin ve ark., 2016, Önsöz). Ne var ki tarihe not düşmek, tarih yazıcılığı yapmak, daima hakikati ortaya koymak pek kolay bir iş değildir. Çünkü kimi zaman yasaklanır

söz söylemek ya da çeşitli bedeller ödetir. Celâl Üster'den ödünç alarak söyleyecek olursak: "Söz de bir eylemdir; o yüzden yasaklanır zaten. Rüzgârla uçup gitmez; tarihin yelleri yüzyılların ötesinden bugüne taşır onu" (Üster, 2018, s. 149). İşte yaşanmakta olan olayların canlı tanıkları olarak tarihe ilk elden tanıklık eden gazetecilerin omuzlarında, söz söylemek, tarihe not düşmek gibi ağır bir sorumluluk vardır. Elias Canetti'ye göre "sanatçı içinde yaşadığı çağın köpeğidir ve onun ıslak burnu herkesten daha iyi koku alır", çünkü "Sanatçı içinde yaşadığı çağı çok iyi kavrayan insandır ve çağının ve o çağın insanının tanığıdır" (Savaş, 2012, s. 13). Canetti'nin bu sözü gazeteciye de uyarlanabilir. Islak burnu herkesten daha iyi koku alan gazetecinin de tıpkı sanatçı gibi tarihin canlı tanığı olarak içinde yaşadığı çağı ve "insan"ı çok iyi kavraması, bu sorumluluk bilinciyle işini yapması ve mesleğine gölge düşürmemeye çalışması gerekir.

Peki, gazeteciliğin asıl amacı ya da işlevi nedir? Kuçuradi, gazeteciliğin amaçlarından birinin, belki de ana amacının "çevremizde ve dünyamızda olup bitenleri bilmemizi olanaklı kılmak; yani olup bitenler hakkında kişinin kendi kanaatini oluşturma temel hakkını kullanabilmesine katkıda bulunmak" olduğunu dile getirir (Kuçuradi, 2015, s. 40). Ancak kamunun kanaatinin oluşmasına yardımcı olurken, gazetecinin kendi kanaatlerini işin içine katmaması, olup bitenleri eğip bükmeden, çarpıtmadan, bambaşka bir şekle sokmadan aktarması gerekmektedir. Açıkça görülmektedir ki "Gazetecinin iletme, aracılık etme (*medium*) görevini iyi yapabilmesi, olan bitenleri doğru aktarabilmesine bağlıdır" ancak "bu da öncelikle olayları, durumları doğru değerlendirebilmeyi, onlara değer biçmeden ve değer atfetmeden, onları oldukları gibi görmeyi gerektirir" (Tepe, 2015, s. 149). Elbette gazetecinin en önemli sermayesi, itibarı ve güvenilirliğidir. Dolayısıyla gazetecinin saygınlığını koruyabilmesinin de doğru değerlendirme yapıp yapmadığına bağlı olduğu iddia edilebilir. Gazeteci Atilla Girgin, *Gazeteci Olmak Önce Adam Olmak Demektir* isimli kitabında "gazetecinin görevi, kanaatleri pazarlamak ya da inançlar uğruna kargaşa yaratmak değildir" der. Girgin'e göre gazetecinin temel görevi, "araştırma yaparak doğru verilere ulaşmak; böylece olayları gerçek, açık ve dürüst bir biçimde betimlerken, habere konu olan bireye/bireylere ve onun/onların yakınlarına yönelik yarar ya da zararla, toplumun, 'dünyanın gerçek yüzünü görüp öğrenme' gereksinimini dengelemektir" (Girgin, 2008, s. 182).

Peki, gazeteci olup bitenleri doğru bir şekilde aktarmak ya da iletmek için nasıl bir yol izlemelidir? Ali Gevgilili, genel yayın yönetmeni olarak Abdi İpekçi'nin kesin bir kuralı olduğundan bahseder anılarında. Bu kural şudur: "Her haberi birçok ayrı kaynaktan sorarak gerçekliğini doğrulatmak" (Gezgin ve ark., 2016, Cilt III, s. 544). İpekçi'nin bu kuralı tarafsızlık, dengelilik ve gerçeğe ulaşmak konusunda gazeteci için önemli bir yol göstericidir. Ancak tek başına bu kural, gazetecinin doğru aktarımda bulunmasını ve kamuoyuna dünyanın gerçek yüzünü göstermesini sağlayamaz. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi bu, gazetecinin doğru değerlendirme yapıp yapamadığına bağlıdır.

Liberal yaklaşım, medyayı "yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü güç ve iktidarların 'bekçi köpeği (watch dog)' olarak tanımlamıştır. Hükümetlerin uygulamalarını denetlemek ve halkı olaylardan haberdar ederek hükümetleri demokratik sınırlar içinde tutmak basının temel görevi olarak değerlendirilmiştir" (Arcan, 2010, s. 63). Böylece "Medya, demokratik sistemin sürmesinin ve vatandaşların sürece katılımının 'garantörü' olmaktadır" ve "denetim ve gözetim işlevlerini yerine getirecektir" (Özer, 2013, s. 97). Liberal çoğulcu yaklaşımın medya kabulüne göre, kamuoyunun sesini gündeme taşıyarak ve siyasal iktidarları denetleyerek dördüncü güç işlevini yerine getirmesi gereken medya, haber değeri ölçütlerine göre seçilen olayları nesnel bir şekilde sunmak ve etik kurallara uymak zorundadır. Bu objektif habercilik ideali ya da bir başka ifadeyle gazetecilikte "nesnellik" öteden beri tekrarlanan bir tartışma konusudur. Çoğu zaman medyanın kamuoyuna gösterdiği ya da sunduğu gerçeklik, olan bitenden, asıl gerçeklikten çok farklı olabilmektedir. Oysa medyadan ya da gazetecilikten beklenen, kamuoyunun doğruları yalanlardan ayırt edebilmesini sağlayacak bilgiye aracılık etmektir. Yoksa farklılaştırıp yeniden üretilerek imal edilen gerçeği, haber diye yayınlamak, kamumun doğru bilgiye erişme hakkını ihlal etmek demektir. Öte yandan "Liberal yaklaşımın ideal modeline karşın, medya alanında görülen tekelleşme eğilimi ve ticarileşme de, medyanın toplumsal rolünü yerine getirmesine engel olmakta" ve "etik sorunları beraberinde getirmektedir" (Özer, 2013, s. 97). Bu durumda da "kamu adına gözetim ve denetim, tekelleşmiş ve ticarileşmiş bir medya ortamında mümkün olmamaktadır. Gazetecilik, halkın sorunlarından uzaklaşmakta ve güç/iktidar sahiplerinin sesi olmaktadır" (Özer, 2013, s. 97). Eleştirel yaklaşıma göre medya, egemen sınıfın çıkarlarını gözeten, ideolojik bir aygıttır. "Medyayı siyasal iktidarın meşruiyet sağlama amacı için toplumu ikna etmesinde bir

araç olarak gören eleştirel yaklaşım"a göre medyanın "toplumun genel çıkarlarını değil, egemen sınıfın çıkarlarını gözetecek biçimde üretim yaptığı varsayılmaktadır" (Dedeoğlu, 2014, s. 26). Dolayısıyla "Haberin üretim ve dağıtımı, egemen güce bağlı olduğu için haber ürünü de ideolojik nitelik taşımaktadır" (Dedeoğlu, 2014, s. 26).

Peki, haber nedir, nasıl üretilir? Tokgöz, haberi tanımlamanın, haberi izlemekten daha güç olduğunu belirtir ve "yapılan pek çok tanımlama, haberin bazı yönlerini vurgulamakta, belirlemekte, fakat her yönünü kapsamamaktadır" (Tokgöz, 2017, s. 256) der. Haber hâlâ tam olarak tanımlanamasa da, Tokgöz şu tanımın haberi tanımlama ve içinde yer alan etkenleri belirleme bakımından bir basamak olabileceğini ifade eder: "Haber, herhangi bir zamanda geçen olay, fikir ya da sorunun özetidir" (Tokgöz, 2017, s. 256). Muhabir, haber müdürü, genel yayın yönetmeni, sayfa tasarımcısı, fotoğrafçı, kameraman ve gazete/televizyon/radyo sahibi gibi pekçok kişinin sorumluluğunu paylaştığı bir ürün olan haber, liberal anlayışa göre "gerçeğin olduğu gibi yansıtıldığı nesnel bir metin değildir. Çünkü bir inşa sürecinin ürünüdür ve neyin haber olup olmayacağına dair seçme işlemi tarafından, bu inşa sürecinin büyük bir kısmı belirlenir" (Arcan, 2010, s. 84). Dolayısıyla haberde "'gerçek'in seçilmiş tanımları temsil edilmektedir" ve artık "gerçek, gerçeğin belirli bir tarzda kurulması"dır (Arcan, 2010, s. 84). Hiç kuşkusuz ki gazeteci haber hazırlarken, bazı şeyleri seçmek ve seçtiklerini bazı şeylerle birleştirmek ve bazı şeyleri de dışarıda bırakmak zorundadır. Arcan'ın belirttiği gibi "Seçme-birleştirme-dışarıda tutma haber üretiminde gerçeğin inşa edilmesinde kullanılan temel stratejilerdir" (Arcan, 2010, s. 85). Ancak bu stratejileri uygularken yine gazetecinin doğru değerlendirme yapabilmesi gerektiği söylenebilir. Çünkü Kuçuradi'nin altını çizdiği üzere, gazetecinin "bir ülkede ya da dünyada binbir olan biten arasında hangisinin 'haber' olduğuna, hangisinin 'haber' olmadığına −yani kamunun hangisini bilmesi gerektiğine ya da hangisini bilmesinin uygun olduğuna− karar verebil"mesi (Kuçuradi, 2015, s. 40), onun olayları doğru değerlendirebilmesine ve doğru değerlendirme yapabilmesine bağlıdır. Ayrıca haber, Kuçuradi'nin dediği gibi "bir gazetecinin veya diğer bir kitle iletişim aracı mensubunun, çok farklı gerekçelerle, kamunun bilmesi gerektiğini veya bilmesinin uygun olacağını düşündüğü şeyden başka nedir ki?" (Kuçuradi, 2015, s. 40). Dolayısıyla "belirli bir olaylar demeti içinden birini seçmek ve ondan bir 'haber' yapmak, kendi içinde bir değerlendirmedir" (Kuçuradi, 2015, s. 40-41).

Gazeteciler, birçok olay arasından seçim yaparlar, ancak seçtikleri kadar seçmediklerinden de sorumludurlar. Çünkü insan söyledikleri kadar söylemediklerinden, gördükleri kadar görmediklerinden ya da görmezden geldiklerinden de sorumludur. Gözde Dedeoğlu, gazeteci Haluk Şahin'in şu sorularına dikkat çeker: "Peki, ya seçilmeyen gerçekler de önemli ise? Hatta belki de asıl önemli olan onlarsa?" Şahin bu sorularla, habercinin etik sorumluluğunun seçme noktasında başladığına vurgu yapar ve sansürün en kötü biçiminin hiç yapılmamış bir haber olduğunu dile getirir: "(…) belki de en hunharca sansür edilmiş olan haber hiç görülmemiş, verilmemiş olandır" (Dedeoğlu, 2014, s. 169-170). Yevgeni Yevtuşenko'un şu sözü ise, medyadaki sessizliğin bir yalana işaret ettiğini vurgular: "Gerçeğin [doğrunun] yerine sessizliği koyduğumuzda, sessizlik bir yalandır" (Pilger, 2010, s. xxvii). Çünkü gazeteciler, kimi zaman erk sahiplerinin baskı ve zoruyla ya da birtakım vaatleriyle, kamuyu yakından ilgilendiren bir gerçek karşısında sessiz kalarak, o gerçeğin yok sayılmasına neden olmaktadır. Gazeteci gerçekleri görmezden gelip sessiz kalıyorsa, herhangi bir yalana arka çıkıyor ve aslında bu sessizliğiyle de yalan habere imza atıyor denilebilir.

Kimi zaman kasıtlı olarak sansür, otosansür ya da görmezden gelme söz konusu olmadan da gazeteciler asıl önemli olanı atlayabilmektedirler. 26 Aralık 2004'te meydana gelen Hint Okyanusu depremi ve onun ardından oluşan tsunami felâketinin medyada nasıl ele alındığı bu duruma örnek olabilir. İnsanlık tarihinin yakın geçmişte gördüğü en büyük felaketlerden birisi olan bu deprem ve tsunami sonucu binlerce insan ölmüş ve toplu mezarlara gömülmüştür. Sevda Alankuş, bu felakette medyanın, gazetecilik sorumluluğu ve etiği açısından büyük sınavlar verdiğini belirtir ve şunları dile getirir:

> Her 'kriz' ortaya çıktığında yapıldığı gibi, özellikle haber kanalları günlerce süren canlı yayına geçtiler. Ancak bu enformasyon bombardımanına rağmen hâlâ kimse, ölenlerin ve kayıpların yaklaşık sayısını, ölümlerin kolayca telaffuz edilemeyecek rakamlara ulaşmasında bu ülkelerdeki yoksulluğun rolünü, ya da bir daha böyle felaket olursa nasıl hazırlanılmak gerektiğinden haberli değil. Biliyorsunuz, "yoksulluk" medya için tek başına haber değeri taşımıyor, yoksullar ancak yoksulluk nedeniyle −Türkiye'den örnek vereyim− 'iç çamaşırları ve pijamalarıyla şık semtlerin plajlarını, parklarını doldurduklarında', 'kapkaççılık yaptıklarında', 'sabıkalı oldukları için dur emrine uymayarak, polis tarafından vurulduklarında' haber oluyorlar (Alankuş, 2005a, s. 7).

Bazen de bu ve benzeri büyük felaketlerde, ölen insanlar gazeteler/gazeteciler aracılığıyla yalnızca bir sayıya/rakama dönüştürüldüğü gibi, bu sayılar/rakamlar kimi zaman eksiltilerek kimi zamansa abartılıp çoğaltılarak yansıtılmakta ve kamuya doğru bilgi aktarılmamaktadır. Camus'nün *Veba* romanında da bunu görürüz. Romandaki anlatıcı ses, radyonun haftada yüzlerce ölü değil de günde doksan iki, yüz yedi, yüz yirmi ölüyü bildirmeye başladığını söyler ve şunu ekler: "Gazeteler ve yetkililer vebaya kurnazlık etmeye çalışıyorlar. Yüz otuz birin, dokuz yüz ondan daha az ufak sayı olmasıyla vebanın puanını düşüreceklerini sanıyorlar" (Camus, 2012, s. 118). Gazeteciler kimi zaman, habere konu olan bazı toplumsal olayların puanını düşürerek, bazılarınınkini ise yükselterek, yani kasten gerçeği çarpıtarak da kamuoyundan gerçekleri gizlemektedir. "İnsanları kişiler olarak değil, sayılar olarak, artı-eksi sayılar olarak gören" (Kuçuradi, 2010, s. 16) gazeteci, kendisinin bir yüzü olduğunu, kişi olduğunu ve karşısında kişilerin bulunduğunu unutmuş demektir. Kuçuradi'nin dile getirdiği üzere "Kişilerin yüzleri silinince, etik değerler de silinir ortadan ve yüzü olan kişiler için değerli eylemlerde bulunmak zorlaşır" (Kuçuradi, 2010, s. 16).

Yıllarca savaş muhabirliği yapan gazeteci John Pilger, İrlandalı gazeteci Claud Cockburn'un şu sözünün en sevdiği sözlerden biri olduğunu söyler: "Resmen inkâr edilene dek hiçbir şeye inanmayın" (Pilger, 2010, s. xiii/sunuş yazısı). Pilger ardından şöyle devam eder: "Medya derslerinde devletin sürekli olarak yalan söylediği öğretilmez. Öğrettikleri takdirde (…) birçok genç gazetecinin mesleklerinin ayrılmaz bir parçası olduğuna inandığı şüphecilik, okuyucularına, izleyicilerine ve dinleyicilerine değil, iki yüzlü muktedirlere yönelecektir" (Pilger, 2010, s. xiii-xiv). Buradan hareketle gazetecinin, şüpheciliği elden bırakmadan, görünenin ardını kurcalayan ve herkes tarafından görülemeyenleri ortaya çıkarmaya çalışan kişi olması gerektiği söylenebilir. Tam da bu noktada gazeteci-yazar Galeano'nun da yol göstericisi olan "hep bir şeylere gebe olan verimli şüphe" (Galeano, 2017, s. 15) gazeteciye de her daim rehberlik edebilir. Çok kötü bir tarih öğrencisi olduğunu ve kendisine tarihin, seramik müzesine ya da ölüler ülkesine ziyaret olarak öğretildiğini dile getiren Galeano'nun şu sözleri, sorarak ve sorgulayarak, şüphe ederek gerçeğin peşine düşmek gerektiğine işaret eder:

> Sorarak keşfettim. Sorarak ve kendime sorarak; yaşadığımız bu gezegen nereden geliyordu, her dakika otuz çocuğun açlıktan ya da hastalıktan ölmesi için her dakika silahlara bir milyon dolar harcayıp hiçbir ceza görmeyen bu dünya nereden geliyordu? Sorarak ve kendime sorarak: Bu dünya, bizim dünyamız, bu

> mezbaha, bu tımarhane tanrının eseri mi, insanların eseri mi? Hangi geçmiş zamandan doğdu bu şimdiki zaman? Niçin bazı ülkeler diğer ülkelerin sahibine dönüştü, bazı insanlar diğer insanların, erkekler kadınların, kadınlar çocukların, mallar insanların sahiplerine dönüştü? (Galeano, 2017, s. 14-15).

Ancak verimli şüphenin takipçisi olmak ve her daim gerçekleri ortaya koymak o kadar kolay bir iş değildir; birtakım bedeller ödemeyi de göze almayı gerektirir. Çünkü çoğu zaman iktidarlar/siyasiler, sermaye sahipleri ya da medya patronları, gazetecinin görünenin ardını deşmesini istememekte, hatta kimileyin görüneni görmezden gelmesini talep etmektedir. Ama ne ki gazeteciyi sınırlandırmaya çalışan bütün bu zorluklara rağmen otoritenin borazanı değil, halkın sesi olmayı başarmış gazeteci örnekleri, herşeye karşın gerçekleri ortaya koyabilmenin tek tek kişilerin elinde olduğunu göstermektedir. Örneğin, atom bombasının atılmasından sonra Hiroşima'ya giren ilk Batılı gazeteci Wilfred Burchett, "Londra Daily Express'in ilk sayfasında yayınlanan haberine şu kâhince başlığı atmıştı: 'Bunu dünyaya bir uyarı olarak yazıyorum'" (Pilger, 2010, s. xii). Burchett'in uyarısı "varlığı işgal yetkililerince inkâr edilen radyasyon zehirlenmesine dairdi". Bağımsız ve cesur bir şekilde gerçekleri gün yüzüne çıkaran, nükleer savaşın dehşetini gözler önüne seren Burchett, bu haberinin ardından elbette "kınandı, aleyhinde el birliğiyle düzenlenen propagandaya ve saldırılara diğer gazeteciler de katıldı" (Pilger, 2010, s. xii). Ne var ki Burchett'in ortaya koyduğu gerçekler, ilerleyen tarih tarafından teyit edilerek bir insan başarısı olarak tarihsel varlık alanında kayıtlara geçmiştir. Çünkü Amerikalı gazeteci T. D. Allman'ın dediği gibi: "Geçekten objektif gazetecilik, sadece olguları doğru veren değil, olayların anlamını doğru anlayan bir gazeteciliktir. Sadece bugünün zorunluluğu değil, zaman içinde sınanan bir şeydir. Sadece 'güvenilir kaynaklarca' değil, ilerleyen tarihçe de teyit edilir. Gerçeğin on, yirmi, elli yıl sonra da olaylara doğru ve ehil bir ayna tutmayı sürdürdüğü bir gazeteciliktir bu" (Pilger, 2010, s. xi).

Herşeye rağmen bağımsız ve tarafsız, doğru ve dürüst bir şekilde gazetecilik yapan, ne pahasına olursa olsun gerçekleri dile getiren gazeteci örneklerinden biri de Martha Gelhorn'dur. 1966'da, Vietnam Savaşı sırasında "Yeni tür bir savaşta çarpışıyoruz" diye başlayan bir yazı kaleme alan Gellhorn, bu yazısında şöyle der: "İnsanların bombalarımızdan sağ kurtulmaları imkânsız. İnsanları kuşaklar boyunca yaşadıkları güzelim topraklardan söküp atıyoruz ve onlara ekmek değil, taş veriyoruz. Büyük bir milletin kendi güvenli yurdundan 14 bin kilometre uzakta bir savaş yapması

şerefli bir şey midir?" (Pilger, 2010, s. 1). Oysa "Amerika Birleşik Devletleri'nde hiçbir gazete Amerika'nın yöntemleri ve sebeplerine dair böyle bir açıklamayı yayınlamaya cesaret edemezdi" (Pilger, 2010, s. 1), ama Guardian böyle bir cesareti gösterebilmişti. İspanya İç Savaşı'nda Ernest Hemingway ile tanışıp, onun müstakbel karısı olan Martha Gelhorn, gözüpek, ıslah olmaz ve cesur bir gazeteci olarak mesleğini icra etmeyi hep sürdürmüştür. "Gerçek daima yıkıcıdır" sözünün sahibi Gelhorn, "1944'te kadınların cepheye gitmeleri yasaklanınca, Normandiya'ya giden bir hastane gemisine gizlice girmiş ve askerlerle karaya çıkmıştı. Bir yıl sonra Dachau'daki Nazi ölüm kampına ilk girenlerden biri de oydu" (Pilger, 2010, s. 2). Tarihsel varlık alanına bakıldığında Burchett ya da Gelhorn gibi işini iyi yapan birçok gazeteci örneğine rastlamak mümkündür. İşte bu gibi örnekler, günümüz gazetecileri için de bir ışık, umut ve yol gösterici olabilir. İnsan tarihsel bir varlıktır ve bu, şu anlama gelir: "insanların, çağlar boyunca, felsefe, bilim, sanat, din, hukuk, etik ve benzeri alanlarda ortaya koyduğu eserlerde diğer var olanlardan farklı, onların dışında sırf *insan eseri* olan, insansal dediğimiz bir alan yaratmış olması ve yarattığı bu alanda kendi kendini var ediyor olması demektir" (Özcan, 2012, s. 198). Tüm insanlığın ortak başarılarından ya da değerlerinden oluşan bu tarihsel varlık alanında kendi kendini var eder insan "değerler yaratmasıyla değerlenir ve insan olur" (Özcan, 2012, s. 198). Kuçuradi'nin sözleriyle ifade edecek olursak "Kişilerin fiilen yaşadıkları, fiilen gerçekleştirdikleriyle değerlenir insan" (Kuçuradi, 2013a, s. 42). Yukarıda verilen örneklerde, fiilen gerçekleştirdikleriyle, yani yarattığı değerlerle değerlenen ve insan olmaya çalışan gazetecileri görürüz. Bu örnekler, gazeteciliğin amacına uygun yapılmasını engelleyeceği dile getirilen pekçok soruna rağmen, yine de insandan sorumlu gazetecilik anlayışının her zaman ve her yerde mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar günümüzde basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü yasal güvence altına alınmış olsa da, iktidarlar sansürün farklı biçimlerini geliştirip uygulamaya devam etmektedirler. Ancak mesleğin var olduğu günden bu yana sürmekte olan bu sorun karşısında, işini amacına ve işlevine uygun yapmayı başaran gazetecilerin varlığı da, tür olarak insanın değerinin ve insan haklarının korunmasının zorunluluğunu göstermektedir. İnsanın değerinin ve insan haklarının korunabilmesi ise felsefî-etik bilgiye dayalı insan hakları bilgisiyle mümkün olabilir.

1.1.2. İnsan Hakları

İnsan haklarını koruyabilmek için, öncelikle insan hakları kavramına açıklık getirmek ve bu hakların neleri talep ettiğini bilmek gerekmektedir. Peki, "düşünce tarihinde adım adım bilincine varılan ve tökezleye tökezleye ortaya konan" (Kuçuradi, 2011, s. 2), insan hakları adı verilen bu haklar nedir? İnsan hakları, insan onurunu (değerini) korumayı, yani insanların sırf insan olmalarından ötürü korunması talebini dile getiren ilkelerdir. Kim olduğuna bakmaksızın her bir kişinin sahip olduğu haklardır. Kişinin ten rengi, konuştuğu dil, inandığı din, yurttaşı olduğu ülke hiç fark etmeksizin, sadece ve sadece insan olması, insan haklarının o kişi için de korunmasını zorunlu kılar. Çünkü dil, din, milliyet gibi aidiyetleri insan dünyaya gelirken (doğuştan) kendisi seçmez/seçemez. Doğar doğmaz üzerine yapıştırılır bu kimlikler ve ne acıdır ki özgür iradesi dışında kendisine dayatılan bu aidiyetleri savunarak, onlar uğruna ölümü ve öldürmeyi göze alarak ömrünü tüketir insan. Felsefî-etik temellere dayalı insan hakları bilgisi işte bu kimliklerden sıyrılmanın ve insan kimliğiyle varolmanın yolunu açar insana.

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski'nin *Ölüler Evinden Anılar* isimli romanındaki şu satırlar da, insan haklarının ne olduğunu, niçin korunması gerektiğini, neyi talep ettiğini açıklar adeta: "Kim olursa olsun, ne kadar aşağı mevkide bulunursa bulunsun, her insan içgüdüsel olarak, hatta bilinçsizce, bir onuru olduğunun unutulmamasını ister. Mahpusa gelince, mahpus toplum dışı olduğunu, amirlerine karşı mevki ve durumunu bilir. Ama ne vurulan damgalar, ne takılan prangalar ona bir insan olduğunu unutturamaz. Yani sırf bir insan olduğu için, ona da insanca davranılması gerekir" (Dostoyevski, 2016, s. 137). Dostoyevski'nin de apaçık gösterdiği üzere, o insan hapisteki suçlu bile olsa, haklarının çiğnenmemesi gerekmektedir. Çünkü insan, bir olanaklar varlığıdır ve "Bir hakkı insan hakkı yapan, yani onun hiçbir insanda çiğnenmemesi ya da herkes için sağlanması gerekliliği, insanın olanaklarının bilgisinde temelini" (Kuçuradi, 2011b, s. 2) bulur. Kimin hangi olanağı ne zaman gerçekleştireceğini, hangi başarıları/değerleri ortaya koyacağını ve böylece tarihsel varlık alanına katkıda bulunabileceğini önceden kestirmek mümkün değildir. Örneğin Dostoyevski, sürgüne gönderildiği Sibirya'da idamın eşiğinden dönmeseydi, insanlığa miras kalan o büyük edebiyat eserlerini yaratmak gibi bir şansı hiç olmayacaktı. Gerçi Dostoyevski'nin yaşama hakkı ihlal edilmiş olmasa da, Omsk Cezaevi'nde zincirlerini

şakırdatarak geçirdiği dört yıllık mahkûmiyet döneminde (1850-1854), herhalde insanca bir muamele görmemiştir. Ancak Dostoyevski, en yakın dostu olarak gördüğü ağabeyi Mihail Mihayloviç'e yazdığı mektuplardan birinde, "Bu dört yılı bir tabuta kapatılıp diri diri gömüldüğüm bir süre olarak değerlendiriyorum" (Atayman, 18.02.2014) dese de, mahpusluğun getirdiği bütün sıkıntı ve imkânsızlıklarına rağmen birtakım olanakları/başarıları gerçekleştirebilmiştir. Ortaya koyduğu eserlerle, insanlara "insanı" göstermeyi ustalıkla başaran Dostoyevski, *Ölüler Evinden Anılar* başlıklı kitabının temellerini, adeta tabutta geçen ve bütün hayatına damgasını vuran o dört yıllık zaman diliminde atmıştır. Dostoyevski örneğinin de göze görünür kıldığı üzere "bir toplumda bu tür olanaklara kimlerin sahip olduğunu önceden bilmek mümkün olmadığına göre, ileride kimlerin etik kişilik özelliklerine sahip olacağını ya da felsefe veya müzik alanında büyük bir başarıya imza atacağını bilemediğimiz için *her* insan tekine sanki ileride özgür-yaratıcı bir kişi olacakmış gibi muamele etmeliyiz" (Özcan, 2012, s. 210). İşte tam da bu nedenle insan hakları denen temel kişi haklarının "herkes için korunması" zorunlu bir ödev olarak insanlığın önünde durmaktadır.

Ödüllü yazar Aharon Appelfeld'in hikâyesi de Dostoyevski örneğine benzemektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında annesi öldürülen minik Aharon, babasıyla birlikte Transnistria'daki bir toplama kampına gönderilir. Ancak Aharon buradan kaçmayı başarır. İsrailli yazar, Nazi soykırımından kurtulduğunda henüz sekiz yaşındadır. Kamptan kaçtıktan sonra, üç yıl ormanda saklanır ve hayatta kalma mücadelesi verir. Derken 1944 yılında Kızıl Ordu tarafından bulunup kurtarılır. Daha sonra aşçı olarak Sovyet ordusuna katılır. Ukrayna'da sahra mutfaklarında çalışan Appelfeld sonra İtalya'ya gider ve 1946 yılında, İsrail'in bağımsızlığını ilân etmesinden iki yıl önce, Filistin'e göç eder. Babası da savaştan sağ çıkmayı başarmıştır ve Appelfeld 1950'lerde babasına yeniden kavuşur. Appelfeld ergenlik döneminde İbranice öğrenmiştir ve bu dil onun yazın dili olur. Appelfeld'in kısa hikâyelerle başladığı yazın hayatı romanlarla devam eder ve yazar birçok başarıya imza atar, ulusal ve uluslararası pekçok edebiyat ödülüne layık görülür. Yazar ayrıca Beershave'daki Ben-Gurion Üniversitesi İbrani Edebiyatı bölümünde onursal profesör olarak görev yapar. American Academy of Arts and Sciences ve l'Ordre des arts et des lettres üyesi olur. 1932 yılında Romanya'da (bugün Ukrayna sınırları içinde kalan Zhadova isimli küçük bir kasabada) dünyaya gelen ve Ocak 2018'de hayata veda eden yazarın kitapları otuz dile çevrilir. Henüz sekiz yaşındayken savaş ve zulümle karşılaşan, ne var ki ölüme teslim olmayıp

yaşamakta direten Appelfeld'in bu insansal başarıları da tarihsel varlık alanındaki yerini alır.

Borges, *Atlas* isimli kitabındaki "Eylemle Kurtuluş Üzerine" başlıklı denemesinde, Şinto tanrılarının buluşmasıyla ilgili bir hikâye aktarır. Bu hikâye de insanın değerine ve neden insanca muamele görmesi gerektiğine dair bir ipucu sayılabilir. "Evvel zaman içinde sonbaharlardan bir sonbahar, Şinto tanrıları kim bilir kaçıncı kez İzumo kentinde buluşmuşlar" diye başlayan hikâyede, tanrılar "bir dağın yeşil doruğunda, çepeçevre çevrelenmiş oturuyorlarmış. Gökyüzünden ya da bir kayanın tepesinden ya da bir kar tanesi üzerinden insancıkları gözlüyorlarmış" ve içlerinden biri şöyle demiş:

> Günler, belki de yüzyıllar önce, burada toplanarak Japonya'yı ve dünyayı yarattık. Balıklar, denizler, gökkuşağının yedi rengi ve hayvan soyları boy atıp gelişti. İnsanların sırtına çok fazla yük binmesin diye, onlara döl döş verdik, çocuklar verdik, çoğul günü ve tekil geceyi verdik. Sonra, çok değişik şeyleri deneyip yaşayabilme armağanını bağışladık onlara. Arı durmadan bal yapar durur. Oysa nasıl aygıtları, sabanı, anahtarı çiçek dürbününü yarattıysa kılıcı ve savaş sanatını da öyle yaratmış olan insanoğlu, şimdi de tarihe son verebilecek görünmez bir silah yarattı. Gelin bu anlamsız eylem gerçekleşmeden, insanları yok edelim (Borges, 2014, s. 129, 131).

Tanrılar kara kara düşünmeye başlamış ve biri hemen demiş ki: "Haklısın, dediklerine bir sözüm yok. İnsanoğlu düşünüp taşınıp bu tüyler ürpertici silahı yarattı ama bir şey daha yaptı, on yedi hecenin kuşattığı bir boşluğu dolduran bambaşka bir şey daha yarattı" (Borges, 2014, s. 131). Tanrı hemen on yedi heceyi tekdüze bir sesle okumuş. Derken tanrıların en yücesi yargısını vermiş: "İnsanlar Yaşasın" (Borges, 2014, s. 131). Görünen o ki insan soyunu kurtaran bir "Haiku" olmuş. Yüce gönüllü Şinto tanrısı, nasıl ki savaşlar çıkaran, atom bombasını icat eden, birbirini ve doğadaki diğer varlıkları katleden insansa, o eşsiz şiirleri yazan da insan diye düşünmüş gibi görünmektedir. Olanaklar varlığı olan insanın varlıktaki özel yerini ya da değerini fark eden tanrı, onu bağışlamış ve adeta ona bir şans daha vermiştir. İşte bu şansı kaçırmamak için insanlar birlerine insanca muamele etmelidir denebilir.

Peki, insanların birbirine nasıl bir muamele etmesi gerektiğini dile getiren etik ilkeler olan ve insan hakları denen bu haklar nelerdir? Kuçuradi, bu hakların adlarına ve haklarla ilgili yapılmış sınıflamalara göz atıldığında, işlerin oldukça karışık

göründüğünü belirtir ve şöyle der: "Çeşitli uluslararası belgelerde ve çeşitli anayasalarda 'temel haklar' başlığı altında kişi hakları, yurttaş hakları, sosyal-ekonomik-kültürel-siyasal haklar gibi hak türlerini (…) görürüz. (…) Bazı hakların 'temel'liği −ya da tersi− konusunda çekişmelere fazla yer bırakmayacak ölçüt ne olabilir? İnsanlık olarak başardıklarımıza bakarak edindiğimiz, insanın olanaklarına ilişkin sistematik bilgi ve bu olanakların gerçekleşmesini sağlayan koşulların bilgisi, bize bu ölçütü sağlıyor" (Kuçuradi, 2009a, 74). Yani ölçüt, insanın kendini gerçekleştirmesi ve geliştirmesi için gereken bütün koşulların sağlanması ya da bir başka ifadeyle bir hak olarak hayata geçirilmesidir.

İnsan hakları, Kuçuradi'nin ifadesiyle etik ilkelerdir ve "insanların görmesi ve başka insanlara göstermesi gereken muameleyi dile getirirler" (Kuçuradi, 2011b, s. 72). "Aynı zamanda toplumsal düzenlemeye, hukuka ve siyasete etik talepler getirme girişimi" olan bu haklar ya da etik ilkeler, "insanın belirli olanaklarının gerçekleşebilirliğinin genel koşulları sayılan bazı koşulların sürekli gerçekleştirilmesi"ni (Kuçuradi, 2011b, s. 72) talep ederler. Daha önce de belirtildiği gibi Kuçuradi'ye göre bir hakkı insan hakkı yapan şey "yani onun hiçbir insanda çiğnenmemesi ya da herkes için sağlanması gerekliliği, insanın olanaklarının bilgisinde temelini" (Kuçuradi, 2011b, s. 2) bulur. Kuçuradi'nin insan haklarına bu antropolojik yaklaşımı, belirli bir değer görüşüne dayanır ve bu değer görüşü tür olarak insanın diğer canlılar arasındaki özel yerine ya da onlardan farkına işaret eder. Yani insan hakları, insanın değeriyle, bir başka ifadeyle "tür olarak insanın bazı yapısal olanaklarının bilgiyle ilgilidir" (Kuçuradi, 2011b, s. 75). Dolayısıyla insan hakları "insan onurunun pratikteki gerektirdikleridir; bütün kişilerden insanın değerini −evrendeki yerini− koruyan bir muameleyi diğer bütün kişilere göstermelerini talep ederler" (Kuçuradi, 2011b, s. 73). Kuçuradi, işte tam da bu nedenle "açık kavranılmış insan hakları 'evrensel' normlardır" (Kuçuradi, 2011b, s. 73) der.

İnsan hakları, Kuçuradi'ye göre herşeyden önce bir fikir, insan aklının ürettiği bir düşüncedir. Bu düşünceye göre de insanlar, sırf insan oldukları için –tavuk, keçi ya da inek vb. olmadıkları için– "yediğimiz ekmeği yapmış, her an kullandığımız elektriği bulmuş, bazılarımızın okuduğu *Küçük Prens*'i yazmış, hakkaniyet düşüncesini geliştirip ombutsman kurumunu kurmuş bir türün üyeleri oldukları için" (Kuçuradi, 2011b, s. 70) insanca muamele görmelidirler. Bir başka ifadeyle, insanlar insansal olanaklarını

gerçekleştirip geliştirebilecek şekilde muamele görmeli ve diğer insanlara da aynı şekilde muamele etmelidirler. İşte İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin birinci maddesi de buna işaret etmektedir ve şöyle der: "Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır ve birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar". İnsan hakları, insanı keçiden ya da tavuktan ayıran bazı yapısal olanaklarının, yani değerinin bilgisiyle ilgili etik ilkelerdir. Dolayısıyla gazetecinin, insan hakları bilgisine sahip olması gerekir ki, insanlara insanın değerini korur şekilde muamele edebilsin. İnsan haklarını korumak içinse, Kuçuradi'nin altını çizdiği üzere, en başta insan haklarını korumayı içtenlikle istemek gerekmektedir. Bu elbette yalnızca kişinin kendisinin bileceği bir şeydir. İkinci olarak ise insan haklarıyla ilgili kavramsal bilgiye sahip olmak şarttır. Yani "her bir hakkın neyi talep ettiğinin (kavramının) açık bilgisine sahip olmak" (Kuçuradi, 2011b, s. 67) gerekir. Üçüncü olarak da kişilerin "belirli bir durumda bir insan hakkının nelerin yapılmasını gerektirdiğini bulabilme yeteneklerini ‗ bu bilgisel yeteneği‗ geliştirmeleri" (Kuçuradi, 2011b, s. 67) gerekmektedir. Kuçuradi "İnsanlar, insan haklarının ne olduğunu bilseler, çoğunun bunları korumak için elinden geleni yapmak isteyeceğini ve kendini gerekli bilgiyle donatmaya çalışacağını düşünüyorum" (Kuçuradi, 2011b, s. 55) der. Aynı şeyin gazeteci için de geçerli olabileceği söylenebilir. Dolayısıyla insan hakları bilgisine sahip olan ve insan haklarına saygı duyan gazetecinin bu hakları gözeterek ve koruyarak işini yapmaya gayret edeceği iddia edilebilir.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir: Kuçuradi'ye göre "kişi hakları" olan insan haklarına saygı "etik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu haklar konusunda devletin rolü, çiğnenmelerini önlemek, çiğnendiği zaman da dengeyi yeniden kurmaktır; ya da devletten bu beklenir" (Kuçuradi, 2009a, s. 75-76). Unutmamak gerekir ki "İnsan hakları, çeşitli toplumsal-tarihsel düzenlerde, insanın olanaklarının gerçekleşebilirliğinin koşullarıdır; ya da: tarihsel gerçeklik içinde insanın değerini birey olarak kişilerde koruma istemleridir" (Kuçuradi, 2011a, s. 179). Bu koşulların ya da istemlerin gerçekleşmesinde, devlete önemli bir rol düşmektedir.

Yukarıda verilen Dostoyevski, Appelfeld ve Şinto tanrıları örnekleri bize tür olarak insanın varlıktaki özel yerini (değerini) gösterirken, insan haklarının her insan teki için, niçin korunması gerektiğini de göze görünür kılar. Kuçuradi'nin dediği gibi "Kendimizi −yani insan türünü− yeryüzünden silip süpürmeyi düşünmediğimiz sürece,

hiçbir eylemin insan haklarıyla ilgisiz olmadığı bilinciyle, bu haklarımızı kişilerde korumaktan ve bunu yapan kişiler olarak kazandığımız hakla, bu hakların herkes için korunmasını yüksek sesle istemekten −devletlerden ve insanlardan istemekten− başka çaremiz yoktur" (Kuçuradi, 2011b, s. 2-3). İşte gazeteci de bu hakların korunmasını en yüksek sesle istemesi gereken ya da isteyebilecek kişilerden biridir ve işini bu sorumlukla yerine getirmesi gerektiğini unutmaması gerektiği söylenebilir. Öte yandan "İnsan haklarını koruma sorunu bir insan sevgisi sorunudur. Ancak bu sevginin gönüllerde yer etmesi, kök salması halinde, insan haklarının da tüm dünyada değer kazanması olanak içine girebilir. Bunun için sabırlı olmak zorunludur" (Müftügil, 2009, s. 127).

İnsan haklarını korumak için gerekli olan en sağlam zırhlardan biri sabırlı olmaktır, çünkü pekçok engelle mücadele etmek gerekir. Betül Çotuksöken "İnsan haklarının önündeki en büyük engeli, insana ve genellikle varolana ilişkin hatta çoğun farkına varılmayan bir kavrayış belirler" der ve bu kavrayışı 'özcü' nitelemesiyle ifade eder (Çotuksöken, 2018, s. 88). Ayırımcılığın da temelini oluşturan bu özcü kavrayışı şöyle açıklar Çotuksöken:

> Özcü kavrayış, varolanı çoğun tek bir özelliğiyle belirginleştirir ve değişmeye set çeker, kesinlemelerden yana tavrını koyar; aynı türün üyesi olan belli bir tekili başka bir tekilden kesin bir biçimde ayırır ve bu ayırma 'ayırımcılık' denilen bir kavrayış modelini içinde barındırır. Ayrımların, farkların keskinleştirilmesi olan ayırımcılık, insan haklarının önündeki en büyük engeldir (Çotuksöken, 2018, s. 88).

Gazetecinin de bu en büyük engeli aşabilmesinin, insana tek bir özelliği üzerinden değer biçen özcü yaklaşımdan ve ayırımcılıktan uzak durabilmesinin yolu ise felsefî temellere dayalı insan hakları bilgisinden geçmektedir. Ayrıca toplumun, toplumların da bu engeli aşması için, insan haklarını yüksek sesle dile getirmesi ve bu konuyu hem kendi gündeminde hem de kamunun gündeminde tutması gereken kişilerden biridir gazeteci. Tek tek her bir kişinin sorumluluğu olması gereken bu konu, gazetecinin de başat sorumluluklarından biridir. Çünkü Çotuksöken'in dile getirdiği gibi "insan hakları konusuna gündemimizde birinci sırayı vermek, kendimizi merkez konumda tutmaktan kaçınmak, bireysel eksenimizden –'aklın kamusal kullanımı' yoluyla, gerçekten bilgiye dayalı 'özgür' bireyler, özneler olarak− çıkmak, toplumsal/kamusal yaşamın özneleri olarak hakları tanımak-korumak-geliştirmek insanlığımızı geliştirmenin öteki adı olsa

gerek" (Çotuksöken, 2012, s. 69). Ayrıca "İnsan hakları konusunda edinilecek bilinç, sorunlu durumların keşfedilmesinde ve bulgulanmasında/teşhis edilmesinde (adının sağlıklı bir biçimde konulmasında) bir anahtar gibi iş görecektir" (Çotuksöken, 2012, s. 76). Dolayısıyla insan hakları bilgisine sahip olan ve o bilgiyle işini yapan gazeteci, sorunların teşhisinde işe yarayacak olan anahtara sahip olmuş demektir. Ancak gazeteci bu anahtarı çoğaltıp, herkese dağıtmak gibi büyük bir sorumluluğu da omuzlarında taşımaktadır ve bu bilinçle işini yapması gereken kişidir.

1.2. Gazeteci Kime Karşı ve Neden Sorumludur?

Gazetecilik mesleği, Oya Tokgöz'ün vurguladığı gibi "hak, yükümlülük, özgürlük ve sorumluluk gibi birçok kavramı içinde barındırmaktadır" (Tokgöz, 2017, s. 156). Dolayısıyla gazetecilik ve insan hakları da birbirinden ayrı düşünülemez. Esra Arcan'ın ifade ettiği gibi "İnsan hakları ve medya çok özel bağla birbirine bağlı iki kavramdır" (Arcan, 2010, s. 54). İnsan haklarının korunuyor olması, gazetecinin işini gerektiği gibi yapabilmesi adına en başta kendisi için önem taşımaktadır. Çünkü "İnsan haklarının olmadığı durumda ifade özgürlüğü ve iletişim hakkından söz edilemeyeceği için, iletişim çalışanının çalışma sınırları insan haklarına dayanan bir toplumsal sistem içinde olup olmadığı ile doğrudan ilişkilidir" (Arcan, 2010, s. 54). Dolayısıyla gazetecinin felsefî-etik temellere dayalı insan hakları bilgisine sahip olması önemli görünmektedir. Gazeteci bir felsefeci olmasa da "felsefe, kitle iletişim araçlarını kullanan kişilere, konuları işleme biçimlerini çerçeveleyecek bir dünya görüşü kazandırabilir" (Özkök, 2009, s. 231). Öte yandan Kuçuradi'nin dikkat çektiği gibi, insan haklarının evrenselleştirilmesinin ön koşulu, herkesin felsefe eğitimidir: "Bu eğitim çocukluktan başlamalı; amacı da insanların, insanın onurunun tehlikede olduğu noktaları görebilecek bir göz kazanmalarına yardımcı olmaktır. Bu eğitime, kamuoyunu oluşturan kitle iletişim araçlarının sürekli yardımcı olmaları gerekir" (Kuçuradi, 2009a, s. 235).

Gazetecinin insan hakları bilgisine sahip olması şu bakımdan da önem taşımaktadır: "Bilmek", koca bir yüktür insanın omuzlarında, çünkü sorumluluk dayatır kişiye. İnsan hakları bilgisiyle donanmış bir gazeteci, bu koca yükün altına girmiş demektir. Çünkü gazeteci, habere konu olan, yani haberin objesi olan kişilerden, haber kaynağından, haberin okurundan, yani koca bir toplumdan −hatta küresel ölçekte toplumlardan−, dahası insandan ve insanın haklarının korunmasından sorumludur artık. Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*'de bir din adamı olan Starets Zosima'ya şu sözleri söyletir: "(…) içimizden her biri, herkese karşı her konuda suçludur [sorumludur], bense herkesten daha suçluyum [sorumluyum]" (Dostoyevski, 2010, s. 403-404). Jean-Paul Sartre ise *Varoluşçuluk* isimli kitabında "Bireysel Edimler Bütün İnsanlığı Bağlar" başlığı altında şunları söyler: "yalnızca kendimden değil, herkesten sorumluyum. Kendime karşı sorumlu olunca, herkese karşı da sorumlu oluyorum. Seçtiğim belirli bir insan tasarısı kuruyorum, yani kendimi seçerken gerçekte 'insan'ı seçiyorum" (Sartre, 2017a, s. 42). Dolayısıyla dördüncü kuvvet görevi gören/görmesi gereken ve sadece

içinde yaşadığı toplumu değil, küresel boyutta toplumları etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olan medyanın ve gazetecilerin, insana karşı "bense herkesten daha sorumluyum/suçluyum" demesi beklenen kişi olduğu söylenebilir. Ayrıca Muttalip Özcan'ın dikkat çektiği gibi "günümüzde türü ne olursa olsun her iş ve her bireyin yapıp etmeleri, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar, diğer işleri ve dolayısıyla diğer bireylerin emeklerini, yapıp etmelerini gerektirmesi bakımından, hem birbirine sıkıca bağlı, hem de birbirini derinden etkileyecek yönlere sahiptir" (Özcan, 2016, s. 397). Bu bağlamda gazetecilik mesleği de pekçok işi, bireyi, toplumu ve toplumları derinden etkileyecek bir yöne ve güce sahip olduğu için, gazetecinin insana karşı sorumluluğu, belki de diğer mesleklere göre bir kat daha fazladır diyebiliriz. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde de gazetecinin kime ve neye karşı sorumlu olduğu açıkça belirtilmiştir. Bildirgenin C bendinde şöyle denir:

> Gazeteci, basın özgürlüğünü, halkın doğru ve dürüst haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüst biçimde kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve otosansürle mücadele etmeli, halkı da bu yönde bilgilendirmelidir. Gazetecinin halka karşı kamusal sorumluluğu, başta işverenine veya kamu otoritelerine karşı olmak üzere, diğer tüm sorumluluklardan önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal bir nitelik taşır. Gazeteci, ilettiği haber ve bilginin sorumluluğunu taşır ve paylaşır. Gazetecinin özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını, öncelikle sorumlulukları ile meslek ilkeleri belirler.

Bildirgenin de açıkça belirttiği gibi gazeteci en başta halka, yani kamuya karşı sorumludur. Açıkça görülmektedir ki insan ve onun yapıp etmeleri söz konusu olduğunda, sorumluluk-sorumsuzluk kavramları da ana gündem olmak zorundadır. Tıpkı Nermi Uygur'un dediği gibi "Atom artıklarından toplu öldürme araç ve gereçlerine dek, yeryüzü yıkımlarından hangisi gündeme gelirse gelsin, sorumluluk-sorumsuzluk da gündem başında hep" (Uygur, 2017a, s. 909). İnsan olmak, sorumlu olmak, kendini insandan sorumlu duymaktır. Giderek küçük bir köy haline gelen ve herşeyden haberdar olabildiğimiz şu ufacık dünyamızda, Kara Kıta Afrika'daki açlıktan, dört bir yanda hüküm sürmekte olan savaşlardan, küresel ısınma sonucu bozulan doğanın düzeninden, kutuplarda eriyen buzullardan, kısacası yerküre üzerinde olup biten ve ucu insana dokunan herşeyden herkes, yani tek tek her bir insan sorumludur. Ama bu durumda "atom bombasını ne yapan, ne attıran, ne de atan benim –atom bombası yüzünden ne diye sorumlu tutulayım. Auschwitz'e hiç mi hiç bulaşmadım– ne diye oraların yükünü taşıyayım" (Uygur, 2017a, s. 912) diye de düşünülebilir. Oysa

unutulmamalı ki "bu bir tek bombayla, tüm sınıfını, tüm ırkını bombalayarak, sessiz bir mezara gömdü" insan, çünkü "Hiroşima ve Nagazaki'deki kadın, erkek ve çocukları uyaracak insanlık yoktu" onda, "insan olmak büyüklüğünü gösterememişti" (Reich, 2009, s. 118). Dolayısıyla "oraların yükünü" de taşıması gerekir insanın, çünkü doğrudan bir sorumluluk söz konusu olmasa da "herkesin, yeri, durumu, zamanı, yetkisi, yetkesi, görevi, olanağı *çerçevesinde"* (Uygur, 2017a, s. 912) sorumluluğu olduğu söylenebilir. Hannah Arendt'in *Kötülüğün Sıradanlığı*'nda dile getirdiği şu cümleler de bütün bu söylenenleri destekler adeta: "Belli bir şey yapmadığı halde kendini suçlu hisseden biri, ahlaki açıdan, gerçekten yaptığı bir şey yüzünden suçlu olan ama kendisini hiç suçlu hissetmeyen birisinden daha az hatalı değildir" (Arendt, 2017, s. 302). Wilhelm Reich'in, "küçük adam"ın kulağına küpe yapmaya çabaladığı şu sözler de insanın nasıl bir sorumluluk bilincine sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır:

> (…) anlıyor musun, dönüp dolaşıp ayı şeye, sana dayanıyor iş, küçük adam; sana ve senin doğru ya da yapay düşünmene bağlı her şey. Eğer sen, yirminci yüzyılın en büyük bilim adamı olan sen, böylesine küçük, ancak mikroskopla seçilebilen bir cisim kadar küçük bir adam olmasaydın, bir yıkma bilinci yerine yapma bilinci geliştirir ve atom bombasının bu dünyayı paramparça etmesini *önleyecek* yolları bulurdun; ya da, bunu yapamamışsan, etkini kullanır, açık seçik, kesin bir dille ona karşı koyar, bombayı, işlemez hale getirirdin. Kendi yarattığın labirentin içinde dönüp duruyor, çıkış yolunu bir türlü bulamıyorsun, çünkü yolun bulunduğu yöne bakmıyorsun, doğru düşünmüyorsun (Reich, 2009, s. 143-144).

Ayrıca sorumlu olmak demek, denizde bir bulutun öldürdüğü Japon balıkçısının acısını ta yüreğinde hissetmek, Hiroşima'da yedi yaşında ölen kız çocuğu ile birlikte bir avuç kül oluvermektir. Böyle bir sorumluluk duygusuyla dolup taşan insanların sayısı çok az olsa da "*hep* insan, *olanca* varlığıyla insan, sorumlu olan" ve "bir duyuş, bir anlayış, bir bilinç, özel bir kültür, bir açıklık, bir duygudaşlık işi sorumluluk" (Uygur, 2017a, s. 911).

Saint-Exupéry'nin ölümsüz eseri Küçük Prens'te, tilki ile Küçük Prens arasında geçen diyalog, adeta insan olmanın sırrını çözer ve sorumluluğun ne demek olduğunu resmeder. Artık ayrılık vakti gelip çattığında tilki, "İnsanlar bu hakikati unuttular. Ama sen unutmamalısın. Bir şeyi evcilleştirdin mi, sorumluluğu sana ait olur. Gülünden sorumlusun yani..." dediğinde, Küçük Prens unutmamak için "gülümden sorumluyum" diye tekrarlar ve yoluna devam eder (Saint-Exupéry, 2011, s. 74). Küçük Prens, evcilleştirip, düzenli olarak suladığı, özenle koruyabilmek için cam bir fanusa

yerleştirdiği, esen yelden korumak için önüne perde gerdiği, sızlanmalarına, böbürlenmelerine ve hatta suskunluklarına kulak kesildiği sevgili gülüne karşı sorumludur artık. Tilki, insanın insandan sorumlu olduğunu göstermektedir aslında bizlere. Burada tilkinin "evcilleştirme" dediği şeyin, Kuçuradi'nin "etik ilişki" dediği kavrama denk geldiği söylenebilir. Kuçuradi'ye göre etik ilişki, "belirli bütünlükte bir kişinin belirli bütünlükte başka bir kişiyle ya da en geniş anlamda insanlarla –yüzyüze geldiği veya gelmediği insanlarla−, değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkisidir: eylemde bulunarak yaşadığı her ilişki" (Kuçuradi, 2011a, s. 3). Bu durumda "Her insanın bir insan olarak, o kişi olarak ve ayrıca bireyliğinde ("iş"inde, üstlendiği rolde) insana (kendine) karşı, etik ilişkiye girdiği başka belirli kişilere karşı ve insanlara (çağdaşlarına, yurttaşlarına ve bakışı-bilgisi uzanabildiğince gelecek kuşakların insanlarına) karşı sorumlu olması söz konusudur" (Kuçuradi, 2011a, s. 160). Yine Kuçuradi'ye kulak verecek olursak, "Sorumluluk ya da sorumlu olma, genellikle, kişinin her çeşit etik ilişkide olduğu insanlarda insanın değerinin dolaylı olarak korunmasına veya zarar görmesine-harcanmasına neden olması demektir" (Kuçuradi, 2011a, s. 159). Bir başka şekilde ifade edecek olursak sorumlu olmak ya da sorumlu davranmak "kendi eylemini getirebileceği fayda ve zarar açısından ölçüp biçmek demektir" (Leisinger, 2015, s. 93). Gazeteci de bu sorumluluk bilinciyle işini yapması gereken kişidir.

Melih Cevdet Anday'ın *Telgrafhane* şiiri de adeta gazetecinin sorumluluğuna işaret ediyor gibidir: "Uyumayacaksın / Memleketin hâli / Seni seslerle uyandıracak / Oturup yazacaksın / Çünkü sen artık o sen değilsin / Sen şimdi ıssız bir telgrafhane gibisin / Durmadan sesler alacak / Sesler vereceksin / Uyuyamayacaksın / Düzelmeden memleketin hâli / Düzelmeden dünyanın hâli / Gözüne uyku giremez ki… / Uyumayacaksın / Bir sis çanı gibi gecenin içinde / Ta gün ışıyıncaya kadar/ Vakur metin sade / Çalacaksın." (Anday, 2003, s. 93). Gazeteci, bilgi edinme hakkına sahip olan kamuya, uzak ya da çevresinde cereyan eden olaylar hakkında kendi kanaatlerini oluşturması için doğru enformasyon sağlamakla yükümlüdür. Üstelik yaptığı bir tek haberle bile tek tek kişileri, koca bir toplumu ve hatta dünyayı etkileyerek, değiştirip dönüştürme gücüne sahiptir. Dolayısıyla memleketin ve dünyanın halinden sorumludur gazeteci. Dahası insandan sorumludur. Bu durumda gazetecinin, tıpkı ıssız bir telgrafhane gibi durmadan gelen seslere kulak kesilmesi ve ardından "doğru" sesler vermek için didinmesi, gecenin içinde bir sis çanı misali gün ışıyıncaya, dünyanın hali

düzelinceye dek çın çın çınlamaya devam etmesi ve kimileyin biraz Sisifos'a, biraz da Don Kişot'a öykünmesi şart gibi görünmektedir. Çünkü direnmesi, inat etmesi, öfkelenmesi ve insana yapılan haksızlıklara, insan haklarının ihlal edilmesine başkaldırması gereken kişidir gazeteci.

Nazi işgali sırasında Fransız direnişine katılan ve yakalanıp işkence gören, beş kez ölümden dönen, savaştan sonra İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin yazılmasına katkıda bulunan Stephane Hessel, *Öfkelenin!* isimli kitabında, haksızlıklar karşısında öfkelenmeye, başkaldırmaya çağırır insanlığı. Hessel, öfkelenmenin bir başkaldırı olduğuna dikkat çeker ve şunları söyler: "Yetti artık! Olup bitenlere duyarsız kalmayın, liberal masallara kanmayın! Sizlere empoze edilen bir dünya bakışından tiksindiğinizi, kızdığınızı gösterecek, insana has en basit tepkileri verin! ÖFKELENİN!" (Hessel, 2011, s. 22).

Hessel, öfkelenmenin hedefi "daha fazla adalet, daha fazla özgürlüktür, ama bu özgürlük kümesteki tilkinin denetimsiz özgürlüğü değildir" der ve devam eder: "Programı 1948'de kaleme alınan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi evrenseldir. Bu haklardan yararlanmayan birine rastlarsanız, onun için üzülün ve bu hakları öğrenmesine yardımcı olun" (Hessel, 2011, s. 22). Bu hakların kamuya öğretilmesi konusunda, medyaya ve dolayısıyla gazeteciye büyük bir sorumluluk düştüğünü gözden kaçırmamak gerekir.

Dünyada öfkelenilecek, katlanılması mümkün olmayan bir sürü şey olduğunu vurgulayan Hessel, bunları görmek için bakmak, aramak gerektiğinin altını çizer ve gençlere seslenir: "Biraz arayın, bulacaksınız. En kötü tavır kayıtsızlık, ilgisizliktir, 'Bir şey yapamam, elimden bir şey gelmez, ben kendi işime bakarım' demektir. Böyle davrandığınızda, insanlığı oluşturan temel değerlerden birini yitirirsiniz. Bunun için gerekli olan değerlerden birini, öfkelenme yeteneğini" (Hessel, 2011, s. 39). Hessel'in gençlere hitaben sarf ettiği bu sözlerin, rahatlıkla gazeteciler için de geçerli olduğu söylenebilir.

Hessel'in söylediklerinden yola çıkarak gazeteci ile ilgili olarak şunu dile getirebiliriz: Gazeteci, haksızlıklar karşısında tepkisiz kalmaması gereken, "öfkelenmesi", eyleme geçmesi, başkaldırması gereken kişidir. Bu noktada, medyanın

içinde bulunduğu durum gözönüne alınarak, gazetecilerin yargılandığı, tutuklandığı, mahkûm edildiği, basının özgür olmadığı bir toplumda "gazeteci nasıl başkaldırabilir?" sorusu sorulabilir. Çok yerinde ve haklı bir sorudur bu. Ancak şu gerçeği de akıldan çıkarmamak gerekir: Gazetecilik yapmak hiçbir zaman kolay olmadı. Bu gibi sorunlar, gazetecilik tarihinin hemen her döneminde var olduğu gibi, herşeye rağmen işini iyi yapan, gerektiğinde başkaldıran, her daim direnen gazeteciler de vardı. Rahatça sığınabileceğimiz bu bilgi, herşeye rağmen işini iyi yapabilmenin tek tek kişilerin elinde olduğunu göstermektedir ve bu bilgiden umut devşirmek mümkündür. Bununla birlikte Hessel'in şu sözleri de umudun çoğalmasını sağlamaktadır: "Direnmek, bir anlamda insan topluluklarının kendini sürekli yeniden yaratması demektir... İnsanoğlu tarihin akışını değiştirmeye kadirdir. Tarih yaratıcı yurttaşların eseridir." (Hessel, 2011, s. 19). Gazeteciliğin, tarihin akışını değiştirmeye ya da tarihe yön vermeye −olumlu-olumsuz− gücü yetebilen mesleklerden biri olduğunu gözönüne alırsak, insana yapılan haksızlıklar karşısında başkaldırması gereken kişilerden biridir gazeteci. Camus'nün *Başkaldıran İnsan* isimli kitabında dediği gibi "Kendine ve insana yapılmış adaletsizliğe başkaldırır kişi." (Camus, 2017, s. 105). Öyle ki "Kendisinin ve bir başkasının vicdanına yaptırımda bulunacak bütün müdahalelere, zorlamalara başkaldırmak, bireyin hakkıdır. Sorumluluğu, düzeni korumak değil, aşmaktır. Bir tek dayanağı vardır: kişilik onuru. Bu dayanak da tüm tarihsel önyargıları geride bırakır." (Nutku, 2005, s. 224). İnsandan sorumlu olan gazeteci de mevcut düzeni korumaktan değil, onu aşmaktan ve üç maymunu oynamayıp haksızlıklara karşı başkaldırmaktan sorumludur denilebilir. Ancak şunu da unutmamak gerekir: "Başkaldırı haklarının bilincine varmış, bilinçli kişinin işidir" (Camus, 2017, s. 31). Öte yandan Orwell'e kulak verecek olursak, insanlar "Bilinçleninceye kadar asla başkaldıramayacaklar, ama başkaldırmadıkça da bilinçlenemezler" (Orwell, 2016, s. 83). Dolayısıyla gazetecinin başkaldırabilmesi için öncelikle bilinçli kişi olmayı başarması, bilinçlenebilmek içinse belki de en önce kendi kendisine başkaldırması gerekmektedir.

Edebiyatı, Çukurova'dan beslenen büyük yazar Yaşar Kemal, otuz iki yıllık bir süreçte tamamladığı başyapıtı "İnce Memed" dörtlüsünde adaletsizliğe, baskıya, zulme ve kokuşmuş düzene başkaldıran kahramanı İnce Memed aracılığıyla adeta başkaldırının destanını yazmıştır. İlk baskısı 1955 yılında yayımlanan ve yazarın ilk romanı olan bu eser "insan, başkaldıran bir varlıktır" diye haykırıp durmaktadır. Serinin dördüncü kitabında, Memed'in düşünde, üç şerefeli minareye çıkıp ezan okur gibi bütün

dünyaya vaaz eden Ferhat Hocanın sözleri, adaletsizliğe, kötülüklere, haksızlıklara, zulme başkaldırmazsa insanı nasıl bir sonun beklediğine işaret etmektedir. Romanın dört ana karakterinden biri olan bu soylu, açık görüşlü, ilginç Hoca şöyle der:

> İnsan kendine, kendi yüreğine, kendi korkusuna toptan başkaldırmadıkça insan soyu bundan da beter olacak, aşağılanacak, zulüm, korku iliklere işleyecek, insanlıktan çıkacak, bir solucandan da daha mutsuz olacak. Solucanın gözü yok, kulağı, ağzı, dili yok, insanın var. İnsan soyu başkaldırmayı, yemek, içmek, yaşamak, uyumak, çocuk yapmak gibi bir yaşama biçimi yapmazsa bugünden de bin beter olacak, içi boşalacak, duymayı, düşünmeyi, sevmeyi, sevişmeyi, dostluğu, arkadaşlığı, göğün, yerin, kurdun, kuşun, akarsuyun, tanyerindeki ışığın yürekteki sıcaklığını unutacak (Kemal, 2013, s. 348-349).

İnsandan sorumlu olup kendisi de solucan değil, bir insan olan gazetecinin, en başta kendine, kendi yüreğine, kendi korkusuna ve ardından insana yapılan haksızlıklara karşı başkaldırması gereken kişilerden biri olduğu iddia edilebilir. Çünkü gazetecinin, meslek gereği belki diğer herkesten daha çok duyan bir kulağı, konuşan bir ağzı, gören gözleri, kalem tutan bir eli ve toplumu değiştirip dönüştürme gücü vardır ya da olması gerektiği söylenebilir. Dolayısıyla gazetecinin en başta kendi yüreğine, sonra gazeteciyi doğruları söylemekten alıkoymaya çalışan, basın özgürlüğünü kısıtlayan medya patronlarına, iktidarlara, insana yapılan haksızlıklara ve zulme karşı her daim başkaldırması, isyan bayrağını hep dik tutması gerektiği dile getirilebilir. Çünkü "İnsanlar böyle uyudukça, insanlar böyle zulüm altında inlemeyi kabul ettikçe insanlığın bir sinekten ne farkı olur, insanlar, eğer en küçük bir haksızlığa, bir zulme başkaldırmayı akıl etmezlerse, insanlık bundan böyle daha da beter hale düşecektir" (Kemal, 2013, s. 348-349). İnsanlığın daha beter hallere düşmemesi için daima uyanık durması ve uyuyanları dürtmesi gereken kişilerden biridir gazeteci. Eserlerini felsefî sorgulamalarla yoğuran yazar Bilge Karasu da uyanık durmanın önemine dikkat çeker ve bunun ne demek olduğunu şöyle açıklar:

> Uyanık durmak, yaşamayı kolaylaştıran alışkanlıkların baskıya dönüştüğü yeri görmek, alışkıların rahat uyuşukluğundan silkinmek, uyuşukluğa kapılanları dürtmektir. Uyanık durmak, baskının her çeşidinin kokusunu daha uzaktan alabilmektir; ortaçağın vebadan korktuğundan daha çok korkmaktır baskıdan. Bu baskıyı, insanı ezecek her türlü eğilimi sezebilmek, insanlara bundan iğrenilmesi gerektiğini, buna boyun eğilmemesi gerektiğini, karşı konması gerektiğini anlatmaktır (Ulus'un Sanat Eki, 04.11.1970, "Bilge Karasu ile Bir Konuşma").

Karasu'nun dile getirdiklerinden hareketle, etik olarak sorumlu bir gazetecilik/habercilik anlayışının geliştirilmesi için uyanık duran, alışkanlıkların baskıya dönüştüğünü görebilen gözlere sahip, insanı ezecek, küçültecek her türlü eğilime başkaldırabilecek gazetecilere ihtiyaç olduğu söylenebilir. İşte ancak bu başkaldırıyı gerçekleştirebilen gazeteciler, hemen yanı başında ya da çok uzaklarda bir yerlerde haksızlığa uğrayan her kim olursa onun sesi olmaya gayret edebilir. Böyle bir gazeteci, Amerikalı yazar Ursula K. Le Guin'in *Rüzgârın On İki Köşesi* isimli kitabındaki "Omelas'ı Bırakıp Gidenler" başlıklı hikâyesindeki o yitik ruhun, diğerlerinin mutluluğu için acı çekmeye mahkûm edilen o minik çocuğun sesi olmak için didinir, uyuyanları dürter. Le Guin'in bu fantastik hikâyesinde, deniz kıyısındaki parlak kuleli Omelas kentinde, halk büyük bir coşku ve neşeyle yaz şenliği yürüyüşüne katılmaktadır. Ne var ki Omelaslıların bu eşsiz mutluluğu, "Omelas'ın güzel kamu binalarından birinin bodrumunda, belki de ferah evlerden birinin mahzeninde" (Le Guin, 2015, s. 314) kapısı kilitli, penceresiz odada, yerde oturan çocuğa bağlıdır. Üç adım boyunda, iki adım enindeki bu penceresiz odanın kapısı kilitli ve pislik içindedir, her yerden örümcek ağları sarkmaktadır. Bu rutubetli odada, perişan halde yerde oturan çocuk, bir kız da olabilir, bir oğlan da. Altı yaşında gösterse de aslında on yaşına yaklaşmıştır. Le Guin çocuğu şöyle tasvir eder:

> Geri zekâlı gibi görünüyor. Belki sakat doğmuş, belki korku, kötü beslenme ve ilgisizlik yüzünden aptallaşmış. Kova ve süpürgelerin en uzağındaki köşede iki büklüm oturmuş, burnunu karıştırıyor, ayak parmakları ya da cinsel organlarıyla oynuyor. Süpürgelerden korkuyor. Onları korkunç buluyor. Gözlerini kapatıyor, ama süpürgelerin hâlâ orada durduğunu, kapının kilitli olduğunu, kimsenin gelmeyeceğini biliyor. Kapı hep kilitli; hiç kimse gelmiyor, sadece zaman zaman (çocuğun zaman ve süre kavramı yok) kapı gıcırdayarak açılıyor ve birisi ya da birkaç kişi görünüyor. İçlerinden biri gelip çocuğu tekmeleyerek kaldırıyor. Ötekiler yaklaşmıyorlar hiç, yalnızca korku ve tiksintiyle süzüyorlar onu. Yiyecek kabı ve su çanağı çabucak dolduruluyor, kapı kilitleniyor, gözler kayboluyor. Kapıdaki insanlar hiçbir şey söylemiyor ama bu odada doğmamış olan, gün ışığını ve annesinin sesini hatırlayabilen bu çocuk arada bir konuşuyor. "İyi olacağım" diyor. "Lütfen bırakın beni. İyi olacağım!" Hiç cevap vermiyorlar. Çocuk, eskiden geceler boyu yardım ister ve bol bol ağlardı, ama artık inliyor yalnızca "ah-haa, eh-haa" ve gitgide daha az konuşuyor. O kadar zayıf ki bacakları çöp gibi, midesi kemiklerine yapışmış, günde yarım tas mısır ve lapa ile yaşıyor. Çıplak. Sürekli dışkısı üzerinde oturduğundan kalçaları ve baldırları pişik ve yanık izleriyle dolu (Le Guin, 2015, s. 315).

İnsanlık onuru ayaklar altına alınan bu çocuğun orada olduğunu herkes, Omelas'ın tüm insanları bilir ve "hepsi de farkındalar ki mutlulukları, kentlerinin güzelliği, dostluklarının sıcaklığı, çocuklarının sağlığı, alimlerinin bilgeliği,

zanaatkarlarının ustalığı, hatta hasatlarının bolluğu ve göklerinin berraklığı tümüyle bu çocuğun dayanılmaz sefaletine bağlı" (Le Guin, 2015, s. 315). Elbette çocuk için bir şeyler yapmak isteyenler de vardır, ama ellerinden gelen hiçbir şey yoktur! Ayrıca herkes şunun da farkındadır: "Eğer çocuk, o iğrenç yerden gün ışığına çıkarılırsa, temizlenir, beslenir ve rahat ettirilirse bu iyi bir şey olacaktır, doğru" (Le Guin, 2015, s. 316). Ama gelin görün ki "bu yapılırsa eğer, o gün ve o saatte Omelas'ın tüm refahı, güzelliği ve hazzı yok olacak, yıkılacaktır. Koşullar bunlardır. Omelas'taki her bir yaşantının iyiliğini ve güzelliğini tek, küçük bir düzelme uğruna feda etmek; tek bir insanın mutluluğu uğruna binlerin mutluluğunu fırlatıp atmak: Suçluluk duygusunu içeri almak olacaktır bu" (Le Guin, 2015, s. 316). Öte yandan zaman zaman çocuğu görmeye gidenler de vardır. Çocuğu görüp gözyaşlarına boğulan kimileri artık bir daha evine dönmezken, kimileri de bir-iki gün susar kalır ve ardından evini terk eder. Çocuğun bu durumu, kimilerini çok rahatsız etse de onu kurtarmak için herhangi bir çaba harcamazlar. Çünkü o küçük insana yapılan zulme ve kötülüğe karşı başkaldırabilmek, "özgür kişi" olmayı gerektirir. Dolayısıyla onlar, küçük çocuğu acı çekmeye mahkûm ederek Omelas'ı arkalarında bırakıp giderler. Oysa "Gittikleri yer çoğunuz için mutluluk kentinden bile daha zor tahayyül edilebilir bir yerdir" (Le Guin, 2015, s. 317). İşte insan onurunun tehlikeye düştüğü bu gibi durumlarda gazeteciye düşen, asla Omelas'ı bırakıp gitmemek ve insandan sorumlu olduğunu unutmadan, içinde bulunduğu koşullar içerisinde yapması gereken ne ise onu, yani işini yapmaktır. Herkesin mutluluğu için mutsuzluğa terkedilen o bir tek çocuğun sesi olmak, o çocuğun sesini bütün Omelas'a duyurmak, insanları uyandırmaktır. Le Guin, kenti tasvir ederken "Omelas, benim sözcüklerimle, evvel zaman içinde, çok eski zamanlarda ve uzaklarda kalmış bir masal kentini andırıyor" der, ama ne ki Omelas tam da günümüz dünyasının tasviri gibidir. Öyle ki bugün bütün dünya bir Omelas'tır ve insana yapılan haksızlıklara başkaldırmaktan başka çare olmadığı gibi kaçıp gidilecek bir başka yer de yoktur. Gazeteci de Omelas'taki haksızlıkları, kötülükleri gün yüzüne çıkaracak olan kişilerden biridir ve işini bu büyük sorumluluğun bilinciyle yapması gerektiği söylenebilir.

1.3. Haberin Değeri-İnsanın Değeri ve İnsan Hakları

Gazetecilik mesleği "haber değeri" ile ilgili olarak birtakım kriterler öngörmüştür. Haber değeri, haberin içinde yer alan "zamanlılık, yakınlık, önemlilik, sonuç, insanın ilgisini çekme" (Tokgöz, 2017, s. 266) gibi temel öğelerdir. İletişim fakültelerinde, gazeteci adaylarına haber değeri, hemen herkes tarafından bilinen ve sıkça kullanılan şu örnekle anlatılmaya çalışılır: "bir köpek bir adamı ısırırsa bu haber değildir, bir adam köpeği ısırırsa bu haberdir" (Tokgöz, 2017, s.265). Bu örnek, gazeteci için şu anlama gelmektedir: insanın ilgisini çeken olağandışı olaylardır ve dolayısıyla "olağandışılık" haber değeri taşır. Yani haber değeri, olağandışılığa atfedilmiş olur. Bu durumda da şöyle bir sonuç ortaya çıkar: "Örneğin savaş haberlerinin 'cazibesi' karşısında, uzun soluklu, sabır gerektiren, çoğu zaman iğneyle kuyu kazar gibi kazanımlarla ilerleyen barış çabaları haber olmuyor" (Alankuş, 2013, s. 108). Önemli haber değeri kriterlerinden biri de haberin "güncel" olmasıdır. Haberin güncel olması elbette önemlidir, ancak güncellik taşımasa da, örneğin açlık grevi nedeniyle sağlığını yitiren insanların bugünkü durumu da haber değeri taşır. Bununla birlikte "kadın intiharları" veya "çocuk istismarı" ile ilgili kapsamlı bir araştırma haber hazırlamak için de yeni bir intiharın ya da istismarın yaşanmasını beklemek gerekmemektedir. Bir diğer haber değeri kriteri olan "önemlilik" ise çoğu zaman sıradan insanın/yurttaşın haber kaynağı olmasına engeldir. Tokgöz, "önemlilik" ile ilgili şunları söyler: "Önemli kişiler, sayılar, garip olaylar ve zıtlıklar haberi önemli yapan etkenlerden bazılarıdır. İnsanlar doğaları gereği tanınmış kişiler hakkındaki haberleri zevkle, merakla izlerler" (Tokgöz, 2017, s. 271). Bu durumda da gazetecinin birincil haber kaynakları "ekonomik, siyasal, kültürel seçkinler" ya da "askerî, bürokratik, siyasal otoriteler" (Alankuş, 2013, s. 110) olmaktadır. Dolayısıyla mağdurlar, failler ve onların yakınları haber kaynağı olarak görülmemekte ya da "rayting" yaptıracak bir olağandışılık söz konusuysa haber kaynağı sayılmaktadır. Öte yandan medyada şiddet, kan ve gözyaşı içeren olumsuz haberlere daha çok yer verildiği görülmektedir. Dursun, bunun nedeninin olumsuz haberin "daha fazla ilgi çektiğine" dair meslekî uzlaşı olduğunu belirtir ve olumsuz haberlere daha çok 'değer' biçildiğine dikkat çeker (Dursun, 2007, s. 113).

Çeşitli olaylar haber haline getirilirken göz önüne alınan ve "haber değerleri" adı verilen kriterler, dikkatle bakıldığında görülecektir ki, daha çok ilgi çeken haberlerin

özelliklerine işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle bu kriterler, öncelikli olarak okurun ilgisini çekmek isteyen gazetecinin "habere değer biçme ölçütleri"dir denebilir. Bu değer biçme ölçütlerine göre önemli olan, "reyting"dir. Dolayısıyla bu kriterler, gazeteciliğin amacına ve işlevine uygun yapılması için yeterli olmadığı gibi, kimi zaman hakları ihlal edilenlerin sesinin duyulmasının önünde bir engel de teşkil etmektedir. Hangi olayın haberleştirileceğinin seçiminde daha çok haberi yapan/yaptıran gazetecilerin −genel yayın yönetmeni, medya patronları, iktidarlar da dahil olmak üzere− farklı dünya görüşleri/ideolojileri, değer yargıları, önyargıları, ezberleri ya da değer sandıkları kimi kurallar belirleyici olmaktadır. Haber seçimi veya haberin değeri yalnızca bu kriterlerle belirlendiğinde çok sayıda haber, kamuya ya çarpıtılarak (manipüle edilerek) ulaştırılmakta ya da hiç ulaştırılmayıp, kamusal gündeme sokulmamaktadır. İşte kimi zaman medya gündeminde kendine hiç yer bulamayan bazı haberler, asıl haber değerine sahip olan haberlerdir. Gazeteci Belma Akçura da bir söyleşisinde, habercilikteki bu etik soruna dikkat çeker ve şöyle der: "Bir sorunu görünmez kılmak ahlaki açıdan nasıl bir sorun yaratırsa görüneni çarpıtmak da o kadar problemlidir. Dürüst ol, herkese eşit mesafede dur, herkesin sesi ol, süzgeçten geçirmeden asla yazma" (Akçura, 24.07.2014). Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan acıları görmemenin, yok saymanın, medyanın "etik" açıdan en çok sorgulandığı alan olduğunu vurgulayan Akçura, gazetecinin haberi nasıl gördüğünden çok, niçin görmediğinin de okur açısından önem kazandığına dikkat çeker (Akçura, 24.07.2014). Ancak gazetecinin yalnızca haber değeri kriterlerine uygun haber yapması ya da ideolojiler ve değer yargılarıyla hareket etmesi, dolayısıyla doğru değerlendirme yapamaması sonucu, çoğu olayın haber değeri görülmemekte veya görmezden gelinmektedir. Bu durumda da kamunun bilgi edinme ve gerçekleri öğrenme hakkı ihlal edilmiş olmaktadır.

Kuçuradi'ye göre, ortaya koyduğu haberlerle kişinin kendi kanaatinin oluşmasına katkıda bulunan gazetecinin asıl işi "aracılık etmek"tir: "Ondan beklenen, bizim kendi başımıza tanıklık edemediğimiz, ama bizi ilgilendiren şeyleri bilmemizi olanaklı kılması, böylece de çoğunlukla çeşitli propaganda ve reklamların psikolojik etkileriyle biçimlenen kamuoyunun olabildiğince *kandırılmamış* bir şekilde oluşmasına katkıda bulunmasıdır" (Kuçuradi, 2015, s. 40). Kamuoyunun kandırılmadan oluşabilmesi ya da bir başka deyişle "gazetecinin işini gazeteciliğin amaçlarına uygun yapmasının ana koşulu, onun doğru değerlendirme yapabilmesi −en başta da olayları doğru

değerlendirebilmesi−dir" (Kuçuradi, 2015, s. 40). Dolayısıyla şu iddia edilebilir: Gazetecinin tarafsızlığı ya da nesnelliği, olayları doğru değerlendirebilmesine bağlıdır. Bir başka deyişle doğru değerlendirme yapmayı başarabilen gazeteci, zaten tarafsız ve nesnel bir bakış açısıyla haber üretebilecektir. Ancak Alankuş'un şu sözleri, gazetecinin bir taraf belirleme zorunluluğuna işaret etmektedir:

> (…) başka diğer meslekler gibi, gazetecilik de her şeyden önce dünyayı görme ve bu dünyada kendisine bir konum/yer/taraf belirleme, sonra da bu konum içinden baktığımızda gördüklerimizi sözle, yazıyla, fotoğrafla ya da diğer görsel malzemelerle yeniden-kurmaca işi. Dolayısıyla nereden ve nasıl baktığınız, neyi görüp neyi göstermek isteyeceğinizi, sonra da bunları göstermek üzere nasıl yeniden-kuracağınızı belirliyor (Alankuş, 2005a, s. 29).

Kendisine bir taraf ya da konum seçen gazeteci, neyin haber olup neyin olmayacağına karar verirken, kendisi için belirleyici olan çoğunlukla değer yargıları, değer biçmeler, değer atfetmeler, ezberler, ideolojiler olacaktır. Haber seçimini ve dolayısıyla değerini belirleyen bunlar olduğunda ise, tarafsızlıktan bahsedilemeyeceği gibi, doğru değerlendirmeden ve kamuoyunun kandırılmadığından da söz edilemeyecektir. Ayrıca doğru değerlendirme yapamayan ve tarafsızlığını koruyamayan gazeteci, bazı toplumsal sorunların/olayların fazlasıyla abartılmasına ya da hiç önemsenmeyip görmezden gelinmesine neden olacaktır. Nermi Uygur, "iyi gazeteci"den bahsederken tarafsızlığın zorluğuna da dikkat çeker: "İyi bir gazeteciysen: günün olaylarını yazınsal anlamlara dönüştürürken, şişirmediğin gibi budayacaksın da. Kolay görünse de, çeşit çeşit nesnel-öznel nedenlerden dolayı, çok zor bir işin üstesinden gelmeyi gerektirir gazetecilik" (Uygur, 2017b, s. 2215). İşte bu zor işin üstesinden gelebilmek Kuçuradi'nin "doğru değerlendirme" dediği değerlendirme biçimiyle mümkün olabilir. Çünkü haber konusunu ya da hangi olayın haber olacağını tespit ederken, haber kaynaklarını belirleyip onlardan bilgi alırken, ilgili kişilere soru sorarken, haberi yazarken, gazetecinin tarafsızlık ilkesiyle hareket edebilmesinin önemli yollarından biri, doğru değerlendirme yapabilmektir. Haber değeri kriterleri "gerçekten önemli" haberi ortaya koymaya yetmediği gibi, insan haklarının ihlal edilmesinin önünü de açmaktadır. Dolayısıyla bir haberi önemli kılan, o haberin insan haklarını temel alması ve haber değeri için insanın değerini harcamamasıdır denilebilir.

Haber seçiminde daha çok ideolojilerin belirleyici olduğuna dikkat çeken Dedeoğlu'nun şu sözleri de haber değeri kriterlerinin, bir haberin sahip olduğu değeri ölçmede yeterli olmadığını göstermektedir:

> Gazetecilik mesleği 'haber değeri'ne yönelik belirli kıstasları öngörmektedir. Ancak günümüzün, gündemi çok dolu ve çok çabuk değişen yüksek hızdaki dünyasında olanbitenler içinden hangi olayın haberleşeceği seçimi, profesyonel birikim süzgecinden geçen bir işlev olmasından belki çok daha fazla, ideolojik olduğu iddia edilebilecek kıstaslara tabi tutulmakta, bireysel seçimlerin yanında, ancak bundan önce, kurumsal belirlemeler söz konusu olmaktadır (Dedeoğlu, 2014, s. 89).

Günümüz medyasındaki çoğu haberin de açıkça gösterdiği gibi haber değeri "Haberi yapan gazetecilerin seçimleri; profesyonel birikimleri, dünyayı nasıl anladıkları ve yorumladıklarıyla ilgili dünya görüşleri yani ideolojileri ve kültürleri ve yine bunlarla ilgili olarak önemli-önemsiz gördükleri, ilkeleri ve amaçları" (Dedeoğlu, 2014, s. 90-91) tarafından belirlenmektedir. Öte yandan gazeteci bir de "bağlı olduğu medya kurumu ve bu kurumda görevli karar verici pozisyonundaki kişiler"in (Dedeoğlu, 2014, s. 90-91) ideolojileri ve çıkarları doğrultusunda habere değer biçmektedir. Bununla birlikte "kavramların içini boşaltma-dilsel oyunlarla anlamı çarpıtma ya da yönlendirme-görsel düzenlemeler-kullanılan fotoğraflar gibi çok sayıda unsur nedeniyle haberin etkisi zayıflatılabilmekte veya güçlendirilebilmekte ya da istenilen yönde etki oluşturulabilmektedir" (Dedeoğlu, 2014, s. 91-92). Hal böyle olunca da "değerli bir haber" üretmek mümkün olmayacağı gibi gazetecilik yoluyla insan hakları ihlali yapılmış olacaktır. Oysa gazetecinin, her seferinde insanın değerini koruyacak şekilde haber yapması gerektiği söylenebilir.

Peki, bir haberin sahip olduğu değer nasıl ölçülür ya da doğru değerlendirme nedir, nasıl yapılır? Ancak doğru değerlendirmenin ne olduğunu ortaya koymadan önce bunun önündeki engellere, yani "değer biçme", "değer atfetme" gibi kavramlara açıklık getirmek gerekmektedir. Değerlendirmekten söz edilince Kuçuradi'ye göre "değerlendirilmesi söz konusu olan şeyin değerini göstermek değil de, geçerli ilkeler, kurallar, normlar, standartlar, modalar, ölçüler bakımından −bunlar 'açı'sından, bunlara göre− onu nitelendirmek anlaşılır. Çoğu zaman yapılan da budur (Kuçuradi, 2013a, s. 28). İşte çoğu zaman yapılmakta olan, bir şeye "değer biçmek", dolayısıyla bir şeyi ezbere değerlendirmektir. Çünkü Kuçuradi'ye göre değer biçmek "o şeyi kabul

ettiğimiz ahlakın genel değer yargılarına, iyilerine ve kötülerine, onlara uygun olup olmamalarına göre, onları ölçüt alarak, düşünmeden, sorgulamadan, ezbere değerlendirmektir" (Özcan, 2012, s. 202). Değer atfetme ise "değerlendirenin o eylemi, kendisiyle rastlantısal özel ilgisinden −kendi özel koşullarıyla ilgisinden− dolayı değerli-değersiz (iyi-kötü) sayması"dır (Kuçuradi, 2011a, s. 19); bir başka deyişle bir şeye, gerçekte sahip olmadığı bir değeri yüklemektir. Öte yandan "Gerek değer atfetme, gerekse değer biçme değerlendirileni değil, olsa olsa değerlendireni ele verir" (Kuçuradi, 2013a, s. 30) ve çoğu zaman insanın değerinin harcanmasına yol açar. Çünkü "biçilen değer, her zaman için o değeri biçenlerin ihtiyaçlarına, çıkarlarına göre olur" (Dursun, 2007, s. 113). Oysa "Değerlendirme, kendisinden hareket ederek bir insanı, bir insanın bir eylemini, bir eseri, bir olayı anlamak ve kendi alanı veya benzerleri arasında yerini bulmak olarak anlaşıldığında, gerçeklikteki sayısız birbirine aykırı ve yanlış değerlendirmeler bir yana bırakılırsa, tek doğru değerlendirme ve onun perspektifleri söz konusu olur" (Kuçuradi, 2013a, s. 26). İşte bu tek doğru değerlendirme "içinde yaşadığımız toplumdaki egemen değer yargılarından bağımsız olarak ve bireysel yarar, çıkar veya haz beklentisinin etkisine kapılmaksızın, onun −eğer varsa− kendi değerini görmek ve göstermek"le (Özcan, 2012, s. 203) mümkün olabilmektedir. Doğru değerlendirmenin en önemli koşulu ise değerlendirilen şeyin tür olarak insanın değeri ve değerleri arasındaki bağının doğru kurulabilmesidir. Gazeteci için de şunu söyleyebiliriz: Haber değerini belirlerken, birçok olay arasından hangisinin haberleştirileceğine karar verirken, gazetecinin birbirinden farklı olaylar ile insanın değeri ve değerleri arasındaki ilgiyi görmesi ya da yakalaması ve ona göre bir seçim yapması gerekir.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir: Haber değerinin insanın değerinin önüne geçmesi etik bir sorundur ve diğer pekçok sorunda olduğunu gibi bu sorunun çözümünde de meslek etik ilkeleri çare olmaktan uzaktır. Çünkü bu sorun etik bilgiyle, değer bilgisiyle aşılabilecek bir sorundur. Kuçuradi'nin dediği gibi "Bugün karşılaştığımız musibetlerle savaşmak için ve çeşitli mesleklerin yaptıklarında etik bir öğe katmak için ağırlıklı olarak izlenen yol, her meslek için bir etik kod veya bir meslek etiği geliştirmektir. Bir etik kodlar/meslek etikleri/meslek normları geliştirme furyasıyla karşı karşıyayız" (Kuçuradi, 2018, s. 256). Ama ne var ki bu meslek etiklerinin, sorunları ortadan kaldırmaya yetmediği, gündelik hayatta apaçık görülmektedir. Çünkü "Etik davranmanın −yani değer koruyan veya belirli bir durumda olabildiğince en az

değer harcanmasına yol açan bir eylemin− temelinde, belirli özellikler gösteren *bir istemen*in olduğu göz ardı ediliyor: değer korumayı ya da insan olmayı *korumayı isteme*" (Kuçuradi, 2018, s. 256-257). Bunun yolu da eğitimden geçmektedir. Kuçuradi'ye kulak verecek olursak "eğitimin bu istemeyi uyandırması ve böyle davranmak *isteyeni* bunun için gerekli olan bilgiyle −doğru değerlendirme, değer, etik ve insan hakları bilgisiyle− donatması bekleniyor" (Kuçuradi, 2018, s. 257). Meslek normları öğretmekle bunun gerçekleşmeyeceği çok açıktır. Çünkü "Değer korumak: bu değeri korumak isteyenin doğru değerlendirme yapabilmesini ve değer bilgisine sahip olmasını gerektiriyor. Meslek kodları ise, ancak bir durum hakkında doğru değerlendirme yapabilecek kadar enformasyon sahibi olmadığımız zaman, değer korumayı daha olası kılıyor, ama hiçbir surette garantilemiyor" (Kuçuradi, 2018, s. 257). Değer duygusunun ve değer bilgisinin gelişmesinde eğitimin çok önemli bir rol oynadığı açıktır. Bu eğitimin çok erken yaşlarda başlaması gereken bir eğitim olduğu da unutulmamalıdır. Çünkü Mengüşoğlu'nun altını çizdiği gibi "bir kez kökleşen bir değer duygusu ile savaşılamaz; savaşılsa bile bu etkisiz kalır" ve ayrıca "insanın öteki yeteneklerinin gelişmesi de başka türlü değildir" (Mengüşoğlu, 2017, s. 167). Yeteneklerin, olduğu gibi bırakılırsa gelişemeyeceğini belirten Mengüşoğlu, Kant'ın da eğitimin bu rolünü çok iyi gösterdiğini söyler: "İnsan hem iyi, hem kötü yeteneklerle dünyaya gelir. İnsanın sahip olduğu doğal yetenekleri eğitim geliştirir; ancak eğitim, bu doğal yetenekleri hem iyi, hem de kötü anlamda geliştirebilecek bir güçtedir" (Mengüşoğlu, 2017, s. 167). Dolayısıyla gazetecilerin de değer duygusunu geliştirecek, felsefî-etik bilgiye dayalı bir eğitimden geçmesi şart gibi görünmektedir.

1.4. Araç-Amaç Sorunu Karşısında Gazeteci

İnsan hayatı, insanın kendisine amaç olarak seçtiği şeylerle anlam ve değer kazanır. İnsan ancak o zaman *kendine varır* ya da bir başka ifadeyle *kendini bulur*. Çağdaş İtalyan edebiyatının önemli yazarlarından Cesare Pavese'nin *Yaşama Uğraşı* ismini verdiği günlüğünde dediği gibi "Hayat yaşantı aramak değil, kendimizi aramaktır" (Pavese, 2017, s. 241). Yani insanın şu yeryüzündeki zorlu serüveninin, bir "kendini arama yolculuğu" olduğu söylenebilir. Hakan Savaş'ın da belirttiği gibi −varoluşçu felsefeye göre− "kişinin yaşamı tanımasının, daha doğrusu anlamaya çalışmasının yolu yine kendisinden, yani kendisini tanımasından ve anlamaya çalışmasından geçen zorlu bir yoldur" (Savaş, 2013, s. 177). Bu arayış yolculuğunda, insanın sadece bir defalık yaşamını nasıl geçirdiğinin/geçireceğinin sorumluluğunu da sırtında taşıyor olduğunun farkında olması önem taşımaktadır. Dolayısıyla tıpkı Herman Hesse gibi "Yaşamın anlam ve anlamsızlığından değil, ama kendi bir kezliğine yaşamımı nasıl geçirdiğimden sorumlu olduğuma inanıyorum" (Hesse, 2018, s. 80) diyebilme cesaretini göstermek gerekir. Bu çetin yolculukta kişinin, hayatı anlamlı kılmaya yarayan seçimleri aslında onun nasıl bir insan olmayı ve nasıl bir hayat yaşamayı seçtiğini de belirler. Çünkü insan yalnızca doğa tarafından belirlenmiş bir varlık olmadığı için, bir şeyi diğerlerine tercih edebilme yetisine sahiptir. "İnsan ne için ve nasıl yaşamalıdır/yaşamamalıdır?" sorularının cevabı da insanın yaptığı seçimlerde saklıdır. İnsanın varoluş amacını belirlemesine yarayan "ne için?" sorusuna, yani ne uğruna, neye ulaşmak için, hangi amaçla yaşadığı sorusuna verebileceği her türlü "…için" yanıtı aslında onun inandığı veya savunduğu değerlerin neler olduğunu açığa vurur (Özcan, 2012, s. 205). İnsanın, "ne için?" sorusuna bulduğu cevap, yani yaşamını anlamlı kıldığına inandığı şey, işini-mesleğini icra ederken ve gündelik hayattaki yapıp etmelerinde de açığa çıkar ve o şey, her ne ise, kişinin değerli saydığı ya da değerli olduğuna inandığı şeydir. Ancak kişinin kendisine esas amaç olarak seçtiği o şey/şeyler, gerçekten değerli değilse, işini yaparken insanın değerinin harcanmasına ve insan haklarının ihlal edilmesine yol açabilir. Eğer gerçekten değerli ise bunun tam tersi gerçekleşir. Yani kişi, insanın değerinin harcanmasına ve haklarının ihlal edilmesine izin vermeden eylemiş ya da işini yapmış olur. Burada belirleyici olan, kişi için hayatı anlamlı kılan, onu çekilir yapan şeydir. Daha açık ifade etmek gerekirse, insanın "değerleri" olarak kabul edilen şey/şeylerdir. Ancak çoğunluğun hayatını anlamlı kılan şey "araç değerler"dir. Gazeteci de kendisine bir yaşantı belirlerken doğruluk,

dürüstlük, adil olmak, cesur olmak gibi "amaç değerler"e sımsıkı sarılmak yerine para-pul, şan-şöhret, makam-mevki gibi "araç değerler"e sarılırsa, gazeteciliğin işlevini amacına uygun bir şekilde yerine getireceği elbette söylenemez.

Pavese'nin şu sözleri de araç-amaç sorunu karşısında gazeteci için bir yol gösterici olarak değerlendirilebilir:

> Herhangi bir işe, başarma kararıyla girişmek iyi bir belirti değildir, çünkü başkalarını geçme, gurur ve hırs vardır böyle bir tutumda. İnsan, yaşamak için yaşadığı gibi, giriştiği işin tekniğini severek başlamalı bir işe. Ancak böyle bir tutum gerçek bir yatkınlık ve başarı olanağı gösterir. Akla gelebilecek toplumsal tutkuların hepsi bu katıksız teknik sevgisini izler ve onu yoğunlaştırır −bunlar nasılsa kendiliklerinden gelir− ancak işe onlarla başlamak tembellik belirtisidir. Kısacası, *dünyada başka hiçbir şey yokmuşçasına* bir işe vermeli insan kendini. Önemli an, insanın bir işe başladığı andır, dünya tasaları (toplumsal tutkular) bu iş bakımından söz konusu değildirler. Bir işten ne elde edebileceğini bilen herkes kendisini o işe adayacak güçtedir; karşılık beklemeden kendini bir işe adamaktır zor olan (Pavese, 2017, s. 139).

Gazetecilik mesleği de Pavese'nin dediği gibi başarma kararıyla girişilecek bir meslek değildir. Bu kararla gazeteciliğe girişen gazeteci, meslektaşlarını geçme hırsıyla ve büyük bir gururla kimi zaman "haber atlatma"ya kalkışacak ve birçok etik sorumluluğu da atlayarak gerek meslektaşlarının gerekse kamunun zarar görmesine ya da haklarının ihlaline yol açacaktır. Oysa gazetecilikten ne elde edebileceğini bilen gazeteci, kendisini o işe adayacak güçtedir. Üstelik karşılık beklemeden o işe adayacak güçtedir.

Gazetecinin işinin kendisinde etik sorunlar olduğu açıktır ve Kuçuradi de buna dikkat çeker ve şöyle der: "genellikle sanıldığı gibi, bu etik sorunlar bilinçli olarak yapılan, kısmî veya tam kamera hileleriyle, 'haber' uydurmakla, fotomontajla vb. ile başlamazlar. Bu tür sorunlar, diğer şeyler yanında gazeteci de olan ve aracını, gazetecikle hiçbir ilişkisi olmayan kendi amaçları için kullanan kişiden kaynaklanan sorunlardır" (Kuçuradi, 2015, s. 41). İşte kişiden kaynaklanan bu sorunlar gazetecinin nasıl bir insan olmayı seçtiğiyle, araç ve amaç değerlerinin neler olduğuyla, kısacası "ne için yaşıyorum?" sorusuna verdiği cevapla çok yakından ilgili olup, çoğu zaman insanın değerinin harcanmasına yol açmaktadır.

Alankuş, gazetecinin taşıdığı kamera, fotoğraf makinesi ya da kalemin gerçekten de gazeteciye "Pop Art temsilcisi Andy Warhol'un ünlü deyişiyle 'herkesi 15 dakikalığına meşhur etmeyi' sağlayacak bir güç" verdiğini belirtir (Alankuş, 2005a, s. 30). Bu durumda "sorun kimi, niçin ve nasıl 'meşhur' etmek istediğinizle (yani yine 'etik/politik bir tercihle') ilgili bir sorun" (Alankuş, 2005a, s. 30) olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazetecinin elindeki bu güç, elbette pekçok şeyi değiştirebilecek büyük bir güçtür. Ancak bu gücün toplumları ve dünyayı olumlu yönde değiştirebilmesi, yine gazetecinin etik değerleriyle, tercihleriyle, yani nasıl bir insan olmayı seçtiğiyle doğrudan ilgilidir.

Haber değerinin insanın değerinin önüne geçmemesi, kişi olarak gazetecinin elindedir. Yani buna engel olacak ya da olmayacak olan yine gazetecidir. Bu noktada Kant'ın "pratik buyruk"u, yaşantı ve eylem olanaklarını belirlerken gazeteciye de her daim kılavuzluk edebilir. Pratik buyruk şöyle der: "Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun" (Kant, 2013, s. 46).

Ancak gazetecilik tarihi, insanı sırf araç olarak gören ve o şekilde eyleyen gazeteci ve gazetecilik örnekleriyle doludur. Savaş fotoğrafçısı Kevin Carter'ın 1994 yılında Sudan'da çektiği bir fotoğraf karesi, gazetecinin insanı araç olarak kullanmasının acı bir örneğidir. Bu çok bilinen örnekte –Carter'ın çektiği karede– açlıktan ölmek üzere olan küçük bir kız çocuğu ve hemen arkada çocuğun ölmesini bekleyen, aç bir akbaba yer almaktadır. Carter, kendisine Pulitzer Ödülü kazandıran o "ölümsüz" kareyi yakaladıktan sonra küçük kızı, sadece bir buçuk kilometre uzaklıktaki Birleşmiş Milletler kampına götürmek yerine hemen oradan uzaklaşmayı tercih etmiştir. Neyse ki akbaba da ürkerek kaçmıştır. Ancak küçük kızın akıbeti bilinmemektedir. Carter, bu fotoğrafın ardından ödülün yanı sıra pekçok tepki de almış ve profesyonel fotoğrafçı olduğunu, yardım görevlisi olmadığını söyleyerek kendisini savunmuştur. Ancak Carter, ödülü aldıktan üç ay sonra, henüz 34 yaşındayken "O an sadece gazeteci olduğumu düşünüyordum. Şimdiyse insan olduğumu düşünüyorum" diyerek, yaşamına kendi eliyle son vermiştir. O olaydan sonra, hiçbir fotoğraf karesinin, insan hayatından daha değerli olmadığını anladığında, artık yaşamamayı seçmiştir. Peki, neden böyle yapmıştır? Aristoteles'in ve Kant'ın yukarıdaki görüşleriyle bunun arasında bir ilgi var mıdır? Açıkça görülmektedir ki Carter, yalnızca "akla uygun" hareket etmiş, öncelikli

olarak bu karenin, kendisine getirisinin ne olacağını hesaba katarak eylemde bulunmuş ("işini" yapmış), insanı sırf araç olarak kullanmıştır. Aklını ve bunun yanı sıra insanı, araç olarak değil, amaç olarak kullanan özgür insan olmayı başaramamıştır. Öte yandan Carter'in bu ödüllü karesi, dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırmış, açlık ve yoksullukla boğuşan Sudan için yardım kuruluşlarına önemli miktarda yardım yapılmasını da sağlamıştır. Peki Carter, hem o kareyi yakalayıp işini yaparak hem de o çocuğu BM kampına kadar götürerek dünyanın dikkatini Sudan'a çekmeyi başaramaz mıydı? İnsan haklarını gözeterek, insan onurunu/değerini koruyarak, insanı sırf araç değil, amaç olarak görerek, akla ve erdeme uygun bir şekilde gazetecilik yapamaz mıydı? Peki, neden böyle yapmıştı? Öncelikli amacı, çektiği fotoğrafı hiç zaman kaybetmeden, bir an evvel bağlı olduğu kuruma ulaştırmak, büyük bir başarıya imza atmak ve belki de ödül almak olmasaydı; haber değerini değil, insanın değerini korumaya çalışsaydı, insana yakışır bir şekilde eylemiş ve aynı zamanda iyi bir gazetecilik örneği sergilemiş olmaz mıydı? Sırf doğal bir varlık olan akbabanın, o küçük çocuğu yiyip yememek arasında bir tercih yapması elbette mümkün değildir. Ancak sırf doğal bir varlık olmadığı için başka türlü de eyleme olanağına sahip olan Carter'in bu durum karşısında farklı tercihler yapması mümkündür. Ne var ki o, insanı sırf araç olarak gördüğü, aynı zamanda amaç olarak göremediği için fotoğrafını çekip, çocuğu akbabaya bırakarak gitmeyi tercih etmiştir.

Belge fotoğrafçılığının başarılı ismi Cartier-Bresson'un dediği gibi, "Fotoğrafçılar, sürekli olarak yok olan ve bir kez yok oldular mı yeryüzünde hiçbir gücün bir daha geri getiremeyeceği şeylerle uğraşırlar" (Aktaran: Üster, 2018, s. 146). Nasıl ki söz uçar yazı kalırsa, fotoğraf da kalır. Ayrıca kimi fotoğraflar da hafızalardan silinmediği gibi, insanı "insanlığını" sorgulamaya davet eder. İkinci Dünya Savaşı'nın dehşetini, çektiği unutulmaz karelerle kayıt altına alan ABD'li foto muhabiri W. Eugene Smith "Fotoğrafçılık aslında zayıf bir ses gibidir; ancak bazen, yalnızca kimi zamanlar tek bir fotoğraf ya da birkaç fotoğraf duygularımızı alır götürür. Aklın sınırında şiddetli duygular yaratır fotoğraf" (Smith, 23.03.2004) der. Carter örneği de "bellek taşıyıcısı" olarak nitelendirilebilecek olan fotoğrafın ve dolayısıyla foto muhabirliğinin kamuoyu üzerinde ne denli etkili olabileceğini açıkça ortaya koymaktadır.

Galeano, çektiği unutulmaz karelerle, insana insanlığını sorgulatmayı başaran ve fotoğrafın ne kadar etkili bir dil olduğunu ve bu dilin özenli kullanımının ne kadar

önemli olduğunu ortaya koyan belgesel fotoğrafçı Sebastião Salgado için şöyle der: "Salgado insanların fotoğraflarını çekiyor. Gelip geçen fotoğrafçılar hayaletlerin fotoğraflarını çekiyorlar" (Galeano, 2017, s. 58). Ardından da şöyle devam eder: "Tüketim toplumunun fotoğrafçıları olay yerinde biterler ama içeri girmezler. Umutsuzluk ya da şiddet sahnelerine gelip geçici ziyaretlerinde, uçaktan ya da helikopterden inerler, düğmeye basarlar, flaşın kıvılcımı başlar: Fotoğrafı hızla çekip kaçarlar. Görmeden bakarlar ve görüntüleri hiçbir şey demez" (Galeano, 2017, s. 59). Galeano'nun bu sözleri sanki Carter gibi fotoğrafçıları işaret etmektedir: olay yerinde biterler ama görmeden bakarlar, insanı görmezler. Oysa insanı gören Salgado, ona içeriden bakar, onunla dayanışır. Peki, nasıl dayanışır? Tam olarak şöyle: Sahra çöllerindeki açlığı fotoğraflamak için orada on beş ay boyunca çalışır; Latin Amerika üzerine bir avuç fotoğrafı bir araya getirmek için yedi yıl yolculuk eder (Galeano, 2017, s. 59). Dolayısıyla bir gazeteci olarak foto muhabiri de elindeki kamerayla insana, insanlığa ya da dünyaya çok şey söyleyebilme gücüne sahiptir. Ancak bu noktada herşey kamerayı elinde bulunduran gazetecinin neyi, nasıl görmek ve göstermek istediğine bağlıdır. Yani gazetecinin göstermeyi ya da göstermemeyi seçtiği her bir kare, onun nasıl bir insan olmayı seçtiğiyle ve değerleriyle doğrudan bağlantılıdır.

İoanna Kuçuradi, 1960 yılında kaleme aldığı "Kişi" başlıklı yazısında gerek ülkemizde gerekse dünyada, toplumsal boyutta ya da daha dar bir çerçevede olagelen çoğu olayın en dikkat çeken yanının, "çatışan anlayışların, çarpışan iddiaların arasında kişilerin harcanması" olduğuna dikkat çekmektedir. Kuçuradi burada, insanlığa hizmet niyetiyle kişilere yapılan haksızlıkları önemsemeyen, belki de önemsemeye korkan ya da kişisel çıkarları gereği önemseyen insanların tutumu karşısında boğazı tıkanan, midesi bulanan kişi için tek çıkar yolun, kişinin "kendisini bir örnek olarak öne sürüp insanca yaşamak, böyle bir yaşamanın her yönden gelen tehlikeler ne olursa olsun, insana –kendi kendisine– yakışırcasına yaşamak" olduğunu vurgular (Kuçuradi, 2010, s. 5-6). Böyle bir yaşamanın temel koşulu ise Kuçuradi'ye göre şudur: "insanın, daha doğrusu kişinin ana değer, kayıtsız şartsız ana değer olduğunu gerçekten görebilmek, bunu her boyutuyla gözden kaçırmadan davranmak, bunu göremeyenlerin çıkaracağı güçlükleri bile bile bir şeyler yapmak, Don Kişotça da olsa bir şeyler yapmaktır" (Kuçuradi, 2010, s. 5-6).

Gazetecinin de işini yaparken, kişinin ana değer olduğunu asla ve asla aklından çıkarmaması, kişilere yapılan haksızlıklar karşısında daima cesurca siper alması, her türlü tehlikeye karşın insana/kendisine yakışır şekilde yaşayarak örnek olması, kimi zaman da Don Kişotça olsa bile bir şeyler yapmaya devam etmesi gerekir. Kısaca, gazetecinin eylem adamı olması gerektiği söylenebilir. Ancak şunu da unutmamak gerekir: "Eylem adamı kendini düşünmeden tehlikeye atan dikkafalı budala değil, bildiği şeyleri uygulama alanına koyan adamdır" (Pavese, 2017, s. 148). Üstelik bunu her türlü zor koşulda bile başarabilen adamdır. James Joyce'a "Savaş zamanında ne yapıyordunuz" diye sorarlar, "Roman yazıyordum" (Gezgin ve ark., Basın Tarihi, Cilt III, s. 463) der. Yani Joyce savaşa rağmen işini yapmaya, kitaplar yazmaya, değerler üretmeye devam etmektedir. Dolayısıyla bütün olumsuzluklara, zorluklara rağmen işini düzgün yapmaya devam etmesi ve bildiklerini uygulamaya koyması gereken gazetecinin, insana yakışır bir şekilde, insanın değerini koruyarak gazetecilik yapması, insan haklarının korunabilmesi için bir zorunluluk olarak görünmektedir. Bunu başarabilmek, hayata geçirebilmek elbette kolay değildir.

Öte yandan tek tek her bir gazetecinin (çoğunluğun) böyle Don Kişotça bir mücadeleye girmesini ya da işini en iyi şekilde yapmasını beklemek de şüphesiz ham hayalden öteye geçemez. Camus'nün dillendirdiği şu gerçeği de görmek gerekir: "İyisiyle kötüsüyle, yücesiyle düşkünüyle, doğrusuyla yanlışıyla var bu dünya ve inan bana hep böyle kalacak" (Camus, 2015, s. 37). Ancak bu gerçeğin yanı sıra Don Kişotça bir şeyler yapmaya devam edebilecek kişiler, sayıca az olsalar da varlar ve hiç kuşkusuz sihirli güçlere sahip olmadıkları gibi deli de değiller. Çünkü George Orwell'in *1984* romanından ödünç alarak söyleyecek olursak, "İnsanın azınlıkta olması, tek kişilik bir azınlık olması bile, deli olduğu anlamına gelmiyordu. Bir doğru vardı, bir de doğru olmayan; doğruya sarıldığın zaman, tüm dünyayı karşına bile alsan, deli olmuyordun". (Orwell, 2016, s. 237). Üstelik "Tepelere doğru tek başına didinmek bile bir insanın yüreğini doldurmaya yeter" (Camus, 2008, s. 125).

Tıpkı tanrıların cezalandırdığı Sisifos gibi her defasında aşağıya yuvarlanacağı gün gibi ortada olan kayayı, bıkmadan usanmadan, azimle, yeniden ve yeniden tepeye çıkarma cesaretini gösterecek gazeteciler her devirde var olduğu gibi gelecekte de olacaktır. En azından bu büyük umudu taşıyabiliriz. Ancak mühim olan Sisifos'un cesaretine sahip gazetecilerin sayısının artmasıdır. Bunun da felsefî-etik temelli insan

hakları bilgisiyle donanmış ve donanacak olan gazeteciler sayesinde mümkün olabileceği söylenebilir.

Friedrich Nietzsche, "Doğru, gerçek ve tek yol hangisi mi? Bu yol hiç var olmadı" (Nietzsche, 2015, s. 7) der. Gazeteci için tek olmasa bile en doğru yollardan birinin, insan haklarını korumak, hak gazeteciliği yapmak olduğu savunulabilir. Yalnızca haber yazımı/sunumu ile ilgili 5N1K kuralı, ters piramit kuralı, dörtgen veya kare kuralı gibi birtakım standart kuralların yanı sıra nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi profesyonel gazetecilik normlarını eksiksiz uygulamak, haber değeri kriterlerini insandan ve insanın değerinden üstün tutmak, normu korumak adına insanı harcamak ya da egemenlerin sesi olmak ise, açıkça değer harcayan bir yoldur denebilir. Bu noktada hak odaklı alternatif habercilik anlayışları, gazeteciye/gazeteciliğe "doğru" bir yol çizebilir. Ancak hangi alanda haber ürettiğine bakmaksızın, tek tek her bir gazetecinin, hak odaklı olarak işini yapması gerektiği söylenebilir. Ama yine de korunması gerekenin haklar veya normlar değil, kişiler olduğunun unutulmaması şarttır. Gazetecinin bunu başarabilmesinin yolu da etik bilgisinden geçer.

İKİNCİ BÖLÜM: KİŞİ OLARAK GAZETECİ

2.1. Bir İnsan Olarak Gazeteci

Bir vakitler saygın bir meslek olarak kabul gören gazetecilik, o eski itibarını neredeyse tamamen yitirmek üzere gibi görünüyor. Avustralyalı gazeteci Jonh Pilger'in dediği gibi günümüzde "Medya teknolojisi neredeyse hayal gücümüzün ötesinde gelişirken, sadece gazeteciliğin geleneksel araçları değil, onurlu gelenekleri de bir kenara bırakılıyor" (Pilger, 2010, s. XVII, Sunuş yazısı). Kahramanı gazeteci olan eski filmlerde, çıkar peşinde koşmayan, kötülüklerle mücadele edip daima hakikati dillendiren, dürüst, güvenilir, iyiliksever, onurlu, pekçok yeteneğe sahip, bilgili, donanımlı gazetecilerle karşı karşıya gelinirdi. Ekranda karşılaştığımız bu gazeteciler, "gerektiğinde cesurdur, gözünü budaktan sakınmaz. Kamu çıkarından ve adaletten yanadır. Öldürülmek, işten çıkarılmak gibi bedeli ne olursa olsun adaletsizliğe karşı mücadele eder. Basının gücünü suistimal etmez. Gazetecilik ilkelerinden taviz vermez. Onun [onlar] için haber ve habere giden yol kutsaldır" (Sağnak, 2010, s. 29). Ne var ki filmlerde ya da edebiyat yapıtlarında görüp hayran olduğumuz, imrendiğimiz bu gazeteci örneklerinin sayısı, gerçek hayatta çok fazla değildir. Bununla birlikte dikkatle bakıldığında görülecektir ki, bu mesleğe leke sürülmesine neden olan, itibarsızlaştıran da yine mesleğin içindeki kimi gazeteciler ve/veya medya patronlarıdır. Gazeteci Nail Güreli de gazeteciliğin saygınlık aşınmasına uğradığını vurgular ve şu çelişkinin altını çizer: "Gazetecilerin çoğu saygıdeğer oldukları halde, onlar belirleyici olmadıkları için, ne yazık ki kötünün de sesi daha çok yankılandığı için, kötü daha çok örnek olduğu için gazetecilik saygınlık kaybetmiş olarak algılanıyor toplumda" (Gezgin ve ark., 2016, Cilt III, s. 41). Güreli ayrıca, gazetecilikte büyük payı olan sermayeye ve uygulanan istihdam politikalarına da dikkat çeker ve şöyle der:

> Sermaye bugüne kadar makineye yaptığı, promosyona yaptığı yatırımı insana yapmaktan kaçındı. Bu halen de yer yer sürüyor. O nedenle gazetelerde çalışanlar, yani büyük gövde belirleyici değil bugün. Belirleyici olmadığı için, sermayenin belirleyiciliğiyle ve siyaset-ticaret-medya ilişkisi nedeniyle gazetecilik kurum olarak saygınlık erozyonuna uğradı, aşınmaya uğradı. Gazeteciler dediğimiz zaman, onu kişiler olarak ayırmak lazım (Gezgin ve ark., 2016, Cilt III, s. 41).

Ne var ki meslekteki pekçok olumsuzluk, gazeteciliğin herşeye rağmen onurlu bir meslek olduğu gerçeğini değiştirmez. Pınar Selek'in *Cümbüşçü Karıncalar* romanındaki

şu sözler de adeta bu gerçeğe işaret eder: "Medya pis bir çarkın üstünde dönüyor ama gazeteciliği küçümseme. Bağımsız medya yeni kuşakla birlikte bağımsız bir güç haline geliyor. Ayrıca her zaman savaş suçlarını, şiddeti, ağır haksızlıkları hayatları pahasına ortaya koyan cesur ve dürüst gazeteciler var" (Selek, 2018, s. 160-161). Gazetecilik mesleğinin yitirdiği itibarını geri kazanması, tıpkı filmlerde gördüğümüz gazeteciler gibi her zaman gerçeğin peşinden koşan, cesur, dürüst, erdemli, herşeyden önce insan olduğunun ayırdında olan, kendini insan haklarını korumaktan ya da ihlal etmemekten, insanın değerinin harcanmasına izin vermemekten sorumlu duyan kişilerin elindedir. Açıkça görülmektedir ki gazetecilik ve etik arasında sıkı bir ilişki vardır. Başka bir ifadeyle, gazeteciliği etikten ayrı düşünemeyiz. Dolayısıyla "Gazetecilik uygulamalarının büyük bir kısmı özgürlük, yansızlık, doğruluk, dürüstlük ve mahremiyet gibi kaçınılmaz olarak etikle ilgili olan kavramlarla tanımlanıp incelenmelidir" (Belsey, A., Chadwick, R., 1992, s. 10).

Etikle ilgili kavramlar üzerinden gazetecilik uygulamalarına bakabilmek içinse, öncelikle "insanın neliği" ve ardından "insanın işi" üzerine enine boyuna düşünmek gerekmektedir. İster gazetecilik olsun, ister öğretmenlik, doktorluk, avukatlık, mühendislik, isterse ayakkabı tamirciliği, gemicilik, taksi şoförlüğü, kısacası hangi meslek olursa olsun, sorunların temelinde bu meslekleri kendine iş edinmiş insanlar vardır. Öte yandan hemen her meslek dalında "meslek etiği"nden, birtakım etik ilkelerden ve kodlardan bahsedilir. Örneğin, "Gazeteciler bir 'gazetecilik etiği'nden, mühendisler bir 'mühendislik etiği'nden, kütüphaneciler bir 'kütüphanecilik etiği'nden, hemşireler bir 'hemşirelik etiği'nden söz ediyorlar ya da zaman zaman böyle bir etiğe olan gereksinimi dile getiriyorlar" (Tepe, 2015, s. 10). Burada Kuçuradi'nin sorduğu şu soruya dikkat çekmek gerekir: "acaba hukukta, siyasette ve kamu yönetiminde karşılaşılan etik sorunlar, onlarla kim karşılaşırsa karşılaşsın veya kim uğraşırsa uğraşsın, insan uğraşılarının diğer alanlarında karşılaşılan sorunlardan *türce* farklı sorunlar mıdır?" (Kuçuradi, 2015, s. 43). Elbette türce farklı sorunlar değildir. Peki, nasıl sorunlardır? Bu sorunun cevabına da yine Kuçuradi'ye kulak vererek ulaşabiliriz: "çeşitli mesleklerde ve insan uğraşlarının diğer alanlarında karşılaşılan etik sorunlar, normlara ilişkin sorular mıdır, ya da yalnızca normlara ilişkin sorunlar mıdır? Yoksa onlar, felsefî-etikle ve Aristoteles'in deyişiyle 'insanın işi'yle ilgili sorunlar mıdır?" (Kuçuradi, 2015, s. 43). Pek farkında olunmasa da bu sorunlar, doğrudan felsefî-etikle ve ileride bahsedilecek olan Aristoteles'in "insanın işi" dediği şeyle ilgilidir.

Dolayısıyla meslek etikleri ya da her mesleğin kendine özgü etik kodları, sorunları ortadan kaldırmak konusunda yeterli görünmemektedir.

Oysa kâğıt üstünde, meslekteki her türlü sorunun ortadan kalkmasını sağlayabilecek ilkeler belirlenmiştir. Gazetecinin habere konu olan kişilere nasıl davranması gerektiğine ilişkin birkaç ilkeye yakından bakılacak olursa, bu açıkça görülebilir. Örneğin Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri'nin birinci maddesinde şöyle denir: "Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özrü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz". Dördüncü maddede "Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez" denirken, dokuzuncu maddede "Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse 'suçlu' ilan edilemez" denir. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumlulukları Bildirgesi'nin E bendinin sekizinci maddesinde ise "Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez" denilmektedir. Yurtdışındaki etik kodlara bakacak olursak, ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği Etik İlkeleri'nin "Zararı en az indir" başlığı altındaki birinci maddesi, gazeteciler "Haberlerden olumsuz biçimde etkilenebilecek kişilere karşı sevecen olmalıdırlar. Çocuklar ve deneyimsiz kaynaklar ya da kişilere ilişkin haberlerde özel duyarlılık göstermelidirler" der. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu tarafından belirlenen Meslek İlkeleri Deklarasyonu'nun altıncı maddesinde ise "Gazeteci, güvene bağlı olarak elde edilmiş bilginin kaynağına ilişkin meslekî gizliliğe uyar" denmektedir. Kişileri korumaya yönelik hükümler içeren bu ilkeler, gazetecilere, kamu yararı gerekmedikçe kişilerin özel yaşamına müdahale edilmemesi gerektiğini, haksız suçlamalardan kaçınılması gerektiğini, çocuklarla ilgili haberlerde daha duyarlı davranılması gerektiğini, çocuk suçluların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerinin gizlenmesi gerektiğini, ayırımcı ve cinsiyetçi bir dil kullanmaktan kaçınılması gerektiğini söylemektedir (İrvan, 2005, s. 67). Ancak bu gibi ilkelere rağmen, medyada özel yaşamın gizliliğini ihlal eden, suçlu olduğu yargı tarafından belirlenmemiş bir kişiyi suçlu ilan eden, çocuklarla ilgili gerekli özeni göstermeyen, ayırımcı ve cinsiyetçi bir dil kullanan habercilik örnekleri sıklıkla görülmektedir. Bu da demek oluyor ki, meslek etik ilkeleri, sorunları ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü "insanlar normlara göre davranmaya zorlanabilirler, ama etik eylemde bulunmaya zorlanamazlar. Bu, her kişinin ancak kendi hesabına öğrenebileceği birşeydir" (Kuçuradi, 2015, s. 43). Pavese'nin şu

sözleri de Kuçuradi'yi destekler niteliktedir: "Estetik değerler, ahlakın özü, gerçeğin [hakikatin] ışığı öğretilemez. Herkes kendi içinde yaratmak zorundadır bunları. Bu kavramlar mutlak, zaman ve toplum dışı değerler oldukları için başkalarına iletilemez. Kelimeler bu kavramları ancak anaçizgileriyle dile getirebilirler" (Pavese, 2017, s. 235). Peki, meslek etikleri olmasaydı, o zaman herşey mubah mı olurdu? Birtakım etik kodların yokluğu herşeyi mubah kılmaz elbette. Henüz yazılı meslek etiği ilkelerinin olmadığı, bilinçlerdeki ilkelerin geçerli olduğu günlerle ilgili Hıfzı Topuz'un dillendirdiği şu sözler, yazılı kurallar olamasa da kişinin/kişilerin kendi kendine yasalar koyma ve uygulama gücüne işaret eder adeta: "yazılı basın ahlakı 1960'tan sonra Abdi [İpekçi]'nin girişimiyle oldu. Yani biz gazeteciliğe başladığımız zaman yazılı basın ahlakının bir geçmişi yoktu, yine de herkes bunun bilincindeydi ve eğer meslek ahlakına uymayan bir davranışı olmuşsa bir arkadaşın, o kınanırdı, küçümsenirdi, gözden düşerdi. İtibarlarını yitirirlerdi" (Gezgin ve ark., 2016, Cilt I, s. 175-176).

Açıkça görülmektedir ki sorunların tam merkezinde daima "insan" vardır ve bununla birlikte, var olan bütün sorunlara çözüm üretecek olan da yine insanlardır. Gazeteci Erol Gönenç, "Gazetecilik etik ilkelerine her gazetecinin büyük bir özenle ve titizlikle uymasının gerekli olduğuna inanıyorum, çünkü basının etik ilkeleri mesleğin yücelmesine, itibar kazanmasına, günümüzde olduğu gibi çeşitli eleştirilerin muhatabı olmamasına yol açar" der (Gezgin ve ark., 2016, Cilt III, s. 456). "Eğer tüm mesleklerin ana amacı, sonuçta dünyanın ve onun üzerinde yaşayan tüm insanların iyi olmasına ve mutluluğuna katkıda bulunmak ise" (Curi, 2015, s. 87) elbette ki bu etik ilkelere gazetecilerin uyması önemlidir. Ancak bütün gazeteciler bu normlara uysa bile, tek tek her bir gazetecinin etik eylemde bulunacağını söylemeyiz. Dolayısıyla birtakım etik ilkeler belirlemek ve kişilerin bunlara uymasını sağlamak sorunları ortadan kaldırmaya yetmeyecektir. Çünkü olanaklar varlığı olan, değerler yaratan, hatta meslek etiklerini ve etik kodları oluşturan nasıl ki tek tek insanlarsa, bunları uygulaması gereken ama çoğu zaman uygulamayan da insanlardır. Dolayısıyla Uluğ Nutku'nun dediği gibi "insan eliyle bozulan, insan eliyle düzeltilebilir" (Nutku, 2005, s. 225). Ya da "Jean-Jack [Jacques] Rousseau'nun öne sürdüğü üzere 'insanın boynundaki zincirler… gene insan elinden çıkma olduğu için' insan toplumları kendilerini yeniden şekillendirip düzenlemeye ve tarihlerini yeniden yapmaya muktedir"dir (Williams, 2018, s. 15) diyebiliriz. Yani umut, yine de insandadır. Çünkü, gazeteci-yazar Ece Temelkuran'dan ödünç alarak söyleyecek olursak, "İnsan, dünya gerçekliğine müdahale etmeye kalkışan,

buna inanmış, bunda inat eden tek canlı türüdür" (Temelkuran, 2017, s. 20). Bu nedenle tıpkı yılmaz inatçılardan biri olan, Albert Camus'nün saçma (absürd) ve trajik kahramanı Sisifos gibi azimle inat edebilir, edebilmelidir insan. "Ve bir kayayı durmadan tepeye tırmandıran, aşağıya yuvarlandıkça yeniden yukarı iten Sisifos için Camus'nün dediği gibi 'onu mutlu hayal etmek gerekir'. Gerçek, mutlu değildir. Biz onu hayal ederek, hayalimizi ona dayatarak değiştiririz. Bu yüzden insan olmak meselesi, inat etmek meselesidir" (Temelkuran, 2017, s. 20). Çünkü tekrar edecek olursak, insan sadece doğal bir varlık değildir, diğer canlılar gibi sadece doğa tarafından belirlenmemiştir. Tam da bu nedenle "insan olmak" için inat edebilir, içinde yaşadığımız dünyanın, "dünyaların en iyisi" olmadığını bilir ve başka bir dünyanın mümkün olduğu konusunda diretebilir. Ayrıca öfkelenir, başkaldırır, resim, müzik, edebiyat, felsefe yapar, değerler üretir. Ancak insan olmakta inat edenler, azimle diretenler bütün bunları gerçekleştirebilir ve tarihsel varlık alanına katkıda bulunabilirler. Ne var ki öyle kolay değildir insan olmak, insanlaşabilmek. Edip Cansever'in dediği gibi "Güç iştir çünkü bir tarihi insan gibi yaşamak/Bir hayatı insan gibi tamamlamak güç iştir" (Cansever, 2003, s. 391). Ya da Camus'nün Caligula'sının sözcükleriyle söyleyecek olursak: "Ne acıymış meğer, ne yamanmış insan olmak!" (Camus, 2015, s. 36). İnsan olmak her ne kadar güç olsa da, imkânsız da değildir elbette. Çünkü bunu başarmak ya da başaramamak da insanın elindedir. Dolayısıyla medyadaki değişimin de insan olmakta inat eden, dünya gerçekliğine müdahale etmekte direten, "böyle gelmiş, böyle gitmez" diyen, mevcut düzenin bekçiliğini yapmak istemeyen gazeteciler sayesinde mümkün olabileceği söylenebilir. Elbette her zaman çıkarları için düzenin bekçiliğini yapan, korkak gazeteciler çoğunlukta olacaktır. Foto muhabiri Ara Güler, o kendine has üslubuyla günümüz gazetecilerinden bahsederken "Gazeteci hiç kimseden korkmayan adama denir" der ve her insanın yapısının gazetecilik yapmaya uygun olmadığına da işaret eder:

> Canım o zaman daha fazla insanlık vardı. Bugün bir patron seni iptal ediyor. Sen giremiyorsun [gazete binasına]. Güvenlik?! Bir kere güvenlik ne demek? Gazeteciyi bir güvenlikçi nasıl durdurur? Ha bankacı ha gazeteci… Artık o hale gelmiştir. Gazeteci yok. Gazetecilik bitmiştir, bizim bildiğimiz gazetecilik yok. (…) Kimden korkacağız? Gazeteci hiç kimseden korkmayan adama denir. Artık hiç kimseden korkmaz. Eğer korkan bir gazeteci varsa o gazetecilik yapmasın. Gitsin memur olsun (Gezgin ve ark., 2016, Cilt II, s. 189).

Bertolt Brecht, insanın zayıf ve aksayan yanlarını apaçık ortaya döktüğü, hacimce küçük ama içeriğiyle dev eseri *Bay Keuner'in Öyküleri*'nde gazetelere de savaş açar ve adeta "başka bir gazete mümkün" diye haykırır. Kitaptaki "Bay Keuner ve Gazeteler" başlıklı öyküde Bay Keuner, gazetelere düşman Bay Kargaşa ile karşılaşır. "Ben gazetelerin büyük bir karşıtıyım" der Bay Kargaşa, "Ben gazeteleri istemiyorum". Bay Keuner de şu karşılığı verir kendisine: "Ben gazetelerin daha büyük bir karşıtıyım: Başka gazeteler istiyorum" (Brecht, 1994, s. 38). Bu başka gazetelerin nasıl olacağı ya da ortaya çıkacağıyla ilgili olarak ise şu sözleri söyler Bay Keuner:

> "Bana bir kâğıdın üstüne gazetelerin çıkabilmesi için ne gibi talepleriniz var, yazın", dedi Bay Keuner Bay Kargaşa'ya, "Çünkü gazeteler çıkacak. Ama isteklerinizi en alt düzeyde tutun. Örneğin satın alınabilen kişilerin gazeteleri hazırlamasına ses çıkartmıyorsanız eğer, bunu satın alınamayan kişileri istemenize yeğlerim, zira aksi takdirde gazeteleri düzeltmeleri için onlara rüşvet verirdim. Fakat satın alınamayan kişiler isterseniz, o zaman böylelerini aramaya koyulalım, hiç bulamazsak, üretmeye başlayalım. Bir kâğıdın üstüne gazetelerin nasıl olması gerektiğini yazın, o kâğıdı onaylayacak bir karınca bulduğumuz takdirde hemen işe başlayalım. Bu karınca bize gazeteleri düzeltebilme konusunda, gazetelerin düzeltilemezliğine ilişkin genel yakınmalardan çok daha fazla yardımcı olacaktır. Çünkü bir dağın ortadan kalkması gerektiğinde bunu, dağın ortadan kaldırılamayacağına ilişkin söylentiler başaramaz, ama bir karınca başarabilir" (Brecht, 1994, s. 38).

Minicik cüssesiyle yerin altında upuzun ve muntazam dehlizler inşa eden çalışkan karıncalara dair, Galeano'nun *Zamanın Ağızları* kitabındaki "Su" başlıklı hikâyesinde söylediklerine de kulak vermek yerinde olacaktır: "Zamanların başlangıcında karıncanın beli bu kadar ince değildi. (…) Karınca yuvarlacıktı ve içi su doluydu. Ama tanrı dünyayı ıslatmayı unutmuştu. Şaşkınlığını fark edince ondan yardım istedi ama karınca reddetti. O zaman, tanrının parmakları karıncanın karnını sıktı. İşte böyle doğdu yedi deniz ve bütün nehirler" (Galeano, 2018, s. 75). İşte o cüssesi küçük karıncalar, bir dağı ortadan kaldırabileceği gibi engin denizler, upuzun nehirler, derin göller yaratmaya da kadirlerdir.

Bay Keuner, ayrıca şunun da altını çizer: "Eğer gazeteler bir düzensizlik aracıysalar, bir düzen aracı da olabilirler" (Brecht, 1994, s. 38). Gazetelerin bir düzen aracı olabilmesi de elbette kâğıtta yazılanları onaylayan, başka bir gazete için kolları sıvayan, dağı ortadan kaldırmaya çalışan karınca misali didinen gazetecilere bağlıdır. Brecht, bir diğer kıymetli eseri *Met-ti/Tarihte Diyalektik*'te "Köklü değişiklikler, çıkmaz sokaklarda gerçekleştirilir" (Brecht, 1977, s. 130) der. Gazeteciliğin geçmişten bugüne sıkışıp kaldığı çıkmaz sokaklarda, her devirde ya da her çağda köklü

değişiklikler yapmak bir zorunluluk gibi görünmektedir. Bunda da en önemli rolü oynayacak olan "kişi olarak gazeteci"dir.

Gazetecilik mesleği öteden beri çokça eleştirilen mesleklerden biri olarak karşımızda durmaktadır. Bizzat mesleğin içinde ve sorunların ortasında yer alan gazeteciler de bu mesleğe eleştiriler getirip çözüm arayanlar arasındadır. Oya Tokgöz'ün sorduğu şu sorular hemen herkesin kafasını kurcalayan ve belki de çoğu insanın kendi kendine sorduğu sorulardır: "Neden, haberlerin çoğu sıradandır veya bayağıdır? Neden, haberler bilgi ile yüklü değildirler? Hatalı ve eksiktirler? (Tokgöz, 2017, s. 150). Tokgöz, bu soruların yanıtlarının, gazetecilik yapan araçların haber yapma ve verme işlevleriyle ilişkili olduğunun altını çizer. Ancak bu araçlar kendi kendilerine haber yapmıyorlar elbette. Medyanın haber yapma ve verme işlevi, "insan" denen varlık tarafından yerine getirilmektedir. Haberi bulup üreten, ortaya koyan da gazetecidir, yani bir insan. Dolayısıyla haberle ilgili bütün sorunlar, kişi olarak gazeteciden kaynaklanan etik sorunlardır.

Gazeteci Ümit Alan, "Gazetecilik gibi 'gerçeğe sadakat' göstermesi gereken bir mesleğin, nasıl masala döndüğünü anlatmak için meselenin olumsuz tarafına bakmak lazım. Çünkü 'eskiden biz Cağaloğlu Yokuşu'ndan tırmanırken gazetecilik vardı üstadım' iyimserliğiyle, sürekli geçmişi güzellemeye adanırsak, bugün yanlış giden şeylerin kökenine dair bir fikrimiz olmaz" der (Alan, 2015, s. 13). Bu yanlış giden şeylerin kökeninde pekçok unsur birden barınsa da, o kökenin özünde "insan"ın yattığını, yanlışlardan ve yanlışların düzeltilmesinden yine insanın sorumlu olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Dolayısıyla gazetecilik ya da herhangi bir meslek dalındaki yozlaşmanın ve sorunların nedenlerini anlayabilmek, öte yandan çözümler üretebilmek, yukarıda da dikkat çekildiği gibi, öncelikle insanın neliği üzerine düşünmekle mümkün olabilir. Felsefe tarihinde pekçok filozofun bu konuda enine boyuna ve etraflıca düşündüğünü, "insan nedir?" sorusuna yanıt aradığını görürüz. "İki kere iki dört eder" gibi kesin bir cevabı olmayan bu soru, her çağda yeniden sorulması ve her defasında yeni cevaplar aranması gereken bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

Felsefesinin merkezine insanı alan Friedrich Nietzsche, "insanlar üzerinde pek çok şey söylenir, ama *insandan* söz edilmez hiç" der (Kuçuradi, 2009b, s. 9). O halde

öncelikle "insan nedir?" sorusu üzerine derin derin düşünmek gerekir. Mezar taşında "Hiçbir şey beklemiyorum, hiçbir şeyden korkmuyorum, özgürüm" yazan Yunan yazar Nikos Kazancakis'in yaşamı seven, yaşamaktan korkmayan, özgür ruhlu kahramanı *Zorba*'ya söylettiği sözlerle ifade edecek olursak "Bir sırdır insan, vesselam!" (Kazancakis, 2017, s. 252). Charles Baudelaire'e kulak verecek olursak insanı tanımanın, onun sırlarını çözmenin hiç de kolay olmadığını görürüz. "İnsan ve Deniz" başlıklı şiirinde "İnsan, kimse inemedi senin uçurumuna" der Baudelaire (Baudelaire, 2006, s. 44). Her ne kadar o uçurumun, o dipsiz kuyunun dibine inmek tam anlamıyla mümkün olmasa da, uçuruma inen yolda yürüme cesaretini gösterenlerin izinden giderek, "insan nedir?" sorusuna cevap vermeye çalışmak yerinde olur.

Felsefe tarihine bakıldığında Platon, Aristoteles gibi Antikçağ filozoflarının ve daha sonra Kant, Scheler, Hartmann gibi modern dönem filozoflarının, insanı ikili bir varlık olarak ele aldıkları görülür. Oysa Herman Hesse'nin *Bozkırkurdu* romanında dile getirdiği gibi "Göğüs, beden her zaman tektir, içinde barınan ruhlar ise iki ya da beş değil, sayılamayacak kadar çoktur; insan yüz zardan oluşmuş bir soğana, pek çok iplikten dokunmuş bir kumaşa benzer" (Hesse, 2017, s. 57). Nermi Uygur'un şu sözleri de bu farklı ipliklerden dokunmuş olmaya işaret eder: "Dışta patlamasa bile her an içten içe kaynayan bir yanardağ insan: öfke, kızgınlık, kıskançlık, istek, korku, tutku, sevgi, burukluk…" (Uygur, 2017a, s. 46). *Bozkırkurdu*'ndaki anlatıcı ses de "kurt" ve "insan" yanlarıyla çatışmakta olan Harry ile ilgili şunları söyler:

> (…) ilkel bir zenci de olsa, bunak biri de olsa hiçbir insan yoktur ki, varlığının sadece iki üç temel öğeden oluştuğu söylenebilsin; hele Harry gibi alabildiğine ayrımlaşmış birini nahif bir tutumla kurt ve insan diye ikiye ayırıp açıklamaya kalkmak, umarsız ve çocukça bir girişim sayılır. Yaşamı (her insanın yaşamı gibi) yalnızca iki kutup, örneğin içgüdü ve us ya da ermişlik ve zevkperestlik arasında değil, binlerce, hatta sayılamayacak kadar çok kutup çiftleri arasında salınıp durur (Hesse, 2017, s. 55).

Demek oluyor ki "herşeyi ile somut bir bütündür insan". Çalışmaları "felsefî antropoloji" alanında yoğunlaşan filozof Takiyettin Mengüşoğlu da disharmonik bir varlık olan insanı bir bütün olarak ele alır ve insanın iki-üç temel öğeden oluşmadığını savunur. "(…) düalist bir insan görüşünden hareket eden ve insanı parçalayan bir görüşün bizi artık ileriye götürmeyeceğini" (Mengüşoğlu, 2014, s. 23) ifade eden Mengüşoğlu, *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi* isimli kitabında, insanın neden ikili bir varlık olarak görülemeyeceğini şu sözlerle dile getirir:

> İnsandan söz ederken onu yalan söylemesiyle, haksızlık yapmasıyla, masum olmasıyla, hile yapmasıyla, haksızlığı haklı göstermek istemesiyle (hem birey hem toplum olarak), bir ide için kendisini feda etmesiyle, sevmesiyle, nefret etmesiyle, yapıp-etmeleri ve davranışları hakkında hesap vermesiyle, bir *ethos*'a bir değer duygusuna sahip olmasıyla; teknik, sanat, bilim gibi yüksek başarılara, bir dine, bir dile sahip olmasıyla, vb. somut yeti ve başarıları bakımından incelemeliyiz. Bu başarılar ve fenomenler insanın ikili (dual) bir varlık olarak görülmesine imkân bırakmamaktadır (Mengüşoğlu, 2014, s. 20).

Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi* isimli kitabında, insanın neliği üzerine söz söylerken, ontolojik bir yaklaşımla "insanın varlık koşulları" olarak kabul ettiği fenomenlerden yola çıkar ve onun varlıktaki özel yerini, yani ayırt edici özelliklerini ortaya koyar. Ayrıca "Temelini insanın somut varlığında, somut yapıp etmelerinde bulan" bu fenomenler "ne sadece psişik, ne de biyolojiktirler" (Mengüşoğlu, 2017, s. 74). Hesse'nin betimlemesiyle "yüz zardan oluşan" insanı ve onun varlık bütünlüğünü parçalamadan, bir bütün olarak ele alan Mengüşoğlu'nun söz ettiği bu fenomenler:

> (…) insanın bilen, yapıp-eden, değerlerin sesini duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür hareketleri olan, tarihsel olan, ideleştiren, kendini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten ve eğitilen, devlet kuran, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, biyopsişik bir yapıya sahip olan bir varlık olduğunu (Mengüşoğlu, 2017, s. 19-20)

göstermektedir. İnsanı varlık bütünlüğü içerisinde anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan Mengüşoğlu'na göre, onu hayvanlardan ayıran ve varlıktaki özel yerini belirleyen fenomenlerden biri "disharmoni"dir. İnsandaki ölüm-yaşam, haz-acı, iyilik-kötülük, yetinme-yetinmeme, itaat-itaatsizlik, adil olmak-haksızlık etmek, sevmek-nefret etmek gibi karşıtlıklara, zıt kutuplara, çatışmaya ve uyumsuzluğa karşılık gelen bu fenomen insanı olanaklar varlığına dönüştürür, bir başka deyişle olanaklar varlığı kılar. İşte bu disharmonik varlık yapısı nedeniyle kişi, bazen kendi kendisiyle çatışır ve kendi kendine "hayır" da diyebilir. Mengüşoğlu da buna dikkat çeker: "kuzuyu parçalayarak yiyen kurt, kendi kendisiyle uyum içindedir. Oysa insan [kişi] bir şeyi yaptığı, bir şeyi işlediği zaman, kendi kendisiyle çatışma durumuna gelebilir, kendi kendisinin kurdu olabilir" (Mengüşoğlu, 2017, s. 453). Bu kendiyle çatışma ya da kendi kendinin kurdu olma durumu, insanın insanlaşma olanağına ve özgürlüğün çekirdeğini taşıdığına işaret eder. Emin Özdemir *Kurmaca Kişiler Kenti* isimli "kurmaca" kitabında Tolstoy'u, roman kahramanı Anna Karenina ile konuşturur ve Tolstoy, Anna'ya onu niçin yarattığını anlatır ve şunları söyler: "ben insanlara ders verme amacıyla

yaratmadım seni. Yaşamda neyin doğru, neyin yanlış olduğunu göstermek, ahlâk öğretmenliği yapmak için de yaratmadım. Kestirmeden söyleyeyim, insanı anlatmak, onu kuşatan toplumsal yaşamdaki çelişkileri yansıtmak için yarattım. İnsan yüreği her türlü duyguyu barındırır içinde. Nefret de vardır, sevgi de; bencillik de vardır elcillik de" (Özdemir, 2012, s. 87). Özdemir de edebiyat ve Tolstoy aracılığıyla aslında insanın "disharmonik" bir varlık olduğuna ya da uyumsuzluğuna işaret eder. Bu disharmoni, insanı sırf doğal varlık olmaktan kurtarır ve insana kendi kendini belirleyebilmenin yolunu açar. İşte tam da bu nedenle, Mengüşoğlu'nun dediği gibi "insan kendisini disharmonik bir varlık olarak yarattığı için doğaya teşekkür etmelidir" (Mengüşoğlu, 2017, s. 451). Çünkü "Ancak böyle bir donatımladır ki insan kendisinden, kendi durumundan hiçbir zaman hoşnut olamıyor. Bu donatım, insanda bir gerginlik yaratıyor; insan bu gerginliği gidermek istiyor. Bunun için de didinmek, çalışmak, yaratıcı olmak zorunda kalıyor" (Mengüşoğlu, 2017, s. 289).

Kuçuradi, Mengüşoğlu'nun insanın varlık koşulları ya da tür olarak insanın özellikleri dediği fenomenleri (insansal etkinlikleri), insan türünün özelliği olarak ve tek tek insanlara açık birer olanak olarak kabul eder. Bu olanaklar bilme olanağı, yapıp-etme olanağı, değerler ortaya koyma olanağı vb. olanaklardır. Bu durumda insanın konuşan, seven, çalışan, eğiten-eğitilen bir varlık olması ya da bilim, sanat, felsefe ya da tekniğin yaratıcısı olması, hem tür olarak insanın özellikleri hem de her bir insan tekine açık olanaklardır. İşte her insan tekine açık bu olanakların bazı kişilerce gerçekleştirilmesiyle insan başarıları ortaya çıkar. Bilim, sanat, hukuk, felsefe, teknik gibi bu insan başarıları "insanın değerleri"dir. Kuçuradi'ye göre bunlar "insanın varlık imkânlarının gerçekleşmesidir; varlık şartlarının ürünü olan fenomenlerdir. Ürünlerini kişilerin birbirine bağlı olarak ortaya koydukları bu başarılar, kişi-üstü değerler olarak insan dünyasının belli başlı öğelerindendir" (Kuçuradi, 2013a, s. 40).

Başarılar ortaya koyan, değerler yaratan insan doğadaki diğer canlılardan farklıdır. Bitkiler ve hayvanlar aleminde, doğa tarafından belirlenmişlik söz konusuyken, insan için yalnızca doğa tarafından belirlenmişlik söz konusu değildir. Çünkü insan, kendi kendisini belirler. Camus'nün dediği gibi "İnsan, ne ise o olmaya yanaşmayan tek yaratıktır" (Camus, 2017, s. 20). Ayrıca doğa, Mengüşoğlu'nun belirttiği gibi "hayvana bol bol verdiklerini insandan esirgemiştir. Bundan dolayı insan ancak kendisi gibi insanlardan oluşan bir sosyal varlık içinde gerçekleştirdiği eylemlerle, bunların ürünü

olan başarılar sayesinde yaşayabilir" (Mengüşoğlu, 2017, s. 151). Doğaya bakıldığında, diğer canlılar ve insan arasındaki en belirgin fark hemen ortaya çıkar: İnsan doğduktan sonra keçi, inek ya da bir at yavrusu gibi hemen ayakları üzerinde doğrulup yürüyemez. Annesine, onun bakımına ve ilgisine muhtaçtır. Oysa keçi ya da inek hemen dört ayağı üzerinde dikilir, yürümeye başlar, kendi başına yemeğini yer, tuvaletini yapar, vakti zamanı geldiğinde de süt verir. Yani ne ise o olarak, varoluşunu tamamlar. Ya da bir şeftali çekirdeği (tohum) toprağa düştüğünde, güneş, hava, su ve topraktaki mineraller sayesinde yavaş yavaş kabuğunu çatlatır ve kök salmaya başlar, ardından filizlenerek topraktan başını çıkarır, dallanır budaklanır, yapraklanır, tomurcuklanır. Derken çiçeklenir, koca bir ağaca dönüşür ve nihayet şeftali vererek varoluşunu gerçekleştirir. İranlı yazar Samed Behrengi'nin *Bir Şeftali Bin Şeftali* masalında da varoluşunu gerçekleştiren, neyse o olan bir şeftaliye tanıklık ederiz:

> Kimbilir kaç kez daha değişime uğrayacaktım. Topraktan, sudan ve güneş ışığından yaratıldım ben. Annem toprağı meme emer gibi emdi. Tepesine dek tüm dallarını, yapraklarını besledi. Bir dalın ucunda tomurcuklandım. Gonca oldum. Çiçek oldum, sonunda ben oldum. Annem emzirdi beni, güneş yoğurdu beni. Çekirdeğim, etim, canım oluştu. Olgun, lezzetli bir şeftali oldum (Behrengi, 2014, s. 245).

Behrengi, masalın sonunda kötü kalpli bahçıvana boyun eğmemek için bütün şeftalilerini döken şeftali ağacı aracılığıyla, insanın kendi kendisinin belirleyicisi olduğuna, yeri geldiğinde "hayır" diyebileceğine ya da istemesinde özgür olduğuna vurgu yapar. Herhangi bir çekirdeğe ya da öze sahip olmayan, sırf doğa yasasıyla belirlenmediği için sürekli bir oluş halinde olan "insan", kendi kendini gerçekleştirme, belirleme, varolma olanağına sahip bir varlıktır. Rönesans döneminin büyük düşünürlerden ve hümanizmin önemli isimlerinden Giovanni Pico della Mirandola, insanın sadece doğa tarafından belirlenmediğini, *İnsanın Değeri Üzerine Söylev ya da Rönesansın Manifestosu* isimli kitabında şu sözlerle ortaya koyar:

> Ey adam!
> Biz sana ne hazır bir yüz ne de özgün, doğuştan gelen bir özellik verdik, ta ki kendi yerini, biçimini, yeteneklerini kendin seçesin, onları kendi yargın, kendi kararın ile edinebilesin. Bütün öteki yaratıkların doğası bizim koyduğumuz yasalarla belirlenip sınırlanmıştır. Oysa senin önünde böyle sınırlamalar yok, kendi yüzünün çizgilerini sana koruma görevini verdiğimiz özgür isteğinle çizebilirsin. Seni dünyanın tam ortasına koyduk, baktığın yerden dünyadaki her şeyi daha kolay görebilesin diye. Seni ne yersel ne göksel, ne ölümlü ne ölümsüz olarak yarattık; özgür, olağandışı bir yontucu gibi kendini, kendi seçiminle biçimleyebilesin diye.

> Aşağıya, yaşamın kaba biçimlerine inmek de tanrısal yaşam sürenlerin düzenine çıkmak da senin elinde (Mirandola, 2013, s. 20).

Pico della Mirandola'nın bu sözleri, insanın kendi kendini var etme, kendi yolunu çizme ve kaderini tayin etme, istediği şey olma, kendi şeklini, kendi yüzünü belirleme olanağına sahip olduğuna işaret etmektedir. Çünkü insan, özgür iradesiyle kendi kendini yontup şekillendiren, insan kılan bir heykeltraştır. Dostoyevski de *Yeraltından Notlar* isimli kitabında "istek ise tüm yaşamın, yani aklı ve diğer her şeyi içeren tüm insan yaşamının yansımasıdır" der (Dostoyevski, 2017, s. 29). Doğa tarafından belirlenmemiş olan insan, bu isteme özgürlüğüyle de bitkilerden ve hayvanlardan ayrılır. Çünkü "Hayvanlar her zaman sahip olacaklarını, doğdukları andan başlayarak, (...) daha analarının döl yatağından kendileriyle birlikte getirirler. (…) Oysa insana yaradılış anında bütün olanaklara gebe tohumlar, yaşamın bütün biçimlerinin tohumları bağışlanmıştır. Bu tohumlar, onlara bakan insanlarda gelişip meyve verecektir" (Mirandola, 2013, s. 22-23). Ne var ki her insan bu tohumlara iyi bakıp meyve vermesini sağlayamaz. Tohumların meyve vermesi, bir insanın hayattaki varlık amacına, yani "ben neden varım?" sorusuna bulduğu cevapla da çok yakından ilgilidir. İnsan da tıpkı Behrengi'nin *Küçük Kara Balık*'ı gibi kendine şu soruları sorma yürekliliğini gösterebilir: "Yaşam sadece bir avuç suyun ardı sıra dolaşarak zaman doldurmak mı gerçekten? Öğrenmek istiyorum. Yoksa başka türlü bir yaşam türü de var mı şu dünyada?" (Behrengi, 2014, s. 214). Elbette "durmadan aynı şeyleri yapmak, yaşlanana kadar başka bir şey yapmadan yaşamak olamaz; dünyada yaşamanın anlamı bundan daha fazla olmalı!" (Behrengi, 2013, s. 14). George Orwell'in, distopik bir dünyada geçen politik romanı *1984*'te anlatıcı ses, proleterlerden bahsederken onların çalışmayı ve üremeyi sürdürdükleri sürece, başka ne yaptıklarının bir önemi olmadığını söyler. Orwell aslında proleterler üzerinden sürü insanını, çoğunluğu, hâlâ dört ayak üzerinde yol almaya çalışan insanı da resmetmektedir. Bu proleterler "Kendi başlarına bırakıldıklarında, Arjantin ovalarına salıverilmiş sığırlar gibi, doğal buldukları bir yaşam biçimine geri dönmüşler, bir anlamda atalarının yolundan gitmişlerdi. Doğuyorlar, sokaklarda büyüyorlar, on iki yaşında çalışmaya başlıyorlar, güzelleşip cinsel isteklerinin uyandığı kısa bir gelişme çağının ardından yirmisinde evleniyorlar, otuzunda orta yaşlı insanlar olup çıkıyorlar, altmışına geldiklerinde de ölüp gidiyorlardı" (Orwell, 2016, s. 84).

Behrengi ve Orwell'i dikkatle dinleyecek olursak, şu gerçeğin farkına varırız: İnsan yaşamı sabahleyin kalkmak, tramvaya, otobüse, metroya binmek, bir büroda, hastanede, okulda ya da fabrikada sekiz-on saat çalışmak, tıka basa yiyip içmek, uyumak ve tekrar uyanmak ve aynı rutini boyuna tekrar etmekten ya da karnını doyurup iyi-kötü geçinebilecek kadar para kazanmaktan ibaret olmasa gerek. Ya da Wilhelm Reich'ın dediği gibi "yaşamının amacı yığın yığın para biriktirmek, ya da kızlarını toplumsal konumu iyi birileriyle doğru dürüst evlendirmek, ya da bir siyasal göreve atanmak, adının başına bir yığın sözcükler eklemek ya da Nobel Ödülü almak değildir" (Reich, 2009, s. 32). Yaşamın anlamsız tekrarlarına, monotonluğuna gözlerini açıp dekorları yıkmayı başaran ve Küçük Kara Balık gibi o "daha fazla anlam"ın peşine düşen bir insan, usul usul insanlaşma yolculuğuna çıkmış demektir. Camus'nün dediği gibi kimileyin "Dekorların yıkıldığı olur", çünkü "bir gün 'neden?' [sorusu] yükselir ve her şey bu şaşkınlık kokan bıkkınlık içinde başlar" (Camus, 2008, s. 24). İşte o "neden?" sorusu dekorları yerle bir etmeye yol açar. Artık bilincin devinimi başlar, insan uyanır ve bundan böyle bazı kişiler "neden?" ya da "ne için yaşıyorum?" sorusuna cevap bulabilmek üzere bir yaşam kurgularlar kendilerine.

Bu "neden?" ya da "ne için yaşıyorum?" sorusu, insanın yalnızca doğa varlığı olarak kalamayacağının da bir göstergesidir. Çünkü Sevgi İyi'nin de *Etik* isimli kitapta belirttiği gibi "doğada insan sırf bir doğa varlığı olarak kalamaz. Diğer canlılar gibi elbette o da doğada, doğaya bağlı şekilde yaşar, doğa yasalarına bağlıdır; ama aynı zamanda kendi kurduğu bir dünyası vardır ve ancak onun içinde var olabilir (İyi, 2018, s. 243). Dünya kurmak da "neden?" ya da "ne için?" sorusuyla çok yakın bir ilişki içerisindedir. "Dünya kurmak, insanın var olma koşuludur. Dünya yoksa insan da yoktur. Sadece belirli bir canlı türü vardır ortada" (İyi, 2018, s.243). İnsanın kendini tanımasında, kim olduğunu bulmasında yadsınamaz bir öneme sahip olan bu soru, insanın varlıktaki özel yerinin, yani değerinin farkına varmasını da sağlayabilecek zor bir sorudur. İnsan, "ne için?" sorusunu tıpkı Saint-Exupéry'nin Küçük Prens'i gibi bıkmadan usanmadan, inatla ve ısrarla kendisine sormaktan vazgeçmemelidir.

"İnsan nedir?" sorusu kadar önemli bir diğer soru da "insanın işi nedir?" sorusudur. İnsanı işle/çalışmasıyla açıklayan, eylemle tanımlayan, davranışla yargılayan varoluşçuluğun ortaya koyduğu gibi "insanın yazgısı (kaderi) kendindedir" ve umut ancak eylemde bulunur ve kişiyi yaşatacak tek şey edimleridir (Sartre, 2017a, s. 59).

İnsan, çalışan bir varlıktır ve çalışmayı insanın özel bir eylemi olarak gören Mengüşoğlu bu konuda şunları söyler:

> Çalışma, insan olmanın varlık-temeli ile ilgili bir fenomendir; ve insanın özel bir eylemidir. İnsanın, hayatın bütün alanlarında meydana getirdiği veya getirmiş olduğu başarılar, her alanda uğraştığı veya uğraşmış olduğu her şey, onun çalışan bir varlık olmasına dayanır. İnsanın hayatta kalmasını doğa üstlenmemiştir. Doğanın hayatta kalmak için yardımını esirgediği bir varlık, yaşamak, hayatta kalmak için her şeyi kendisi düşünmek, kendisi meydana getirmek zorundadır (Mengüşoğlu, 2017, s. 262).

Öte yandan insanın sırf karın tokluğuna, günü kurtarmak için ya da sırf kendisi için çalışmaması gerekir. Aksi takdirde insanla hayvan arasında bir farktan söz etmek mümkün olmaz. İnsan geçmişten, diğer insanlardan devraldığı başarıları sürdürmek için çalışır. Mengüşoğlu bunu şöyle açıklar:

> İnsan, ne hayvan gibi günü gününe yaşar, ne yaşayabilir, bundan dolayı insanın tek olarak yalnız kendisi için değil, başka insanlar için, hatta yakın ve uzak bir geleceğin insanları için −bilerek veya bilmeyerek− kaygılanması, çalışması gerekir. İnsan yarını, öbür günü, uzak zamanları düşünmek; gelecek zamanlar için önceden önlem almak; kendisinin kalmasını sağlayan, devraldığı başarıları sürdürmek zorundadır. Bu, insana ödevler, sorumluluklar yükler (Mengüşoğlu, 2017, s. 263).

Dostoyevski'nin, *Yeraltından Notlar* kitabındaki isimsiz anlatıcı da çalışmanın anlamına işaret eden birkaç söz eder. Neden ille de yazmak istediğini didikleyen anlatıcı ses, buna kendince çeşitli cevaplar verdikten sonra, insanın işiyle ilgili şu cümleleri kurar: "En nihayetinde sürekli olarak hiçbir şey yapmıyorum ve sıkılıyorum. Yazmak ise gerçekten de sanki iş gibi bir şey. Çalışmak insanı iyi ve onurlu yapar diye bir söz vardır ya. En azından bir şans" (Dostoyevski, 2017, s. 43). Dolayısıyla bu şansı iyi değerlendirmek gerekir. Lübnan asıllı Amerikalı filozof Halil Cibran ise *Ermiş* isimli kitabında, çalışmak ya da iş hakkında şunları söyler: "Yeryüzünün ve yeryüzü ruhunun ahengine uymak umuduyla çalışırsınız. Çünkü aylaklık yaparsanız mevsimlere yabancı düşer, tüm görkemiyle ve mağrur bir boyun eğişle sonsuza yürüyen yaşam kafilesinin dışında kalırsınız (Cibran, 2016, s. 30). O sonsuza yürüyen yaşam kafilesinin dışında kalmamak için, bütün saçmalığına rağmen insanın, yazgısını kabullenip adeta "kaderini sev" ya da hayata "evet" diyen ve kayasını tepelere doğru usanmadan taşıyan Sisifos gibi didinmesi ve onurlu olmak için bir şans niteliği taşıyan işini, amacına ve işlevine uygun şekilde yapması gerekir. Bunda sevginin, işini severek yapmanın rolü de

yadsınamaz. Çünkü Schopenhauer'in dediği gibi "İnsan ne ise ve ne olacaksa, sevgi sayesinde odur ve sevgiyle olacaktır: Olmaya yazgılı olduğu şeyin yükünü yüklenmekten yüksünmeyerek (amor fati). Ve onun ikiz kardeşi olan samimiyetle. Ve hepsine kol kant geren hakikatle (Schopenhauer, 2007, s. 13). Cibran'ın sözleriyle dile getirecek olursak "çalışırken, gerçekte hayatı seviyorsunuz ve hayatı çalışarak sevmek, hayatın en derin sırrına ermektir" (Cibran, 2016, s. 31). Ne var ki bu dünyaya gelmeyi kendisi seçmemiş olan kişi, dünyada olmayı ve yeryüzündeki türlü acılara katlanmayı dayanılmaz ve saçma bulabilir. Cibran, saçmayla (absürd) burun buruna olan insana şöyle seslenir: "Ama acı çekerken, doğmayı bir ıstırap, bedeninizin yükünü taşımayı alnınıza yazılı bir lanet olarak düşünürseniz, ben de size derim ki, bu yazıyı alınterinizden başka hiçbir şey silemeyecektir" (Cibran, 2016, s. 31).

Ancak şunu da özellikle vurgulamak gerekir: İnsanın işinin ya da çalışmanın, günü kurtarmaktan öte bir anlam ifade etmesi, yaratıcı bir eyleme dönüşebilmesi "anlamlı çalışma" ile mümkün olabilir. Mengüşoğlu, çalışmayı "anlamlı çalışma" ve "anlamdan yoksun çalışma" şeklinde ikiye ayırır. Anlamlı çalışma, Mengüşoğlu'nun tanımıyla "yüksek değerlerle [amaç değerler] bezenen, yüksek değerler tarafından yönetilen çalışmadır. Böyle bir çalışma gerçekleştiricisini sevindirir, insanın bütün varlığını kavrar" (Mengüşoğlu, 2017, s. 264). Dolayısıyla sevgi, saygı, dürüstlük, adalet gibi amaç değerlerle yönetilen "anlamlı çalışma"ya imza atan insan, mutlu bir insandır. Yani mutluluk "insanın değer duygusuna bağlıdır" (Mengüşoğlu, 2017, s. 265).

İnsan, toplumda meslekî kimliğiyle, yani işiyle de yer edinen bir varlıktır ve yaptığı işle ya da Aristoteles'in deyişiyle eylem yaşamıyla da diğer varolanlardan ayrılır. Ancak burada asıl önemli olan, işini nasıl yaptığıdır. Wilhelm Reich, küçük adama ya da sıradan insana/sürü insanına seslendiği, bu cüceyi insan olmaya davet ettiği kitabı *Dinle Küçük Adam*'da "Her doktor, her ayakkabıcı, teknisyen ya da eğitimci, işini doğru dürüst yapmak ve yaşamını kazanmak için, eksikliklerini bilmek zorundadır" der ve ekler: "İnsanlığın geleceği, senin düşüncelerine ve senin yapacağın şeylere bağlıdır (Reich, 2009, s. 15). Dolayısıyla Aristoteles'in, insanın işi hakkında söyledikleri, gazeteciye de eksikliklerini ve kusurlarını görmesi bakımından yol gösterici olabilir.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik'*te, insan yaşamını anlamlı kılacak şeyin ve en iyi şey olduğu öne sürülen mutluluğun ne olduğunu, insanın işinin ne olduğuna cevap

arayarak açıklamaya çalışır: "Marangozun, ayakkabıcının belli işleri ve yaptıkları vardır da, insanın bir işi yok mudur? Yani doğal olarak işsiz mi? Yoksa gözün, elin, ayağın ve genellikle parçaların her birinin bir 'işi' olduğu göründüğü gibi, insanın da bunların ötesinde bir işinin olduğu ileri sürülebilir mi?" diye sorar Aristoteles (Aristoteles, 2017, 1097b, 25-30). İnsanın da bir "işi" vardır elbette. İnsanı bitkilerden, hayvanlardan, diğer bütün varlıklardan farklı kılan birtakım özellikleri varsa ve olanaklar varlığı olan insan, varlıkta özel bir yere sahipse, bunların ötesinde bir işinin olduğu apaçık ortadadır. Eyleyen bir varlık olarak insanın işi, ayırıcı özelliği nedir peki? Neyle yükümlüdür insan? Yemek içmek, büyüyüp gelişmek, yaşamak ve en nihayetinde ölmek, sadece insana özgü bir özellik değildir hiç kuşkusuz. Bu özelliklere bakarak insanı bitkilerden ve hayvanlardan ayırt edemeyiz. O halde Aristoteles'in dediği gibi, "geriye akıl sahibi olanın –bunun da akla boyun eğen olarak, bir de akla sahip olan ve düşünen olarak– bir tür eylem yaşamı kalıyor". Eylem yaşamının da "etkinlik halinde olan yaşam" olduğunun altını çizen Aristoteles, insanın işinin ya da insansal iyinin "ruhun akla ve erdeme uygun etkinliği" olduğunu söylüyor (Aristoteles, 2017, 1098a, 5-15).

Gitarcının işinin "gitar çalmak", iyi gitarcının işinin ise "iyi gitar çalmak" olduğunu vurgulayan Aristoteles'in, tür olarak insanın işine ilişkin bu söylediklerinden yola çıkarak, gazetecinin önce insan olarak "iyi" yapması gereken bir işi, sonra da bir gazeteci olarak "iyi" yapması gereken ikincil bir işi olduğunu söyleyebiliriz. Gazetecinin insan olarak iyi yapması gereken işi, eylem yaşamıyla ayırt edici özelliğini ortaya çıkarması, yani insanlaşmasıdır. Bir gazeteci olarak iyi yapması gereken başlıca işi ise, kişilerin doğru bilgiye/enformasyona ulaşmasını sağlayacak nitelikte haber yapmaktır ve bunun için, işini yaparken akla ve erdeme uygun hareket etmesi gerekmektedir. Ancak burada şuna dikkat çekmekte fayda var: Aristoteles'e göre, eylemin yalnızca akla uygun olması yeterli değildir. Çünkü Hiroşima ve Nagasaki'yi yerle bir eden atom bombasını bulan veya Nazi kamplarında kullanılan fırınları ve türlü türlü işkence aletlerini geliştirerek insanların yaşama hakkının ihlaline yol açan da aynı akıldır. İnsan aklı, bilim ve teknikte adeta mucizeler yaratsa da, Nermi Uygur'un ifade ettiği gibi "teknikteki göz kamaştırıcı atılımlar, insanın, *insan* olarak yüceldiğini belgelemez. Bir bakıma teknikten daha tehlikeli birşey yok"tur (Uygur, 2017a, s. 929). Bilim ve teknikte yaşanan gelişmelere paralel olarak gelişip güçlenen savunma sanayi, adeta Uygur'un bu sözlerini kanıtlar niteliktedir. Geçmişten bugüne yeryüzünde aralıksız bir şekilde devam eden savaşlar, insanın olanaklarından biri olan "teknik"teki

gelişim sayesinde üretilen, akıl almaz silahlarla artık daha kanlı, daha acımasız ve daha çok cana maloluyor. Siyaset felsefecisi John Gray'in dediği gibi "uygarlık başka her şeyden önce güç kullanımının sınırlandırılması anlamına gelir. (…) Evrensel özgürlük adına başlatılan savaşlar ve devrimler Azteklerin tahayyül bile edemeyeceği ölçüde [sayıda] insan[ın] kurban verilmesini gerektirmiştir. Leopardi'nin 'aklın barbarlığı' dediği şeyin geçmişin barbarlığından daha vahşi olduğu ortaya çıkmıştır" (Gray, 2017, s. 106-107). İşte böyle bir akıl, insanı diğer varlıklardan farklı kılmaz, onun varlıktaki özel yerine, yani değerine işaret etmez. Çünkü tür olarak inanın değerini "canlı bir varlık olarak insanların yaşamlarını sürdürmede yararlandıkları en büyük araç olarak akıl"da, yani araçsal akla sahip olmasında arayamayız (Özcan, 2016, s. 330). Akıl sahibi insanın aynı zamanda erdemlerle donatılmış olması gerekmektedir. Özcan'ın altını çizdiği gibi "İnsanların çoğunda bulunmayan, ancak azınlıkta, yaratıcı kişilerde rastlanan bir akıl türü veya yeti olarak (…) akıl, ayırt edici özelliğini her zaman, aklın, erdemlerle eğitilmesinden alır ve doğrudan yapıp etmelerle ilgili olduğundan etik bir boyuta sahiptir" (Özcan, 2016, s. 330). Nasıl ki bir bıçağın işlevi kesmekse ve kesmeyen bıçak, bıçak değilse, erdemlerden yoksun bir insan da, kendine özgü işi henüz yapamamış, ereğine/amacına ulaşamamış, tam olmayan bir insandır. Çünkü insanın işlevi, akla ve erdeme uygun yaşamaktır. Aksi takdirde insanın, hayvan ya da diğer canlılardan bir farkı kalmaz. İnsanın insanlaşabilmesi için, erdemlere ya da etik değerlere sahip olması gerekmektedir. Erdemlerle eğitilmiş akıl, Kant'ın belirttiği gibi "kendimizi ve başka insanları hiçbir zaman bir araç olarak görmemeyi, yapıp etmelerimizde olabildiğince [tür olarak] insanın onurunu [değerini] korumayı buyurur. Dolayısıyla, tür olarak insanın değerini ortaya koymada bu 'etik-akıl' diyebileceğimiz (…) akla sahip olmak ve aynı zamanda bu akla göre eylemde bulunmak, bu tür bir [etik akla] akılsal ilkeye dayalı yaşam, biz insanları diğer canlılardan ayırt eden bir özellik ve/veya değer olabilir (Özcan, 2016, s. 330).

Camus'nün *Veba* romanının başkişisi Dr. Rieux da etik-akıl ile eyleyen bir kişi örneğidir adeta. Dr. Rieux ve gazeteci Rambert arasında sevgi ve kahramanlık üzerine önemli bir diyalog geçer ve bu diyalog gazeteci için de bir yol gösterici olabilir. Yaşanmakta olan korkunç salgının adını koyan ve herşeye rağmen işini en iyi şekilde yapmaya gayret eden Dr. Rieux, sevmeyi seçtiği için kahraman rolü oynamak istemeyen Rambert'e, bütün bunlarda kahramanlık diye bir şey söz konusu olmadığını söyler. Söz konusu olan "dürüstlük"tür ve şöyle der: "Bu gülünç gelebilecek bir düşünce, ama

vebayla savaşmanın tek yolu dürüstlük" (Camus, 2012, s. 165). Bunun üzerine Rambert ciddî bir tavırla "Nedir dürüstlük?" diye sorar. Dr. Rieux, gazetecinin bu sorusuna şu şekilde cevap verir: "Bunun genelde ne olduğunu bilmiyorum. Ama benim durumumda, mesleğimi yapmaktır" (Camus, 2012, s. 165). Üstelik dürüstlük ve dolayısıyla insanın mesleğini yapması, sevgiye engel olmadığı gibi bir kahramanlık da değildir. Gazetecilik mesleğindeki vebayla ya da sorunlarla savaşmanın önemli yollarından biri de dürüstlüktür, yani kişi olarak gazetecinin mesleğini, işini iyi yapmasıdır. Tıpkı Dr. Rieux gibi içinde bulunduğu koşullar içerisinde yapması gereken ya da yapabileceği ne ise onu yapmasıdır. Dr. Rieux da elinden geldiğince işini yapmıştır: "hastadan hastaya koşarken, resmi makamları hastalığın veba olduğuna inandırır ve kapıları kapanmış Oran'da vebaya savaş açar. Çevresindekiler de bu savaşa katılır" (Kuçuradi, 2011a, s. 89). Gazeteci de işi aracılığıyla bir yandan kamuyu yakın ve uzak çevresinde olup bitenlerden haberdar ederken, bir yandan da resmî makamları, iktidarları, siyasileri uyanık tutmaya, dürtmeye, "veba"ya karşı uyarmaya gayret etmesi gereken kişilerden biridir. Dolayısıyla gazetecinin, işini böyle bir sorumluluk bilinciyle yapması ve çevresindekileri de yeryüzündeki kötülüklere, haksızlıklara karşı savaşmaya, bunlarla mücadele etmeye çağırması gerektiği söylenebilir.

Bütün bu söylenenlerle bağlantılı olarak Aristoteles'in dediklerine kulak verecek olursak, gazeteci ile ilgili olarak şunları dile getirebiliriz: Akla ve erdeme uygun bir şekilde işini yapan, insan onurunu ve insan haklarını koruma sorumluluğuyla haber üreten gazeteci "iyi gazeteci"dir. Kendi çıkarları ya da bir başkasının –erk sahiplerinin, muktedirlerin– çıkarları doğrultusunda haber yapan ya da çok okunan/çok izlenen/çok dinlenen, kısacası "reyting" getiren haberler peşinde koşan, yalnızca 5N1K gibi belli başlı gazetecilik normlarını uygulayarak düzgün bir gazetecilik yaptığını sanan, kendini etik değerlerden sorumlu duymayan, değer bilgisinden yoksun olduğu için doğru değerlendirme yapamayan ve insanı (okuyucuyu ve habere konu olan kişileri) sırf araç olarak gören gazeteci ise sadece ve sadece "gazeteci"dir. İnsanı araç olarak gören gazeteci, "haber değeri"ni insanın değerinden üstün tutabilir. Bunun örneklerini gazetecilik tarihinde çokça görmekteyiz. Haber değerini, insanın değerine yeğ tutan gazeteci ise, yaptığı haberlerle değer harcanmasına yol açtığı/açacağı için, "kötü gazeteci"dir denebilir.

2.2. Etik Kişilik Özellikleri ve Gazeteci

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi insanın değerleri duyması ve değerler yaratması, onun varlıktaki özel yerini gösterir, onu diğer varlıklardan ayırır. Bir başka ifadeyle, insan değerler yarattığı için değerlidir ya da değerlenir. Değerler yaratan kişiler ise etik değerlere sahip, erdemli kişilerdir. Camus'nün *Caligula*'da bir soyluya söylettiği şu söz de erdemin önemine ve gerekliliğine işaret etmektedir: "Yuvalarımız dağılmak üzere, kimsede iş ahlakı kalmadı, sapkınlık aldı başını yürüyor bütün yurtta. Erdem bizi yardımına çağırıyor, duymazdan mı geleceğiz bu çağrıyı?" (Camus, 2015, s. 46). Gazetecinin de erdemin çağrısına kulak vermesi gerektiği açıktır.

Değerler yaratmak ile etik bilgi, etik değerler, etik kişilik özellikleri ve etik erdemler (karakter erdemleri) arasında sıkı bir ilişki vardır. Kuçuradi'nin belirttiği gibi yaşarken doğru veya değerli eylemlerde bulunabilmek, bir bilgi sorunudur; "geç kalmadan −çok genç yaşta− hesaplaşmayı gerektiren bir bilgi sorunu" (Kuçuradi, 2011a, s. VII). İşte bu bilgi "etik" bilgidir. Etik bilgiyle kazanma olanağı olan ve kişinin bazı yaşantı ve eylem olanakları olan "etik değerler" ise "*kişinin* a) etik ilişkilerinde edindiği, değer korumaya yönelik eylemleri aracılığıyla kazandığı *belirli özellikler* ve b) yine bu etik ilişkilerinde belirli bir içeriği −nesnel karşılığı− olan *değerlilik yaşantıları*"dır (Kuçuradi, 2011a, s. 182). Etik değerler, "Gerçekleştirildiklerinde ise, başka bir kişiye ilişkin değerlilik yaşantıları tortuları ve bazı kişi özellikleri olarak karşımıza çıkarlar" (Kuçuradi, 2011a, s. 180).

Kuçuradi, kişi değerlerinin (erdemlerin) bir çeşidinin, kişinin bilgisel yetenekleri olduğunu belirtir. Bu bilgisel yetenekler "ilgileri doğrudan doğruya kavrayabilme (zekâ), dikkatli bakabilme, hızlı bağlantı kurabilme, güçlü bir belleğe sahip olma ve bu gibi yeteneklerdir" (Kuçuradi, 2011a, s. 183). Kişi değerlerinin ikinci çeşidi ise "kişinin kendi kendisiyle ilişkisinde edindiği belirli karakter özellikleri"dir ve bunlar "ölçülü, dayanıklı, sabırlı, cesur, sorumlu olma gibi kişilik özellikleridir" (Kuçuradi, 2011a, s. 183). Kuçuradi, bu karakter erdemlerini veya etik değerleri de "etik kişi değerleri" ve "etik ilişki değerleri" şeklinde ikiye ayırır: birincilerine dürüst, saygılı, adil, özgür olma gibi kişi özellikleri; ikincilerine de saygı, sevgi, güven, minnet gibi değerlilik yaşantıları örnek verilebilir (Kuçuradi, 2011a, s. 183). Kişinin değerleri olan bu etik değerler, bu olanakları gerçekleştiren kişiyi değerli ya da etik kişi kılarlar (Kuçuradi, 2011, s. 180).

Edebiyat, sanat, felsefe, teknik, hukuk gibi insanın değerlerini hayata geçirecek olan kişiler güvenilir, dürüst, saygılı, adil, ölçülü, cesur, sabırlı, özgür olma gibi etik kişilik özelliklerine veya karakter erdemlerine sahip kişilerdir. Dolayısıyla Kuçuradi'nin altını çizdiği gibi "insan olmanın özelliğini oluşturan olanakların gerçekleşebilirliğinin koşullarının sürekli yaratılması ve insana özgü etkinliklerin amaçları ve işlevleri yerine gelecek şekilde gerçekleşmesi, etik kişilere bağlı görünüyor" (Kuçuradi, 2011a, s. 181).

Etik kişi özelliklerine sahip olmak ya da etik kişi olabilmek etik bilgi ve bu bilgiyle de bağı olan "kendini arama" ve "kendini bilme" ile yakından ilişkilidir. Nietzsche de insanın kendini araması gerektiğine dikkat çeker ve şöyle der: "Bilmiyoruz kendimizi, biz bilenler: Bunun da iyi bir sebebi var. Hiç araştırmadık ki, −nasıl olacak da bir gün buluvereceğiz kendimizi?" (Nietzsche, 2017, s. 27). Ya da bildiğimizi sanıyor, ama çoğunlukla yanlış anlıyor ve gerçekten kim olduğumuzu bilmiyoruz. Nietzsche'nin sözleriyle: "Zorunlu olarak yabancı kalıyoruz kendimize, kendimizi anlamıyoruz, yanlış anlamak da zorundayız kendimizi, çünkü ebedi yasa 'herkes kendinde en uzaktadır' diyor −kendimiz için hiç de 'bilen' değiliz." (Nietzsche, 2017, s. 27-28). Kendini aramak, kendini didiklemek ve kendini bilmek bir "insanlaşma" yolculuğudur. İnsanlaşmak "yani bir insanın diğer varlıklardan farkını ortaya koyacak olan kendi özünü yaratması, her tekin kendi başına yürümesi gereken bir yoldur ve ancak bazıları bu yolu sonuna kadar yürüyebilir" (Özcan, 2011, s. 177). Bu yolu sonuna kadar yürüyenler ise etik değerlere, yapa yapa edinilen huylara yani erdemlere sahip olmayı başaran etik kişilerdir.

Antik Yunan'da, etiğin bir buyruklar ve yasaklar kümesi olarak değil, bütünlüğü olan bir yaşama sanatı olarak anlaşıldığını belirten Gray, "İnsanlar gelişeceklerse erdeme ihtiyaçları vardı; kötü ruh halleri ve kötü bir karakter iyi bir hayatın önünde engel oluşturabilirdi" der (Gray, 2017, s. 103). Aristoteles'e göre de insanın işini iyi yapabilmesi ve ayırt edici özelliğini gerçekleştirmesi sadece akla değil, aynı zamanda erdeme göre de eylemesiyle olur. Özcan'ın ifadesiyle dile getirecek olursak, "insanlaşmasını tamamlamış insan anlamında insan, sadece ruh veya akıl sahibi değil, bundan öte, akla ve erdeme göre *eyleyen*, yaşayan ve ancak bu yolla kendisini gerçekleştirebilen bir varlıktır" (Özcan, 2011, s. 177). Erdemler ise her insan tekine açık bir olanaktır, yani insana doğuştan, hazır olarak verilmiş değildir. Aristoteles, erdemleri "karakter erdemleri" ve "düşünce erdemleri" olarak iki gruba ayırır. Buna göre bilgelik,

doğru yargılama, aklıbaşındalık gibi erdemler "düşünce erdemleri"ni; cömertlik, ölçülülük, cesaret, adalet, dostluk gibi erdemler ise "karakter erdemleri"ni oluşturur (Aristoteles, 2017, 1103a, 5). Aristoteles'e göre, bu iki erdem türü, iki farklı yolla kazanılır: "düşünce erdemi daha çok eğitimle oluşur ve gelişir, bu nedenle de deneyim ve zaman gerektirir; karakter erdemi ise alışkanlıkla edinilir, adı da bu nedenle küçük bir değişiklikle, alışkanlıktan ['ethos'tan] gelir" (Aristoteles, 2017, 1103a, 15). Aristoteles, erdemleri cins bakımından "huy" olarak niteler (Aristoteles, 2017, 1106a, 5-15), "tercihlere ilişkin bir huy" (Aristoteles, 2017, 1107a, 5). Özcan'ın ifadesiyle "her tek durumda birer aşırılık ve zaaf olan uçlardan kaçınıp, orta olanı bulup hayata geçirme sonucu, zamanla kişiliğin bir parçası haline gelen alışkanlıklar ya da huylardır" (Özcan, 2011, s. 171). Yani "erdem orta olmadır; en iyi ile iyi bakımından ise uçta olmadır" (Aristoteles, 2017, 1107a, 5). Ayrıca Aristoteles'in altını çizdiği gibi "erdemler ne doğal olarak ne de doğaya aykırı olarak edinilir; onları edinebilecek bir doğal yapımız vardır, alışkanlıkla da onları tam olarak geliştiririz" (Aristoteles, 2017, 1103a, 20-25). Bu durumda kişiye ve dolayısıyla gazeteciye düşen ise, erdem peşinde bir yaşam sürmeye gayret etmektir.

İnsanı bir mikrokozmoz olarak değerlendiren ya da onu bu şekilde ele alan Pico della Mirandola, insana kendini kendini kurma ya da istediği şey olma olanağının verildiğini ve böylece onun yeni bir dünya/evren kurduğunu ortaya koymaya çalışır. Mirandola'ya göre "İnsan evrenin bir yerini doldurmak için rastgele yaratılmamıştır. O, Tanrının bir benzeridir. Kendince bir dünyası vardır, büyük dünya içinde küçük bir dünyadır. (…) insan bir organ değil, yasası, ağırlık merkezi kendisinde olan özgür, küçük bir dünyadır (Mirandola, 2013, s. 8). Mirandola, şu üç Delfoi buyruğunu unutmamak gerektiği belirtir: "bu dünyaya giren her canı aydınlatan gerçek Apollon'un buyrukları"ndan birincisi "hiçbir şeyde aşırı değil [olma]", ikincisi "kendini bil" ve üçüncüsü "sensin"dir (Mirandola, 2013, s. 48). Mirandola bu buyruklardan ilkinin "töreler felsefesinin [ahlâk felsefesinin] konu edindiği 'orta' kavramıyla, bütün erdemlere yerinde bir ölçü getir"diğini söyler (Mirandola, 2013, s. 48). İkincisi "bizi doğanın tümünü araştırmaya çağırır; bize doğanın tümünü araştırmayı öğütler", çünkü "kendini bilen, kendinde olan her şeyi bilir" (Mirandola, 2013, s. 49). Bu iki bilgiyle aydınlanan insan, Mirandola'ya göre üçüncü buyruğun, yani "sensin"in bilgisine ulaşır. Bu üç buyruk, insana adeta "herşeyin sırrı sende" diye fısıldar ve ona "kendini bulma ya da seçtiğin şey olma gücüne sahipsin" der. Gazetecilik mesleğindeki sorunların yanı sıra

yeryüzündeki pekçok sorunun çözümü de sanki burada yatmaktadır: insanın kendini bilmesinde, geçekleştirmesinde, erdemlerle donanmaya, etik kişi olmaya gayret etmesinde ve ayrıca kendini ve insanı/insanlığı sevmesinde. Kuçuradi'nin şu sözleri de buna işaret eder gibidir:

> Çeşitli baskıların ve karşı baskıların şaşkına çevirdiği, hesaplı öldürmelerin gitgide yayıldığı çağımızda, çıkar bir yol bulmak istiyorsan, kendini bilmekten ve koşullar ne olursa olsun kendini yaşamaktan başka çaren yoktur; insanın olanaklarını kendinde taşıdığını bilinçlendirmekten ve koşullar ne olursa olsun, seni köleleştirmeye, bugünün insanlarını köleleştirmeye defter-kitap tutarak uğraşanlara başkaldırmaktan başka çaren yoktur, sevgiyi yaşamaktan ve koşullar ne olursa olsun, sevginin gereğini yapmaktan başka çaren yoktur (Kuçuradi, 2013c, s. 111).

Kişinin kendini bilmesi, kendisini köleleştirmeye çalışanlara başkaldırması, sevginin gereğini yapması ve insanın değerini koruyacak şekilde eylemesi ise "özgür kişi" olmakla da yakından ilgilidir.

2.3. Erginleşmiş ve Özgür Kişi Olarak Gazeteci

Ciddî bir iş olan gazetecilikteki hemen hemen bütün sorunların temelinde, gazetecinin "ne için?" sorusuna verdiği cevap ve dolayısıyla nasıl bir insan olmayı seçtiği, nasıl bir yaşantı aradığı, değerleri ve etik kişilik özellikleri, felsefî-etik bilgiye ve insan hakları bilgisine sahip olup olmadığı ve doğru değerlendirme yapıp yapmadığı, dahası doğru değerlendirmenin nasıl yapılacağını bilip bilmediği yatmaktadır denebilir. Gazetecinin işini amacına ve işlevine uygun bir şekilde yapabilmesi ya da işini yaparken akla ve erdeme göre hareket edebilmesi, kişi olarak "erginleşmiş" ve "özgür kişi" olmayı başarıp-başaramadığıyla da çok yakından ilgilidir. Öyle ki "basın özgürlüğü" sorunu bile bununla ilgilidir. Kuçuradi'nin altını çizdiği gibi basın "kendi 'dışındaki' nedenlerden dolayı değil, kendi içindeki nedenlerden dolayı 'özgür' değildir: gazete sahiplerinin ve yazarlarının kafa ve etik özgürsüzlüğünden dolayı" (Kuçuradi, 2010, s. 46). Yani kanunların bir şeyleri kısıtlaması ya da kanunların herşeyi yapılabilir kılması ile ilgili değildir basın özgürlüğü ya da kişi olarak gazetecinin özgürlüğü. Kuçuradi'nin dile getirdiği özgürlük, adeta Umur Talu'nun sorduğu şu soruya verilmiş bir karşılık gibidir: "kanunlar bize bir şeyi yapmayı yasaklamadığında, yapmak istediklerimizi yapabilmekte ne kadar özgürüz?" (Talu, 2013, s. 54). Talu, bu sorusunun ardından şöyle devam eder: "Burada sözünü ettiğim özgürlük, vicdanımız ve aklımızla ilgili, tercihlerimizle, mücadele ve direnme gücümüzle ilgili bir özgürlük. Dolayısıyla serbest olabilirsiniz ama bu serbestiyeti bilinçli bir pozitif özgürlüğe dönüştüremiyorsanız, geçmişte serbest olmayıp, özgürlüğünüzü zorladığınız bir döneme nazaran daha az özgür sayılabilirsiniz. Bugün Türkiye'de gazeteciliğin paradoksu bu; daha serbest ama daha az özgür" (Talu, 2013, s. 54). Dolayısıyla basının özgür olabilmesi de etik özgürlüğe sahip, "özgür kişi" olmayı başarabilen basın çalışanlarına bağlıdır.

Peki, özgür kişi kime denir ya da nedir özgür kişi olmak? Öncelikle şunu belirtmek gerekir: özgür kişi olmak ile aydınlanma ya da Kant'ın ifadesiyle "ergin olmayış halinden çıkma" arasında sıkı bir ilişki vardır. Kant, 1784 yılında bir dergide yayınlanan *"Aydınlanma Nedir?" Sorusuna Yanıt* başlıklı makalesinde aydınlanmayı şu şekilde tanımlar: "Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir *ergin olmama* durumundan kurtulmasıdır" (Kant, 1984, s. 211). Peki, insanın kendi kendisini düşürmüş olduğu bu "ergin olmayış hali" nedir ya da nasıl bir haldir ve bu halden nasıl çıkılır? Kant'a kulak verecek olursak, bu ergin olmayış durumu "insanın kendi aklını bir

başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır" (Kant, 1984, s. 211). Yani kişi, bu hale düşmesinden yine kendisi sorumludur. Bu hale düşmenin "nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır" (Kant, 1984, s. 211). Bir başka deyişle, kendi aklını kullanmayan insan, ergin olmayış halini kendi kendine dayatır. Ergin olmayış halinden kurtulmanın yolu ise, Kant'a göre "Bilmek ve tanımak yürekliliğini göster"mektir, (Sapere aude!) (Kant, 1984, s. 211). Aydınlanmanın parolası da şudur: "Aklını kendin kullanmak cesaretini göster!" (Kant, 1984, s. 211). Aklını kullanma cesaretini gösteren ve erginleşmeye başlayan insan ise, "özgür kişi" olma yolunda bir adım atmış demektir.

Ne var ki çoğu insan, çoğu zaman aklını kullanma cesaretini göstermek yerine, başkasının aklının yol göstericiliğine sığınır, başkaları tarafından güdülmek ister. Çünkü ergin olmayış hali, oldukça rahattır ve çoğu insan asla rahatını bozmak istemez. Çoğunluk, kimi zaman anne-babanın ya da öğretmenlerin, kimi zamansa din adamlarının ya da çeşitli siyasal grupların liderlerinin, yani hep bir efendinin aklı ve buyruğuyla harekete geçmeye alışmıştır. İtaat ettiği sürece, aklını kullanmasına, düşünmesine, sorgulamasına gerek yoktur. Kant'ın dediği gibi "Eğer, benim anlama yetimin [aklımın] işini üstlenecek bir kitabım, benim vicdanımın yerine geçecek bir din adamım ve sağlıklı olmak için bir hekimim varsa, bu konularda bir çaba sarfetme ihtiyacı hiç de duymam" (Kant, 1984, s. 211). Reich'ın, Küçük Adam'a söylediği şu sözler de adeta erginleşmemiş ve özgürlükten yoksun insanı resmeder:

> (…) öğretmenlerin ve efendilerin, aslında nasıl düşündüğünü ve gerçekte ne olduğunu söylemiyorlar sana; seni kendi geleceğine egemen olma yetisi verebilecek yönde eleştiren ve bu eleştiriyi dile getirme yürekliliğini gösteren tek kişi yok. Yalnız bir anlamda "özgürlüğe sahip"sin sen: kendi yaşamını yönetmeyi öğrenmeme, kendini bu yönde eğitmeme ve kendini eleştirmeme özgürlüğüne sahipsin. Şöyle bir yakınmayı hiç duymadım senin ağzından: "Gelecekte kendimin ve dünyamın efendisi olmak yolunda yürütüyorsunuz beni, peki ama, insanın nasıl kendi kendisinin efendisi olacağını anlatmıyorsunuz hiç, düşünce ve davranışlarımdaki yanlışları bana söylemiyorsunuz (Reich, 2009, s. 15-16).

İnsanın nasıl kendi kendisinin efendisi olacağını öğrenmesi, bunun sırrına ermesi ve özgür kişi olması, elbette efendilerin işine gelmez. Çünkü efendiler, itaat eden sürü insanına ihtiyaç duyarlar. İnsanın kendi kendisinin efendisi olabilmesinin sırrı, küçük

yaşlarda edinilmesi gereken felsefî-etik bilgide yatar. Yani özgürlüğe giden yol da etik bilgiden ve aklını kullanma yürekliliğini göstermekten geçer.

Nietzsche'nin bahsettiği özgürlük de aydınlanma ve erginleşmeyle bağlantılıdır denilebilir. "Nietzsche için özgürlük, bir insanın sürüden kopması, yani gerçeklikte olan değer yargılarının varlık temelinden yoksun olduğunu görerek, bunların dışına çıkmasıdır ve bir ilk adımdır" (Kuçuradi, 2013b, s. 94). Yine Nietzsche'ye kulak verecek olursak, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* isimli kitabında "'özgür' insan, bir uzun ve kırılmaz isteklerin sahibi, aynı zamanda kendi değer ölçüsünün de sahibidir" der (Nietzsche, 2017, s. 75). Kişilerin değer yargılarının varlık temelinden yoksun olduğunu görebilmesi ve kendi değer ölçüsünün sahibi olması, yine aydınlanmış ve erginleşmiş olmayla doğrudan bağlantılıdır.

İnsanın en çok özlemini çektiği, en çok peşinden koştuğu "şey"lerden ya da kavramlardan biridir özgürlük. Kuçuradi'nin dikkat çektiği gibi "yüzyıllar boyu çok şey söylenmiştir özgürlük üzerine felsefede; çok kan dökülmüştür özgürlük uğruna yaşamda" (Kuçuradi, 2014, s. 1). Özgürlük deyince günümüzde akla ilk olarak gelen "istediğini yapabilirsin" ya da "herşey yapılabilir" inancıdır. Oysa bu yanlış inanç, insanın insana etmediğini bırakmamasına sebep olmaktadır. Yaşanmakta olan pekçok sorunun, zulmün, katliamın temelinde de bu kötücül inanç ya da ilke vardır. Kuçuradi, "Bir insanın 'herşey yapılabilir' ilkesine inanıp buna göre hareket edebilmesi için, kendisinin bir *yüzü olduğunu* unutması, kişi olduğunu ve karşısında kişilerin bulunduğunu unutması gerekir: kendi yüzünü silmesi ve insanların yüzünün onun gözlerinde silinmesi gerekir" der (Kuçuradi, 2010, s. 16). İşte tam da bu durumda "etik değerler de silinir ortadan ve yüzü olan kişiler için değerli eylemlerde bulunmak zorlaşır" (Kuçuradi, 2010, s. 16). Dolayısıyla özgürlük, çoğunluğun sandığı gibi istediği herşeyi yapabileceği anlamına gelmemektedir.

Modern düşüncede, özgürlüğün insanlararası ilişkide başladığı dile getirilir. Gray, bu anlamda özgürlüğün birkaç çeşidi olabileceğinden bahseder:

> Yapılmak istenen veya istenebilecek bir şeyin önünde insan kaynaklı engellerin olmayışıyla tanımlanan, kimi zaman negatif özgürlük de denilen bir özgürlük; yalnızca engel olmayışını değil rasyonel bir insanın davranacağı gibi davranmayı

> da içeren bir başka çeşit; ve özgürlüğün nasıl yönetileceğini belirleyen bir topluluğun ya da devletin üyesinin faydalandığı özgürlük (Gray, 2015, s. 12).

Alişan Çapan, *Isaiah Berlin: İki Özgürlük Arasında* isimli kitabında, Berlin'in özgürlük hakkındaki görüşlerini değerlendirir. Çapan, Berlin'in "özgürlük kavramının, insanoğlunun hür iradesiyle yapacağı seçimler sonucunda kendi kendini gerçekleştirmesi, olarak anlaşılması gerektiğini ısrarla vurgula"dığını (Çapan, 2015, s. VII) belirtir ve burada vurgunun hür irade olduğuna dikkat çeker. "Berlin özgürlük kavramının pozitif anlamının bireyin kendi kendisinin efendisi olmak isteğiyle ortaya çıktığını savunmaktadır" (Çapan, 2015, s. 156):

> Eğer ben yaşamımın ve kararlarımın herhangi bir dış güce değil, kendime bağlı olmasını istiyorsam; eğer diğer insanların değil kendi irademden kaynaklanan eylemlerin bir aracı olmak; bir nesne değil, özne olmak; dışarıdan beni etkileyen nedenler tarafından değil, kendime ait olan bilinçli amaçlar ve nedenlerle hareket etmek istiyorsam bu durumda pozitif özgürlükten söz edilebilir. Hiç kimse değil bir kimse olmak, hakkında karar verilen değil, kendi kararlarını veren bir birey olmak istendiğinde pozitif özgürlük söz konusu olacaktır. Mesele tersinden ortaya konduğunda, bireyler kendi kendine amaçları ve eylemleri kavrayamayan ve bunları gerçekleştiremeyen bir köle ya da hayvan gibi, dış güçler ya da diğer bireyler tarafından kolayca etkilenen biri gibi olmak istemediklerinde pozitif özgürlük söz konusudur (Çapan, 2015, s. 156).

Kuçuradi ise özgürlüğün üç türünden bahseder. Birincisi, Kuçuradi'nin "antropolojik özgürlük" adını verdiği, tür olarak insanın özgürlüğü, ikincisi, kişilerin özgürlüğü ya da etik özgürlük ve üçüncüsü, toplumsal özgürlüktür (Kuçuradi, 2014, s. 2). Büyülü bir sözcük olan **"**özgürlük", Kuçuradi'ye göre tür olarak insanın yapısal bir özelliği ya da başka bir deyişle bir olanağıdır (Kuçuradi, 2010, s. 32). Bu anlamda özgürlük her insana açık bir olanaktır. Bu çalışma kapsamında, asıl üzerinde durulan "etik özgürlük" ise "bir kişi özelliği ve etik bir değer olarak karşımıza çıkar" (Kuçuradi, 2010, s. 32). Bir etik kişi özelliği olarak özgürlük de "değerleri bilen ve hesaba katarak yaşayan kişilerin özelliği" olmakla birlikte, "özgür kişi, hergün yaşarken, yapabildiği kadar çok, doğru değerlendirmelere dayanarak ve insanın değeri ile değerlerin *bilgisini* de hesaba katarak eylemde bulunun kişidir (Kuçuradi, 2010, s. 52).

Kuçuradi'nin özgür kişi ilgili bu ifadeleri açıkça göstermektedir ki, bir kişi özelliği olarak özgürlük ya da etik özgürlük, kişinin hayatını neyle anlamlandırdığıyla ya da değerleriyle doğrudan ilgilidir. Çünkü insan, araç ve amaç değerler tarafından belirlenmektedir. "Eğer araç değerler yapıp etmelerimizi tek başına yönetirlerse, o

zaman özgürlük ya ortadan kalkar ya da özgürlük için çok az yer kalır" (Mengüşoğlu, 2017, s. 213). Çünkü bu durumda "insanın kendi çıkarları, kazançları söz konusudur" ve insan araç değerlere bağlı kalıp, yarar ve çıkarına göre hareket ettiğinde "içinde bulunduğu duruma bağlıdır; özgür değildir; ya da özgürlüğü en az dereceye inmiştir" (Mengüşoğlu, 2017, s. 213). Oysa özgür kişi, amaç değerlerle hareket eden kişidir ve Mengüşoğlu'na göre amaç değerler (yüksek değerler) tarafından "yönetilen yapıp etmelerimiz özgürdürler" (Mengüşoğlu, 2017, s. 213). Bu özgürlüğü şöyle dile getirir Mengüşoğlu:

> Çünkü burada insan içinde bulunduğu ilişkilere, durumlara bağlı değildir; kararlarında, yapıp-etmelerinde sağı solu kollamaz; kendi kendisinedir. Bunun için de insan yüksek değerler [amaç değerler] alanında hareketlerini, yapıp-etmelerini özgür olarak gerçekleştirir; onları başka bir şeye göre değil (çıkar, yarar, sübjektif ilgi), değerlerin kendilerine göre düzenler (Mengüşoğlu, 2017, s. 213-214).

İnsanı "doğal varlık" ve "akıl varlığı" şeklinde ikili bir varlık olarak ele alan Kant'a göre özgürlük "bir idedir, insan aklının ürettiği bir fikirdir: insanın sahip olduğu bir olanağa ilişkin bir fikir. İnsanın istemesini −yani insanlar yaşarken istediklerini− eğilimleri, çıkarları belirleyebileceği gibi, (saf) aklın ürünü olan 'ahlâk yasası' dediği bir yasa da belirleyebilir" (Kuçuradi, 2014, s. 3). Kant'ın "ahlâk yasası" dediği bu yasa ise şöyle der: "eyleminin maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi eylemde bulun" (Kant, 2013, s. 38). Bir başka deyişle "Öyle hareket et ki, senin istemeni belirleyen ilke, aynı zamanda, genel bir yasamada da ilke olarak geçerli olabilsin" (Kuçuradi, 2014, s. 3). Özgür olmayla ilgili olan bu yasa, Kuçuradi'nin ifadesiyle, "eylemde bulunurken, genel bir yasa (herkes için bir yasa) olabilecek nitelikte olan bir ilke ile eylemde bulunmayı iste" der ve "ne tarzda istemek" gerektiğini dile getirir (Kuçuradi, 2014, s. 3). Dolayısıyla Kant, pratik akıl yoluyla kendi kendisine yasa koyabilen insanın "istemesinde" özgür olduğunu söyler. Öte yandan insan, çoğunlukla arzularına, çıkarlarına göre hareket etse ya da eylese de "iyi"yi isteme olasılığı da olan bir varlıktır. Kuçuradi, Kant'ın kişiye kendi eylemlerini değerlendirmesinde bugüne dek aşılmamış bir ölçüyü verdiğini belirtir: "İnsan olmanın değerini korumayı isteme: olsa olsa buna *iyi denebilir"* (Kuçuradi, 2013a, s. 94). Ancak şunu da gözden kaçırmamak gerekir: "iyi" istemenin aydınlanmış olması şarttır. Camus'nün *Veba* romanındaki şu satırlar da buna vurgu yapmaktadır: "Dünyadaki kötülük neredeyse her zaman cehaletten [bilmemekten] kaynaklanır ve eğer aydınlatılmamışsa, iyi niyet de kötülük kadar zarar verebilir" (Camus, 2012, s. 135).

Kant'ın "pratik buyruk"u ise özgür bir kişinin neyi istemesi gerektiğini ortaya koyar: "Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun" (Kant, 2013, s. 46). Kuçuradi'nin yalın ifadesiyle söyleyecek olursak, bu buyruk "eylemde bulunurken, kendimizi de başkasını da, eğilimlerimizi-çıkarlarımızı gerçekleştirmek için bir araç olarak görmemeyi; başkasına yaptığımızı insan olmanın bilinciyle ve onun için yapmamızı bize buyuran bir buyruktur" (Kuçuradi, 2014, s. 4). İşte Kant'a göre özgürlük de "eylemde bulunurken *bunu istemek*tir; böyle eylemde bulunmayı istemektir. Eylemlerimizin değil, istemelerimizin bir özelliğidir özgürlük. İnsanlar için bir olanaktır" (Kuçuradi, 2014, s. 4).

Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* kitabının "İnsanoğlu ahmaktır, hem de inanılmaz derecede ahmak" diyen anlatıcı sesi de adeta insanın "iyi"yi isteme olasılığına dikkat çekmek ister:

> İnsan kim olursa olsun her zaman ve her yerde aklının ve çıkarının ona söylediği gibi değil de canı nasıl istiyorsa öyle davranmayı sevmiştir. Kendi çıkarına karşı bir şeyi istemek, hatta bazen olumlu olarak istemek zorunda kalmak da (işte bu benim fikrim) mümkün. Kendi öz, bağımsız ve hür iraden, en garibinden de olsa kendi öz kaprisin, bazen çılgınlığa kadar varan kendi hayal gücün… İşte bunlar o ihmal edilen çıkarların çıkarıdır ki, hiçbir sınıflandırmaya gelememekte ve tüm sistem ve teorileri allak bullak etmektedir. (…) İnsana gerekli olan, neye mal olursa olsun ve neye yol açarsa açsın bir şeyi özgürce isteyebilmesidir (Dostoyevski, 2014, s. 26-27).

Felsefî antropolojiye göre insan somut bir bütündür, özgürlük de bu somut bütünlüğe dayanır. Mengüşoğlu, felsefî antropoloji için özgürlüğün "Geist, akıl, isteme ve benzerleri gibi alanların, yeteneklerin bir işi" olmadığını; "insanın bütün varlığı ile, bütün yapıp-etmeleriyle, aktlarıyla [edimleriyle] ilgili" olduğunu belirtir (Mengüşoğlu, 2017, s. 208). Bu anlamda özgürlük, bir olanaktır ve insan sırf doğal bir varlık olmadığı için bu olanak ona doğuştan, hazır olarak verilmemiştir. İnsan "bu olanağın gerçekleştirilmesiyle bu gerçekleştirmenin derece ve ölçüsünden sorumludur" (Mengüşoğlu, 2017, s. 209).

Öte yandan insan, bu dünyadaki varlığı ile değil, yapıp etmeleriyle, eylem yaşamıyla varolur ve "bir insan" olur. Çünkü insan, nesneler ya da bitkiler ve hayvanlar gibi tek bir "öz" sahibi değildir, yani sabit, değişmeyen bir özü yoktur. Sartre "Varoluş,

özden önce gelir" der ve bununla şunu kasteder: "İlkin insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır (Sartre, 2017a, s. 39). Eğer varoluş özden önce geliyorsa, Sartre'ın dediği gibi "insan ne olduğundan sorumludur" ve ayrıca "bütün insanlardan sorumludur", çünkü "insan kendi kendini seçer" (Sartre, 2017a, s. 41). Dolayısıyla "verilmiş ve donmuş bir insandan söz edilemez elbet. Önceden belirlenmiş, donmuş bir doğa açıklanamaz çünkü. Başka bir deyişle gerekircilik (déterminisme), kadercilik yoktur burada, kişi özgürdür, insan özgürlüktür" (Sartre, 2017a, s. 47). Dahası −yine Sartre'a kulak verecek olursak− "İnsan özgür olmaya mahkûmdur, zorunludur!", "Özgürdür, çünkü yeryüzüne geldi mi, dünyaya atıldı mı bir kez, artık bütün yaptıklarından sorumludur" (Sartre, 2017a, s. 47). Özgürlüğün insana dayattığı bu büyük sorumluluk ağır bir yüktür. Her insan teki bu yükü taşıyacak güçte ya da yapıda değildir. Ancak bu şu anlama gelmez: korkak yaradılışlı bir insan, hiçbir sorumluluğa sahip değildir. Çünkü korkaklık da insanın yapıp ettikleriyle, davranışlarıyla tanımlanır. Korkak yaradılış olmadığını dile getiren Sartre, "yoksul ya da zengin yaradılışlar vardır" der ve şöyle devam eder:

> (…) ama insanı korkak yapan bu yaradılışlar değildir; bir şeyden vazgeçme ya da bir şeyi oluruna bırakma eylemidir. Yaradılış, edim demek değildir. Oysa korkak ancak yaptığı edimle, davranışla tanımlanır. Bu yönden düşünülürse kişi, korkaklığından dolayı bal gibi suçlanabilir: İşte insanların çekindiği ve sezinlediği de bu 'suçlanma' olgusudur. Bundan ötürü onlar, insanın ödlek ya da gözüpek doğmasını isterler. İsterler ki böylelikle suçluluktan kurtulmuş olsunlar! (Sartre, 2017a, s. 58).

Sartre'ın bu sözlerinin de gösterdiği üzere, yaradılış bahane edilerek suçluluktan kurtulamaz insan. Çünkü insan yaptıkları ya da yapmadıklarıyla, yani eylem yaşamıyla ve ortaya koyduklarıyla var olur. Bu durumda "Her somut koşulda özgürlüğü istemekten başka amacımız olamaz. Bırakılmışlık içinde insan, ortaya değerler koyduğunu bir kez anladı mı, artık bir tek şey diyebilir: Bu da bütün değerlere temellik eden özgürlüktür" (Sartre, 2017a, s. 68).

Orwell, *1984* romanında "Akılsızca da olsa, apaçık ve gerçek olanın savunulması gerekiyordu. Söz götürmez gerçeklere sarılmalıydı! Var olan somut dünyanın yasaları değişmezdi. Taş sert, su ıslaktı, desteksiz nesneler yere düşerdi" (Orwell, 2016, s. 94) der. Dolayısıyla "Özgürlük, iki kere iki dört eder diyebilmektir. Buna izin verilirse arkası gelir" (Orwell, 2016, s. 94). Birileri sürekli gerçeği çarpıtmaya çalışıp, ısrarla "iki

kere iki beş eder" diye dayatırken, iki kere ikinin apaçık dört ettiğini savunması gereken kişilerden birisidir gazeteci. Çünkü her ne pahasına olursa olsun hakikati söylemesi gereken kişi olarak gazeteci, insanlara Platon'un mağarasının duvarında gördükleri gölgelerin sadece "gölge" olduğunu, yani asıl gerçeklik olmadığını söylemek, ardından onları zincirlerinden kurtarıp mağaranın dışına çıkarmak ve o yamuk yumuk, ne olduğu belirsiz gölgelerin aslını göstermekten sorumludur denebilir. Gazetecinin söz götürmez hakikate sarılabilmesinin, iki kere ikinin dört ettiğini dile getirebilmesinin ve doğru değerlendirme yapabilmesinin yolu da bir "etik kişilik özelliği" olarak "özgür kişi" olmayı başarabilmesinden geçer denilebilir.

Özgür kişi olmayı başarmak önemlidir, ancak şunu da bilmeyi ve göze almayı gerektirir: özgürlük, rahata ve huzura kavuşmak değil, acı çekmek, acıya katlanabilmek demektir. Cibran da şu sözleriyle adeta buna işaret eder: "Özgür olacaksınız, ama günleriniz kaygısız, geceleriniz doygun ve neşeli olduğu zaman değil. Tersine kaygılar, yoksunluklar ve kederler hayatınızı kuşatmışken ve siz çıplak ve tüm bağlardan kurtulmuş olarak hepsini aştığınız zaman özgürsünüz gerçekten" (Cibran, 2016, s. 49). Yani insan, pekçok kaygıya, korkuya, yoksunluğa ve bazense ağır bir bedele rağmen, her türlü bağdan kurtulup kendi iradesiyle seçim yapabiliyor, ona göre eyliyorsa özgürdür. Ancak şunun da altını çizmek gerekir: "özgürce, kendi iradesiyle seçim yapabilmek, çoğunluk için, taşınamayacak kadar ağır bir yüktür" (Özcan, 2016, s. 166). Sıradan insan bu ağır yükü ve o yükle beraber hayatını kuşatan kaygıları, yoksunlukları, kederleri taşıyamaz. Çünkü sürü insanına, çoğunluğa her zaman yönünü tayin edecek, onu dürtükleyecek bir çoban lazımdır. Üstelik "Sıradan insana, özgür olduğunu, kendi yasasını kendisinin koyabileceğini sözcüklerin asıl anlamında anlatamazsınız" (Özcan, 2016, s. 165). Dostoyevski'nin şu sözleri de sıradan insanın ya da sürünün, özgürlük yükünü taşımayacağına vurgu yapar: "hadi bize mesela daha fazla özgürlük verin, aramızdan herhangi birinin ellerini çözün, faaliyet alanını genişletin, vesayetinizi gevşetin ve biz… evet sizi temin ederim ki, biz derhal geriye dönüp vesayet altına girmek isteriz" (Dostoyevski, 2017, s. 147). Özgür kişilik özelliklerine sahip kişiler ise kendi yolunu kendisi çizmek ya da kendi kaderini kendisi yazmak ister ve vesayet altına girmeyi kabul etmez. Bir başka deyişle asla bir çobana ihtiyaç duymaz.

Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*'da insanda irade, istek olmasaydı kendisinin en fazla piyano tuşu veya org vidası olabileceğini, yapmak istediği şeylerin kendi isteğiyle

değil de doğa yasalarıyla gerçekleşeceğini söyler: "Demek ki bu tabiat kanunlarını sadece keşfetmek yeterlidir, böylece insanoğlu yaptıklarının hesabını veremeyecek ve çok rahat yaşayacaktır" (Dostoyevski, 2017, s. 25). Oysa insan bir piyano tuşu veya org vidası değildir. İnsanın istemesinin matematiksel bir formülü yoktur. Eğer böyle bir formül bulunursa, "işte o an insanoğlu isteklerinden vazgeçecektir" (Dostoyevski, 2017, s. 27). Çünkü "Çizelgeye uygun olarak istek duymak da ne? Üstelik bu durumda insan bir org vidasına veya ona benzer bir şeye dönüşür, zira arzuları, iradesi, istekleri olmayan insan orgun üzerindeki bir vida değil de, nedir ki?" (Dostoyevski, 2017, s. 27). Ya da iradeden, özgürlükten yoksun bir kukla değil midir böyle bir insan? John Gray, *İnsan Özgürlüğüne Kısa Bir Bakış* altbaşlığını taşıyan *Kuklanın Ruhu* isimli kitabında "Bir kukla özgürlük yokluğunun cisimleşmiş hali gibi görünebilir" der ve şöyle devam eder: "İster gizli bir elle hareket ettirilsin ister iplerle oynatılsın kuklanın kendi iradesi yoktur. Bütün hareketleri bir başkasının −kuklanın ne yapacağına karar veren bir insanın− iradesine bağlıdır. Tamamen kendisi dışındaki bir zihnin denetlediği kukla nasıl yaşayacağına dair bir seçim yapamaz" (Gray, 2015, s. 9). İşte insan, özgür iradesiyle istemesiyle, seçim yapabilmesiyle özgürdür ve bu ayırt edici özellikler, bir kukla olmayan ve bir başkasının iradesine göre hareket etmeyen insanın, kendi kendini belirlediğini gösterir. Mirandola da "türlü türlü, birçok biçimi olan, değişip duran yapıda bir canlı" olan insanın, seçtiği şey olabileceğini ve özgürlüğünden kuşku duyamamak gerektiğini şu sözlerle anlatır: "−Seçtiğimiz şey olabilecek koşulda doğduğumuzdan− her şeyden önce, değerini bilmediğimiz yüksek bir durum için doğan bize, hiçbir zaman, bu koşulu bırakıp hayvanların ya da anlayışsız yük hayvanlarının düzeyine düşmemiz söylenmedi. Bundan kuşku duymamamız gerek" (Mirandola, 2013, s. 29).

Platon, *Devlet*'in onuncu kitabında savaşta ölen yiğit bir Er'in hikâyesini anlatır ve bu mitosta, bir rahibin dile getirdiği şu sözler, insanın kaderini de kendisinin seçtiğini resmeder: "Bir kader perisi seçmeyecek sizi, kader perinizi siz kendiniz seçeceksiniz. Herkes kendine düşen sırayla Kader'in kendini bağlayacağı hayatı seçecek. İyiliğe gelince, onun sahibi yoktur; kim iyiliğe ne kadar verirse, o kadar iyilikten payı olur. Herkes seçtiği hayattan kendi sorumludur; Tanrı karışmaz buna. (Platon, 2015, 617e, 364). Dolayısıyla bu mitosun da işaret ettiği gibi insan, kendisini ve yaşayacağı hayatı seçen ya da kendi kendini belirleyen, var eden "özgür" bir varlıktır. Daha açık ifade etmek gerekirse "özgürlük" tek tek kişilere açık bir olanaktır. Ancak bu olanak, bazı

kişilerin gerçekleştirdiği ya da sahip olabildiği bir özelliktir. Gündelik hayatta da açıkça görülebildiği gibi Nietzsche'nin sürü insanı dediği insanlar bu özelliğe sahip değildir ya da özgür kişi değildir. Çünkü yapı bakımından her insan aynı değildir. Ama yine de özgürlük, her insana açık bir olanaktır. Peki, nasıl özgür kişi olunur? Bunun bir reçetesi, yolu, yöntemi var mıdır? Kuçuradi hazır bir reçetesi olmadığını söyler ve şunları ekler:

> Ancak bazı özgür kişilerin −doğru değerlendirme yapabilen ve değer bilgisini hesaba katarak yaşayan bazı kişilerin− yetişmesini istiyorsak, önce etik özgürlüğün ne olduğunu bilmek ve bunu eğitim programlarımızın ana amaçlarından biri olarak koymak, sonra da, içinde bulunduğumuz koşullarda eğitim programlarımızın içeriğini ve eğitim metotlarımızı bu amaca göre belirlemek uygun olur (Kuçuradi, 2014, s. 12).

Dostoyevski de o büyük ve ölümsüz eseri *Karamazov Kardeşler*'de, özgürlük sorununu didikler. Eserin, "Büyük Engizisyon Yargıcı" başlıklı bölümünde tanrının/İsa'nın herkesi özgür kılmak istediğini, ama ne ki zayıf ve asi yaradılışlı insanoğlunun özgürlük denen bu ağır yükü taşıyamadığını ortaya koyar. İsa'nın vaat ettiği tanrısal ekmek ve özgürlük, sıradan insana fazladır, haddinden fazla ağırdır. Çünkü sıradan insanın ya da sürünün ihtiyacı olan, göklerin ekmeği ve özgürlük değil, yeryüzü ekmeği ve önünde eğilebilecekleri bir otorite, bir efendidir. Sıradan insan, sırtındaki özgürlük yükünü bir başkasının sırtlanmasını ve kendisini huzura erdirmesini ister. Oysa özgür kişi için yeryüzü ekmeği ve karın tokluğu yeterli değildir. Çünkü "insan yaşamının sırrı sadece yaşamakta değil, ne için yaşadığındadır. İnsan ne için yaşadığı konusunda kesin bir düşüncesi olmadan yaşamaya razı olmaz ve çevresi ekmekle dolu olsa da dünyada kalmaktansa kendini yok eder" (Dostoyevski, 2010, s. 356). İnsanlık tarihine bakıldığında da ne olursa olsun ekmeği tercih eden, seçme özgürlüğünden ürken, tanrının, devletin, bir kurtarıcının ya da hiç değilse anne-babanın buyruğuna, boyunduruğuna ihtiyaç duyan, ergin olmayış halinden kurtulamamış ve dolayısıyla özgürleşememiş insanların çoğunlukta olduğu görülür. Ancak bir etik kişilik özelliği olarak "özgür kişi" olmayı başarmış kişiler, tarihin her döneminde sayıca az da olsalar, hep vardılar ve yaşamıyla iz bırakan o "azlar" sayesinde tarihsel varlık alanı zenginleşmeye devam etmektedir. Gazetecilik mesleğindeki sorunların aşılması da kimsenin boyunduruğunu kabul etmeyen, aklını kullanma cesaretini gösteren, tercihleriyle, yani yaptıkları ve yapmadıklarıyla "özgür kişi" olduğunu ortaya koyan, yaşamıyla iz bırakan ve bırakacak olan gazeteciler sayesinde mümkün olacaktır denebilir.

Peki kişi, yaşamıyla nasıl iz bırakır? Kuçuradi bunu şöyle açıklar: "yaşamda her yapmanın arkasından başka çok yönlü yapmalar gelir, zorunlu olarak onu izler, döngüler sürüp gider, halka halka eklenir, etik ilişkiler kurulur, yaşanır, tükenir ya da bir defalık olaylar olarak varlıkta yer alır. Böylece kişinin iz bırakan ya da bırakmayan yaşamı oluşur: yarattığı, etkilediği, seyircisi olduğu ya da farkında olmadığı olaylar arasında bir kişi o kişi olur" (Kuçuradi, 2011a, s.15). Ölümlü bir varlık olan insan, ancak başarılarıyla yeryüzünde bir iz bırakabilme şansına sahiptir. Örneğin Sappho, Hypatia, Miguel de Cervantes, Galileo Galilei, Fyodor Dostoyevski, Louis Pasteur, Friedrich Nietzsche, Marie Curie, Mahatma Gandhi, Ernest Hemingway, Frida Kahlo, Nelson Mandela, Yaşar Kemal, Gabriel Garcia Marquez, Martin Luther King, Türkan Saylan, Ursula K. Le Guin gibi daha pekçok isim başarılarıyla, yapıp ettikleriyle dünya üzerinde kalıcı bir iz bırakmışlardır ve bir bakıma hâlâ yaşamaya devam etmektedirler. Öte yandan insan, ölümlü bir varlık olduğu gerçeğiyle yüzyüzedir ve belki de bir tek bu gerçeği değiştirmeye gücü yetmeyen, ne var ki bu gerçeğe rağmen didinen ve direnen bir varlıktır. Çünkü bilir ki yarın, "sonsuzluk ve bir gün kadar"dır. Yunan yönetmen Theo Angelopulos'un "Sonsuzluk ve Bir Gün" filminde, yaşlı şair Alexander'ın, yıllar önce ölen karısına "Yarın ne kadar?" diye sorduğu sorunun cevabıdır bu. Karısı, kanser hastası olan Alexander'ın bu sorusuna, "sonsuzluk ve bir gün kadar" şeklinde cevap verir. Ölümlü bir varlık olan insanı, her gün didinmeye, direnmeye ve Don Kişot misali seferlere çıkmaya sevk eden belki de bu bilgidir. İşte bu, insanın ölüme başkaldırışı ya da ölmezliğidir. Ne var ki her insan bunu başaramaz. Kazancakis'in *Zorba*'sındaki piskoposun sözleriyle ifade edecek olursak "Ölmezlik, bizim ölümlü hayatımızda da vardır; ama onu tek başımıza bulmamız çok güç; ölümlü kaygılar aldatır bizi. Bu ölümlü hayatı, yani ölümsüzlüğü yaşamayı, yalnız az kimse başarır" (Kazancakis, 2017, s. 235). Önemli olan bunu başarmaktır ve insan, değerleriyle bunu başarır. Yoksa Satre'ın dediği gibi "Tarihsel durumlar değişir: Putatapar bir toplumda insan köle, derebeyi ya da işçi olarak doğabilir. Bu insan için değişmeyen bir zorunluluk varsa o da şudur: Dünyada yaşamak, bir iş görmek, başkaları arasında bulunmak, ölümlü olmak…" (Sartre, 2017a, s. 61).

Bütün bu örnekler göstermektedir ki yapıp etmeleriyle iz bırakan ya da bırakmayan bir yaşam sürmek, kişi olarak gazetecinin elindedir. İz bırakan bir yaşam sürebilmenin yolu da yine bilgiden, etik bilgisinden, değer bilgisinden ve bu bilgiyi de hesaba katarak yaşayan "özgür kişi" olmaktan geçer. Sürü insanının, çoğunluğun ya da

köle ruhlu cüce insanın/gazetecinin iz bırakan bir yaşam sürdüğü veya süreceği elbette söylenemez. İnsanın başka bir şekilde "eyleme" ve "yaşama" olanağına da sahip olduğunu unutmamak gerekir. İşte bunu gören, bilen ve hayata geçiren kişiler, özgür kişi olma yolunda bir adım atma ya da özgürlüğe giden merdivenin ilk basamağına çıkma şansını yakalamış olurlar. Küçük Adam'a kendini küçümsediğini haykıran Reich'a kulak verecek olursak, bunu daha açık bir şekilde görürüz: "Başka bir biçimde yaşayabileceğini düşünmeye cesaret edemiyorsun: Koyun gibi güdülmek yerine özgür yaşamak, taktikler uygulamak yerine açık davranmak, bir hırsız gibi gecenin karanlığında sevmek yerine açık açık sevebilmek düşüncelerine yer vermiyorsun kafanda. Kendini küçümsüyorsun" (Reich, 2009, s.17). Dolayısıyla gazeteci iktidarlar, siyasiler, medya patronları ya da farklı egemen güçler tarafından koyun gibi güdülmek ve çeşitli taktikler uygulayıp yalan haber ve manipülasyon yapmak yerine özgür yaşmakta ısrar etmesi gereken kişidir denebilir.

Bu arada şuna da dikkat çekmek gerekir: Ancak özgür kişi, görmeyen gözlerden ve işitmeyen kulaklardan kurtulmayı başarabilir. Ya da tam tersi: görmeyen gözlerden ve işitmeyen kulaklardan kurtulmayı başaranlar özgür kişi olabilir. Gazeteci de özgür kişi olmak için didinmesi gereken ve görmeyen gözlerden, işitmeyen kulaklardan kurtulmak zorunda olan kişilerden biridir. Gazetecinin kulaklarını bugünün, geçmişin ve geleceğin seslerine açması, gerçeklere kulaklarını tıkayanların kulaklarındaki balmumunu çıkarıp atması ve gerek kendi geçmişi gerekse gazetecilik mesleğinin geçmişi ve sorunlarıyla yüzleşmesi, hesaplaşması gerekir. Odysseus'un maceralarını anlatan mitostaki gibi gazetecinin, pekçok zorluğu ve tehlikeyi göze alarak, geçmişiyle/geçmişle hesaplaşması bir zorunluluk olarak görünmektedir. Öyle ki öncelikle kişi olarak kendisiyle ve ardından meslekteki etik sorunlarla yüzleşmesi şarttır. Mitosa kulak verecek olursak: Odysseus "gel buraya, duy bizim sesimizi" diye şarkı söyleyen Sirenler'in sesine, bu cezbedici çağrıya kayıtsız kalamaz; gemisi ve tayfalarıyla birlikte yola koyulur. Sirenler, o tatlı ezgilerinde şöyle bir çağrı yapmaktadır Odysseus'a:

> Gel buraya, dillere destan Odysseus, Akhaların şanı şerefi,
> durdur gemini de duy bizim sesimizi.
> Hiçbir vakit bir kara gemi buradan geçemedi
> durup dinlemeden ağzımızdan çıkan tatlı ezgileri,
> dinlerler doya doya, daha çok şey öğrenir öyle giderler.
> Biliriz biz engin Troya'da olup biten her şeyi,

Argoslularla Troyalılara tanrıların ne acılar çektirdiğini,
biliriz biz ne olur ne biter bereketli toprak üstünde. (Homeros, 2008, s. 219)

Odysseus ise oraya gitmemesi gerektiğini, çünkü kendisini geçmişte yitirme ve hayatını mahvetme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu bilir. Öyle ki "Sirenler, en yakın geçmişi yeniden canlandırarak, şarkılarında karşı konulmaz bir haz vaat etmekte ve kendilerini duyanlara bu şekilde zarar vermektedirler (Özüaydın, 2013, s. 54). Ancak Akhaların en zeki ve en kurnaz savaşçısı Odysseus, bu tehlike karşısında şöyle bir önlem alır: sirenlerin seslerini duymamaları için, tayfalarının kulaklarını balmumuyla tıkarken, kendisini gemi direğine bağlar, fakat onun kulakları balmumuyla tıkalı değildir. Böylece Odysseus, "tayfaların yaşamını garanti altına almış" ve "onları asla geri getirilemeyecek olan geçmişin cazibesine kapılmaktan" kurtarmış olur (Özüaydın, 2017, s. 54). Odysseus, Sirenler'in seslerine karşı savunmasızdır, kendini geçmişte yitirme ya da rahatını kaçırma riskiyle karşı karşıyadır. Bununla mücadele etmek içinse "kulakları balmumuyla tıkalı tayfalarına, Sirenler'in cazibeleri artıp da kendisinin bağırmaya başladığını gördüklerinde, onu direğe bağlayan bağları daha da sıkılaştırmalarını tembih eder" (Özüaydın, 2013, s. 54). Oysa gemicileri büyüleyen Sirenler, Troya'da neler olup bittiğini, o bereketli topraklar üzerinde ne acılar çekildiğini bildiklerini ve gemisini durdurup kendilerine kulak verenlerin çok şey öğrendiklerini anlatırlar. Bu mitos, aynı geminin yolcusu olan ve dolayısıyla aynı yazgıyı paylaşan Odysseus ve tayfalarının aslında özgürlükten yoksun olduğunu gösterir. "Tayfalar, sirenlerin sesini duymadıkları ve her ne kadar acı verecek olursa olsun, bedeli ne olursa olsun geçmişle ve kendileriyle hesaplaşmadıkları için, Odysseus ise onu çağıran ezgilerin peşinden gitmediği, gidemediği için özgür değildir" (Özüaydın, 2013, s. 54-55). Oysa o kederli şarkılara/seslere kulak verecek olsalardı, Sirenler "nesnel akıl görevini üstlenecek, bugünkü rahatlarını kaçırma pahasına da olsa, onlara düşünmeyi ve hesaplaşmayı hatırlatacak, akıllarını kullanmaya cesaret etmelerini sağlayacaktı" (Özüaydın, 2013, s. 55).

Alberto Manguel de *Okumalar Okuması* isimli kitabında Sirenler'in iki özelliğine işaret eder: "İlki, tehlikesi, çünkü cazibesiyle bize dünyayı ve o dünyadaki sorumluluklarımızı unutturuyor. İkincisi, açıklayıcı doğası, çünkü bize neler olduğunu ve gelecekte neler olacağını söylüyor, hem bildiklerimizi, hem de sezinleyemeyeceklerimizi" (Aktaran: Zentinoğlu, 06.01.2017). Geçmişte neler olup

bittiğini unutmamak gerektiğini fısıldayan ve gelecekle ilgili ipuçları veren bu mitten yola çıkarak gazeteci için de şu söylenebilir: Gazeteci, ilk olarak Sirenlerin sesine kulak verip aklını kullanma cesaretini göstermekle ve ardından işitmeyenlerin kulaklarını açmakla ya da sağır kulaklara gücü yettiğince gerçeği haykırmakla sorumludur. Ki böylece kamunun aklını kullanma cesareti gösterebilmesinin, aydınlanmanın ve özgürleşmenin yolu açılabilsin. İşte bunun için Sirenlerin sesine kulak veren, bu cesareti gösteren, özgür gazetecilere ihtiyaç vardır.

2.4. “Tercih” Yapan ve “Hayır” Diyebilen Kişi Olarak Gazeteci

İnsanın disharmonik bir varlık olması ve dolayısıyla çatışmalı, uyumsuz yapıya sahip olması, bir şeyi özgürce isteyebilmesi ya da istemesinde özgür olması ve tercih yapması yine onun varlıktaki özel yerini (değerini) ya da diğer varlıklardan farkını gösterir. Çünkü kendi kendisiyle çatışan, kendi kendini belirleyen, tavır takınan ve özgürlüğe mahkûm olan insan, tercih/seçim yapma ve “hayır” deme özgürlüğüne de sahiptir. Oysa yalnızca bir doğa varlığı olan, dolayısıyla kendini belirleme ve tercih/seçim yapma şansı olmayan bir aslan ya da akbaba, doğasının gerektirdiği şekilde yaşamını sürdürmeye mahkûmdur. Örneğin bir aslan acıktığında, karşısına çıkan yavru ceylanı hemen yakalayıp anında midesine indirmek zorundadır. O yavru ceylana kıyamayıp “bugün de otla besleneyim, bu minik ceylanın kılına zarar gelsin istemem” diyemez. Ya da aç bir akbaba, cansız bir insan bedeni karşısında insafa gelip “ben bir fare leşi bulayım, bu beden bir insana ait, ona dokunamam, o gömülmeli” diyemez. Çünkü “hayvan aç olursa, besin kendisi için ‘önem’ kazanır; tok olursa, besin arka plana kayar; aynı şey çiftleşme için de geçerlidir” (Mengüşoğlu, 2017, s. 459). Oysa insan, karnı tıka basa tokken bile, gözü aç olduğu için yemeye devam edebilir ya da oruç tutarak hiçbir şey yememeyi de tercih edebilir. Çünkü tercih yapmak, “evet” ya da “hayır” demek insan olmak demektir. Isaiah Berlin de “‘bir seçim yapabilme yetisi’ni gelişkin bir insan olmanın olmazsa olmaz koşullarından biri olarak kabul etmek” gerektiğini belirtir (Çapan, 2015, s. 185).

Voltaire de başyapıtlarından biri sayılan *Candide*’de, diğer varlıklarla insan arasındaki bu özgür irade farkına dikkat çeker. Candide şöyle bir soru sorar Martin’e: “Sizce insanlar günümüzde olduğu gibi eskiden de birbirlerini hep öldürdüler mi? İnsanlar her zaman yalancı, dolandırıcı, düzenbaz, nankör, iftiracı, haydut, zayıf, hırsız, korkak, kıskanç, obur, ayyaş, cimri, ihtiraslı, kana susamış, sefih, fanatik, ikiyüzlü ve budala mıydılar?” (Voltaire, 2015, s. 109). Ardından ikisi arasında şu diyalog geçer: “Sizce, dedi Martin, atmacalar bulduklarını güvercinleri her zaman yemişler midir? Muhtemelen evet, dedi Candide. Peki, dedi Martin, mademki atmacalar hep aynıydı, neden insanların değişmiş olmalarını bekliyorsunuz? Ama, dedi Candide, arada çok fark var, çünkü hür irade…” (Voltaire, 2015, s. 109). Candide’in de altını çizdiği gibi insan özgür iradeye sahiptir, istemesinde özgürdür ve dolayısıyla başka türlü de eyleyebilir, “hayır” diyebilir, bu bakımdan da diğer varlıklardan ayrılır.

Mengüşoğlu'nun da dediği gibi "İnsan yapmak ve yapmamak özgürlüğüne sahiptir; yaptığı ve yapmadığının sorumluluğunu taşır; ve bu her insanda başka ölçüde, başka türlüdür" (Mengüşoğlu, 2017, s. 211). Oysa doğada yasalara uymamak asla söz konusu değildir, çünkü doğada "Her şey yerçekimine uyar ve düşmekte olan taş, bir engele çarpmadıkça, düşmesine devam eder" (Mengüşoğlu, 2017, s. 211). İsteme özgürlüğüne sahip olan insan, yapmak ve yapmamak arasında bir tercih yapma özgürlüğüne ve gerektiğinde "hayır" diyebilme özgürlüğüne de sahiptir. Yani "hayır" demek ya da dememek, itaat etmek, boyun eğmek ya da eğmemek insanın kendi elindedir. Aristoteles'e göre "erdem tercihlere ilişkin bir huydur", "orta olanda bulunma huyudur" (Aristoteles, 2017, 1107a, 5). Her tek durumda, aklıbaşındalıkla orta olanı belirleme/bulma, ardından o orta olanı, bilerek ve isteyerek hayata geçirme huyudur. Bilerek yapma "eylemin içinde yapıldığı koşulları ve eylemin amacı"nı bilmekle ilgili görünmektedir (Aristoteles, 2017, 1111a, 15). Bir başka ifadeyle "başka eylem *olanaklarının* neler olduğunu ve bu eylemi *ne için* yaptığımızı *bilmektir*. *İsteyerek yapma* ise, nihai anlamda, 'bir tercihte bulunmadır'; bir seçim yapmadır" (Özcan, 2011, s. 171). Mengüşoğlu, "isteme"nin insanın yeteneklerinden biri olduğunu belirtir ve isteme ile insanın diğer yetenekleri ya da "eylemleri, aktları, özellikle onun değer duygusu arasında çok sıkı ve içten bir bağ" olduğuna vurgu yapar (Mengüşoğlu, 2017, s. 196). İnsanın bütün yapıp etmelerinin, eylemlerinin, tercihlerinin arkasında, amaç değerlerle ya da birtakım araçlarla bağı olan isteme yatar ve eylemleri yöneten bu istemedir. Örneğin bir gazetecinin istemesini yöneten para ya da makam-mevki gibi araçlar ise, kimi güç odakları tarafından kendisine önerilen büyük miktarda bir para ya da önemli bir terfi karşılığında haber değeri taşıyan bir haberi görmezden gelmeyi ya da manipüle ederek kamuya yansıtmayı tercih edebilir. Oysa istemesini doğruluk, dürüstlük, adil olma gibi değerler belirleyen gazeteci, böyle bir teklife sırtını dönüp "hayır" diyecek, kişisel çıkarları için kimseye itaat etmeyecektir ve ne pahasına olursa olsun birilerinin gizlemeye çalıştığı hakikat her ne ise onu gün yüzüne çıkararak, kamuyu bundan haberdar edecektir. Ancak "hayır" diyebilmek, haksızlıklara boyun eğmemek, iktidar/erk sahiplerine, muktedirlere itaat etmemek ya da başkaldırmak hiç de kolay değildir. Çünkü bu, özgür kişi olmayı ve itaat etmenin erdem sayıldığı bir dünyada "hayır" deme ve itaatsizliği tercih etme cesaretini gösterebilmeyi gerektirir. Çünkü insan, Mengüşoğlu'nun dile getirdiği gibi, kendisine sadece hedef ve amaç koyan bir varlık değildir; "aynı zamanda onları geçekleştirmek için kendisini ortaya atan, tehlikelere, yoksunluklara katlanabilen bir varlıktır da" (Mengüşoğlu, 2017, s.

505). İşte bundan dolayı da insanın "hayır" deme ve itaat etmeme gücüne sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte "Asırlar boyu krallar, derebeyleri, endüstri patronları ve ana babalar itaat etmenin bir erdem, itaatsizliğin ise ahlaksızlık olduğu tanımında" (Fromm, 1967, s. 7) direnmiş olsalar da, İbrani mitindeki "yaratılış" hikâyesi bize, ilk insan kabul edilen Âdem ve Havva'yı özgür kılan şeyin, tanrının emrine itaat etmemeleri olduğunu fısıldar. Erich Fromm, *İtaatsizlik Üzerine Denemeler* isimli kitabında insanın tarihinin itaatsizlikle başladığını söyler ve Âdem ve Havva'nın itaatsizlik hikâyesini anlatır. Bu hikâyeye kulak verecek olursak:

> Âdem ve Havva, cennette doğanın bir parçası olarak uyum içinde yaşamlarına rağmen doğanın üstesinden gelmemişlerdi. Ana rahminde ceninin varoluşu gibi doğanın içindeydiler. İnsandılar ama henüz insan değildiler. Derken bütün bu düzen bir kurala karşı itaatsizlik etmeleriyle değişti. Dünya ile anne arasındaki bağlarını koparark, göbek bağını keserek insan öncesi uyumdan insan doğdu. Böylece de bağımsızlık ve özgürlük yolunda ilk adım atılmış oldu. İtaatsizlik Âdem ile Havva'yı özgür kıldı. Gözlerini açtıklarında birbirlerine yabancı oldukları gibi dış dünya da onlara yabancı ve düşmancaydı. İtaatsizlik doğa ile aralarındaki ilk bağı kopardı ve onları kişileştirdi. 'İlk günah' Âdem'i, yozlaştırmak şöyle dursun, onu özgür kıldı. Bu tarihin başlangıcıydı. Artık insanoğlu cennetten çıkıp kendi gücüne güvenmeyi ve bütünüyle insan olmayı öğrenmeliydi (Fromm, 1967, s. 7).

Âdem, yasak elmayı ya da bilgelik ağacının meyvesini yiyerek, bilgeliğe ulaşmak istemiş, tanrıya karşı gelmiş, suç işlemiş ve cennetten kovulmuştur. Oysa Âdem elmayı almamayı tercih edebilme olanağına da sahiptir. Sartre'ın *Varlık ve Hiçlik* isimli kitabında ifade ettiği gibi "Âdem elmayı aldığında, onu almaması da *mümkün* olabilirdi. (…) Âdem'in elmayı almamasının da mümkün olduğunu söylemek, sonuçta bir başka Âdem'in mümkün olduğunu söylemektir. Böylece Âdem'in olumsallığı özgürlüğüyle aynı şeydir, çünkü bu olumsallık, bu gerçek Âdem'in sonsuz sayıda mümkün Âdemlerle çevrili olduğu anlamına gelir" (Sartre, 2017b, s. 560). Bu örneğin de göze görünür kıldığı üzere insan, seçimleriyle/tercihleriyle varolur ya da yaptığı seçimler insana başka bir insan olmayı da mümkün kılar. Sartre'ın şu cümleleri de insanın seçimleriyle varolduğunu gösterir:

> Buruşuk ya da ütülü, sıradan ya da özenli giysilerim (üniforma ya da takım elbise, mintan ya da kolalı gömlek), mobilyalarım, evimin bulunduğu sokak, yaşadığım kent, çevremdeki kitaplar, oyalanma alışkanlıklarım, benim olan her şey, yani sonuçta durmadan bilincinde olduğum dünya −en azından baktığım ya da kullandığım nesne aracılığıyla içerilmiş imlem olarak−, her şey bana seçimimi, yani varlığımı öğretir (Sartre, 2017b, s. 555).

Yunan mitolojisinde ise tanrılardan ateşi çalarak itaatsizlik eden Prometheus ve "insanlığın yasasına itaatsizlik etmek" yerine, kardeşini toprağa gömerek "devletin insanlık dışı yasalarına itaatsizlik etmeyi" seçen yürekli, cesur Antigone ile karşılaşırız. Fromm'un da altını çizdiği gibi bu mitler, uygarlık tarihinin itaatsizlik üzerine kurulu olduğunu gösterir (Fromm, 1967, s. 8). Eğer "Prometheus'un 'suçu' olmasaydı insanlık tarihi de olmazdı" diyen Fromm, Prometheus'un da Adem ve Havva gibi, itaatsizliği ya da başkaldırısı nedeniyle cezalandırıldığının altını çizer ve şunu ekler: "Ama pişman olup af dilemedi. Aksine, gururla: 'Tanrıların itaatkâr kölesi olacağıma bu taşa zincirlenmiş olmayı yeğlerim' dedi" (Fromm, 1967, s. 8). Her ne kadar birbiriyle kıyaslanamayacak olsa da Âdem de, Prometheus da, Antigone de bilinçli bir şekilde boyun eğmemeyi seçmiş, "hayır" demiş ve başkaldırmışlardır. Ancak itaatsizlik ve başkaldırının, özgürlükten bağımsız olamayacağının altını da çizmek gerekir. Fromm, itaatsizlik ile özgürlük arasındaki bağı şu şekilde anlatır:

> Bir güce karşı direnip, ona 'hayır' diyebilme cesareti, ancak insan anne kucağından ve baba hükmünden kurtulmuş, gelişimini tümüyle tamamlamış bir kişi olarak ortaya çıkmış, kendisi adına düşünebilme ve duyumsayabilme yetisine sahip olabilmişse olanaklıdır. Bir insan güce karşı 'hayır' demeyi öğrenip itaatsiz davranarak özgür olabilir ancak. Ama özgürlük için yalnızca itaatsizlik kapasitesi değil, itaatsizlik kapasitesi için de özgürlük önkoşuldur. Eğer kişi özgürlükten korkuyorsa, ne 'hayır' demeye cüret edebilir ne de itaatsiz davranmaya cesaret edebilir, işin doğrusu özgürlük ve itaatsizlik kapasitesi ayrıştırılamazlar (Fromm, 1967, s. 13).

Sartre "Seçim, bizim kendimizle ilgili bilincimizle bir ve aynı şeydir. (…) Seçim yapmak için bilinçli olmak ve bilinçli olmak için de seçmek gerekir. Seçim ve bilinç aynı şeydir" der (Sartre, 2017b, s. 554). İnsan, değerlerle de sıkı sıkıya bağlantılı olan seçimleri/tercihleri ya da bilinciyle varlığını inşa eder. Tek bir özden ibaret olmayan ve belirlenmemiş bir insan kendi kendini seçer, vareder. Öte yandan bir insanın "Kendini seçmesi bütün öbür insanları da seçmesi demektir aynı zamanda. Olmak istediğimiz kimseyi yaratırken, herkesin nasıl olması gerektiğini de tasarlarız" (Sartre, 2017a, s. 41). Sartre'in bu sözleri, insanın yaptığı seçimlerle ve yapıp etmeleriyle bu dünyayı daha güzel, daha yaşanılır kılma gücüne de sahip bir varlık olduğunu gösterir. Çünkü Galeano'nun dediği gibi "Biz yaptığımız şeyiz, özellikle olduğumuz şeyi değiştirmek için yaptığımız şeyiz: Bizim kimliğimiz eylemde ve mücadelede yatıyor. Bu yüzden de ne olduğumuzun açıklanması, olabileceğimiz şeyi nelerin engellediğinin ifşasını

içeriyor. Kendimizi meydan okumada ve zorluklara karşı çıkışımızda tanımlıyoruz" (Galeano, 2017, s. 24). Tıpkı Antigone ya da Prometheus gibi karşı çıkmada.

Kendi kendini seçen insan, seçimleriyle ya da bir tür ayıklamayla, bazı şeylere "evet" derken bazılarına da "hayır" der, başkaldırır. Başkaldırı ise "varlığın kabuğunu kırar, taşmasına yardım eder" (Camus, 2017, s. 27), "İnsan varolmak için başkaldırmak zorundadır" ve bu nedenle "Başkaldırıyorum, öyleyse varız" (Camus, 2017, s. 32-33) diyebilme cesaretini göstermek gerekir. Yine Sartre'a kulak verecek olursak: "bugünün tarihi, uzlaşmazlıkları ile, insanın temel boyutlarından birinin de başkaldırı olduğunu söylemeye zorluyor bizi. Başkaldırı bizim tarihsel gerçeğimiz. Gerçekten kaçmadığımız sürece, değerlerimizi onda bulmak zorundayız" (Sartre, 2017b, s. 32).

Gazetecinin de insana yapılan haksızlıklar karşısında, en önde ve en önce başkaldırması gereken kişilerden biri olduğunu söylenebilir. Gazeteci, haber değerinin insanın değerinin önüne geçeceğini gördüğünde/sezdiğinde/bildiğinde ya da bir haberin görünmez kılınmaya çalışıldığı durumlarda bütün baskılara ve yıldırmalara rağmen itaat etmeyi değil, başkaldırıyı seçmesi ve hayır demesi gereken kişidir. Çünkü yaptığı bu seçimle hem kendi kendini seçmiş, varetmiş hem de diğer gazetecilerin/yurttaşların/insanların nasıl olması gerektiğini belirlemiş olacaktır. Gazeteci ancak bu şekilde eylediği zaman insana yakışır şekilde eylemiş/işini yapmış ve altına imza attığı haberlerle iz bırakan bir yaşam sürmüş olur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HAK GAZETECİLİĞİ VE HAKLARIN KORUNMASI

3.1. Hak Gazeteciliği Nedir?

Gazetecilik ya da habercilik, yalnızca olup bitenleri anında, dengeli ve nesnel bir biçimde yansıtmaktan ve kamuyu haberdar etmekten ibaret değildir. Herşeyden önce insana karşı sorumlu olduğunu unutmadan işini yapması gereken gazeteci, medyada görünür olamayanların ya da sesini duyuramayanların, bir başka deyişle hakları ihlal edilenlerin haklarını gözeterek, onların sesini duyurmaya çalışması gereken kişidir. Ne var ki geleneksel medyada −ana akım medya, yaygın medya, egemen medya− yaşanan gerçeklik tam tersidir. Örneğin hakları en çok ihlal edilen kadınlar, çocuklar ya da etnik ve dinî azınlıklar, medyanın seslerini en az duyurdukları arasındadır. Ayrıca barıştan yana taraf olması ve barışı savunması gereken medyanın ve gazetecilerin, adeta savaşa körükle gittikleri görülmektedir. Oysa UNESCO'nun 1978 yılı Kasım ayının yirmisekizinci gününde benimsediği, "Kitle İletişim Araçlarının, Barış ve Uluslararası Anlayışın Güçlendirilmesine ve İnsan Haklarının Yaygınlaştırılmasına ve Irkçılık, Irk Ayırımı ve Savaş Kışkırtıcılığına Karşı Çıkılmasına Katkısına İlişkin Temel İlkeler Bildirgesi"nde de (madde II/3) kitle iletişim araçlarının, her türlü sömürüye karşı çıkarak, seslerini duyurma olanağından yoksun olanların sesini duyurmakla insan haklarına katkıda bulunduğuna vurgu yapılır:

> Barışın ve uluslararası anlayışın güçlendirilmesi, insan haklarının yaygınlaştırılması, ırkçılık, ırk ayırımcılığı ve savaş kışkırtıcılığına karşı çıkılması açılarından dünya çapında kitle iletişim araçları, oynadıkları rolün gereği olarak, özellikle sömürgeciliğe, yeni sömürgeciliğe, yabancıların işgaline ve ırk ayırımcılığı ile baskının her türlüsüne karşı savaşım veren baskı altındaki halklara ve kendi ülkelerinde seslerini duyurma olanağından yoksun olanlara durumlarını anlatma olanağı tanımakla insan haklarına katkıda bulunmaktadır (Özkök, 1980, s. 142-143).

Ana akım medyanın, "baskının her türlüsüne karşı savaşım veren baskı altındaki halklara ve kendi ülkelerinde seslerini duyurma olanağından yoksun olanlara durumlarını anlatma olanağı" sunduğunu ve insan haklarına katkıda bulunduğunu söylemek elbette mümkün değildir. İşte bu noktada insan haklarına dayalı bir habercilik, yani hak haberciliği, taraf olmayı tercih eden alternatif bir habercilik anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. "Hak ihlallerinin medya tarafından izlenmesi, haber yapılması, böylelikle korunup iyileştirilmelerine, demokratikleşmeye katkıda bulunulması amacına

yönelik bir habercilik türü" olan hak haberciliği, Türkiye'de "medya üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar için oldukça yeni bir çalışma alanı"dır (Özuğurlu, 2009, s. 159). Haklara dayalı habercilik örneklerinin, özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde daha fazla ön plana çıkmaya başladığını belirten Meltem Özuğurlu, böylelikle yazılı ve görsel medyada haklara yönelik haberlere daha fazla yer verilmeye başlandığını söyler ve şunları aktarır:

> Genel olarak insan hakları ve özelde kadın, çocuk ve azınlık haklarına yönelik yeni düzenlemeler yapılması gerekliliği, AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'den beklenen düzenlemelerin başında yer almaktadır. Hak mücadelelerinin haber yapılması, insanların en doğal hakları konusunda verdikleri mücadelelerin kamuoyuna duyurulması ve hak ihlallerinin önüne geçilme amacına ve isteğine yönelik bir eylemdir (Özuğurlu, 2009, s. 159).

Emel Baştürk Akça, hak haberciliğinin, "medyanın tarafsız olamayacağı düşüncesini daha da ileriye taşıyarak, idealize edilen biçimiyle bir tarafsızlık söz konusu olsa bile, böyle bir tarafsızlığı hedeflememekte" olduğunun altını çizer (Akça, 11.10.2008). Çünkü "Medya, tarafsızlık bir yana, medyada sesini duyuramayanların, görünür olamayanların sesini duyurmak yönünde taraflı olmalıdır. Başka bir ifadeyle medyada pozitif ayrımcılık yapılmalıdır" (Akça, 11.10.2008). Dolayısıyla pozitif ayırımcılık yapmaya dayanan hak haberciliği, sessiz kalana kulak vermeyi ve onun sesi olmayı, en önemlisi de "yok" sayılanların/sanılanların var olduğunu gün yüzüne çıkarmayı kendine amaç edinmiştir.

Akça, hak haberciliği kavramının iki şeye işaret ettiğini belirtir: "Birincisi, insan hakları ihlallerinin medya tarafından izlenmesi, haber yapılması, böylelikle korunup iyileştirilmelerine, demokratikleşmeye katkıda bulunulmasıdır" (Akça, 11.10.2008). Hak haberciliği kavramının işaret ettiği ikinci şey ise, ilkini bir adım daha ileriye götürür ve "medyanın hem hak ihlallerinin takipçisi olması, hem de bizzat medya tarafından yapılan hak ihlallerinin de ortadan kalkması gibi bir düşünceyi ifade eder" (Akça, 11.10.2008). Hak haberciliğini "etik ve politik olarak sorumlu habercilik" olarak ele alan ve yaygın habercilik ya da gazetecilik anlayışını dönüştürmek için hak odaklı bir habercilik yapılması gerektiğine vurgu yapan Sevda Alankuş ise, hak odaklı haberciliğin üçlü bir anlamı olduğuna dikkat çeker. Buna göre birincisi "hak ihlallerini haber yapıp takip eden bir haberciliği, bütün haberleri ötekiler lehine odaklı kılmayı, son olarak haber yaparken hak ihlali yapmamayı, haklar konusunda bilgilendirici,

kullanımları konusunda cesaretlendirici olmayı" anlatan ve dolayısıyla "hak ihlallerinin hâlâ daha 'haber değeri' taşıdığını bize hatırlatan bir gazetecilik"tir (Alankuş, 2013, s. 118-119). İkincisi "bütün haberlerin hak odaklı kılınması demek, haberin tanımının, çerçevelenme biçiminin değişmesi, elit odaklı olmaktan çıkarak, farklılıklarından ötürü hak ihlallerine ve ayrımcılıklara daha çok uğrayan 'ötekiler' lehinde kılınması demek"tir (Alankuş, 2013, s. 119). Üçüncü olarak ise "haber yaparken hak ihlali yapmamak demek, aslında haberin tanımından kaynakların seçimine, yazımına kadar genelgeçer gazeteciliğin hak ihlali yapılmasına izin veren standartlarının yerinden edilmesi demek"tir (Alankuş, 2013, s. 119). Alankuş'a göre bütün bunları yapabilmek ise "hak ihlaline uğrayanlardan yana 'taraflı' ve okuyucu, dinleyici, izler kitleyi haklarının bilincine varma ve kullanma, koruma anlamında yurttaşlar olarak harekete geçiren pro-aktif bir gazetecilik" ile mümkündür (Alankuş, 2013, s. 119).

Alankuş'un tanımlamasıyla hak haberciliği, "hak ihlallerini görmezden gelmeyen, 'ötekileri' haber konusu yapmak için mutlaka bir hak ihlalinin konusu/faili olmalarını beklemeyen, herhangi bir haberi yaparken hak ihlaline yol açmayan bir habercilik"tir (Alankuş, 2007, s. 22). Nilüfer Timisi, bu tanımlamanın "hem haberin kendisine bakarak, neyin nasıl haber olacağına ilişkin geleneksel bakışın sorgulanmasını hem de haberin muhatabına karşı (olay/olgu ve konu edilen) sorumluluğunu ön plana çıkar"dığını belirtir (Timisi, 21.08.2010). Hak haberciliğinin, insan haklarını merkezine aldığını, ancak bazılarının diğerlerinden daha farklı haklara sahip olduğunu vurguladığını belirten Timisi, bu habercilik anlayışının "anaakım habercilik rasyonalitesini sorgulayan ve demokratik iletişim için ihtiyaç duyulan mekanizmalardan biri" olduğuna dikkat çeker (Timisi, 21.08.2010).

Hak haberciliği kapsamında, diğerlerinden daha farklı haklara sahip olması gereken ya da pozitif ayırımcılık yapılması gereken gruplar; kadınlar, çocuklar, azınlıklar gibi sesleri pek duyurulmayanlardır. Timisi'nin belirttiği gibi "Kadınlar, çocuklar, azınlıklar özgür fikirler pazarında özgür olamayan mağdurlardır. Haberin kaynağı, etken faili değil, haberin mağdur konusudur" (Timisi, 21.08.2010). Timisi, hak haberciliğinin bu ötekileştirilmiş gruplara yaptığı ayırımcılıkla ilgili şunları söyler:

> Soyut bir insan hakları söylemi bazılarının haklarını görmezden gelmeye neden olabilmektedir. Bu anlamda hak haberciliği bazılarının kendini ifade etmesinde

> özel önlemlerin alınmasını gerekli kılar. Mağdurlar söz konusu olduğunda umarsız bir eşitlikçilik, uygulamada kolayca eşitsizliğe dönüşür. İşte bu nedenle hak habercisi anaakım haber rasyonalitesini yerinden edecek tercihlerle ötekileştirilmiş gruplara ayırımcılık yapacaktır. Zira tercihin bu yönde kullanılmaması halinde toplumda var olan ayırımcılık ve ötekileştirme verili kabul edilmiş olacak, sessiz bırakılanlar sessiz kalmaya, mağdur olanlar mağduriyetlerini ifade edememeye devam edecektir (Timisi, 21.08.2010).

Timisi'nin bu sözleri de hak haberciliğinin, sessiz bırakılanların seslerini duyurabilmesine, mağdur olanların mağduriyetlerini ifade edebilmesine fırsat tanıdığını göstermektedir. Bu durumda hak haberciliği yapan gazeteci de mağdurdan yana taraf olmakta ve mağdurun gerçeğini gündeme taşımaya çalışmaktadır. Alankuş, gazeteciliğin "her şeyden önce 'gerçeğe' nereden bakıp, onu nasıl göstereceğimizle ilgili bir tercih" olduğunu söyler. Çünkü Alankuş'a göre "gerçek dediğimiz (haberin konusunu oluşturan şey), her zaman baktığınız yere ve baktığınız gözlüğe göre görüp, anlatabileceğiniz bir şey"dir (Alankuş, 2005b, s. 52). Alankuş, gazeteciliğin her zaman politik ve etik bir seçimle icra edildiğini vurgular ve "eğer 'gerçek' dediğimizin her zaman birden fazla yüzü varsa; kendimize, ne için ve kimden yana bir 'gerçeğin' peşinde habercilik yaptığımızı her haberle ilgili olarak yeniden sormalıyız" (Alankuş, 2005b, s. 52) der. Dolayısıyla hak haberciliği de görmezden gelinen, yok sayılan ötekilerin sesini duyurmaktan yana bir gerçeğin peşinde habercilik yapmaktır. Nagehan Tokdoğan'ın ifadesiyle "Hak haberciliği pratiği, kurulu düzen tarafından bir biçimde madunlaştırılmış, ötekileştirilmiş, ayrımcılığa maruz kalmış insan gruplarına yönelik hak ihlallerine yer veriyor ve bu grupların medyada temsil edilme biçimlerini bir karşı-üretimle dönüştürmeyi amaçlıyor" (Tokdoğan, 2013, s. 11). Örneğin kadın odaklı habercilik anlayışı "yaygın medyada kadınların temsil edilme ve kadınlığın inşa edilme biçimlerine karşı geliştirilmiş olan bir hak haberciliği türü" olarak karşımıza çıkmaktadır (Tokdoğan, 2013, s. 11). Aynı şekilde çocuk odaklı habercilik de, tıpkı kadınlara olduğu gibi çocuklara da yapılan "yokmuşlar" muamelesi karşısında, çocukların sesini duyurmaktan yana taraf olan bir hak haberciliği türüdür. Bir diğer habercilik arayışı olarak barış gazeteciliğinde ise barıştan yana taraf olma söz konusudur. Barış gazeteciliği "barışı savunan, barışa, barış için yapılanlara haber değeri atfeden, bu arada çatışmalı durumlarla ilgili olarak yapılan her türlü habercilikte savaşı, şiddeti kışkırtmak yerine barışı, çözümü kolaylaştırmak peşinde olan bir gazeteciliktir (Alankuş, 2013, s. 122). Bir başka ifadeyle, barış gazeteciliği "tüm medya çalışanlarının, savaşta tarafsız olmasını değil, barıştan yana tavır alması gereğini

savunur" (Akça, 11.10.2008). "Yurttaş olma bilincini ve sorumluluğunu kazandırıp [yurttaşları] harekete geçiren" bir gazetecilik olarak tanımlanan yurttaş gazeteciliği ise "gazeteciden tarafsız olmasını beklemek yerine, yurttaşlardan yana taraf olmasını bekleyen, bunun için de pro-aktif bir gazeteciliği öngören bir gazetecilik demek"tir (Alankuş, 2013, s. 120). "Hak odaklı habercilik", "barış gazeteciliği" ve "yurttaş gazeteciliği" gibi habercilik arayışlarının ortak noktalarına dikkat çeken Alankuş, her üçünün de haberin geleneksel tanımını zorladıklarını ve haber değerini yeniden tanımladıklarını belirtir ve şunları ekler:

> Haberin, kaynakların ve konusunun seçimi itibariyle seçkin merkezli olmaktan çıkarılmasını, sıradan insan/yurttaş/ötekiler odaklı/merkezli olmasını öneriyorlar. (…) Her üçü de haberi olay odaklı olmaktan çıkarıp sorun odaklı kılmayı önerdikleri ölçüde, gazeteciye toplumsal sorumluluklarını hatırlatıp pro-aktif bir rol atfediyorlar (Alankuş, 2013, s. 124).

Eleştirel yaklaşıma göre haber, yapısal olarak yanlıdır ve "haberin egemen anlatısı, orta-üst sınıf, beyaz, genç, erkek, engelli olmayandan yanadır" (Timisi, 21.08.2010). Hak haberciliği ise Timisi'ye göre "haberin bu yapısal yanlılığını ve haber anlatısının egemen kodlarını yerinden etmeye yönelik, eleştirel bir bakıştır" (Timisi, 21.08.2010). Timisi ayrıca haberin doğal olmadığını, inşa edildiğini dile getirir:

> Hak haberciliği perspektifinden bakıldığında haber asla doğal değildir. Yani verili bir gerçeklik içerisinde orada, öylece yer almaz, haber inşa edilir. Haber asla nesnel değildir. Habere konu olan olay olgu, ampirisist bir perspektifle tanımlanamaz. *Haber gerçeğin tercih edilen bir görünümüdür.* Bu iki unsura ek olarak haber bir hegemonik mücadele alanıdır, bu alan içerisinde mücadele eden farklı çıkarlara sahip taraflar söz konusudur. Mücadeledeki uzlaşı ve çatışmalar konjonktüreldir. Bütün zamanlar için ve bütün muhatap topluluklar için geçerli ve evrensel anlamlar söz konusu değildir (Timisi, 21.08.2010).

Haberin gerçeği olduğu gibi aktarmaması ve onu egemen toplumsal söylem kalıpları çerçevesinde yeniden inşa ederek sunan bir araç olması, haberin insan haklarını ihlal etme potansiyelini açığa çıkarmaktadır (Tokdoğan, 2013, s. 9). İşte hak haberciliği, "haberin bu özelliğinin kabulünden hareketle ortaya çık"mıştır ve "insan hakları lehine iş gören bir gazetecilik pratiği olarak" kabul edilmektedir (Tokdoğan, 2013, s. 9).

Özuğurlu, hak haberciliği yapan gazetecilerin bir tür kamu gazeteciliği yaptığına dikkat çeker ve hak haberciliğinin toplumun yararına, toplumun çıkarını kollayan bir haber türü olduğunu söyler:

> Hak ihlallerine yönelik toplumu bilinçlendirmeyi amaçlarken diğer yandan, insanları, kendi sorunları hakkında bilgilendirmeyi amaçlayan, çözüm yolları konusunda yol gösterici olan, okuyucuları kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olan birer birey haline gelmeleri için bilgilendiren, bilinçlendiren ve haklarını arama yollarını gösteren bir kamu gazeteciliğidir söz konusu olan (Özuğurlu, 2009, s. 162).

Hak haberciliği ayrıca "güç çevrelerinin etki alanında kalınarak yapılan haberciliğe muhalif bir bakış açısı getirmiştir" (Özuğurlu, 2009, s. 162). Bu bakımdan hak haberciliğinin tek sesli medyaya karşı bir başkaldırı niteliği taşıdığı da iddia edilebilir. Çünkü hak haberciliği, tek sesli ana akım medyada duyurulmayan ve gösterilmeyenleri duyurup göstermeyi kendisine görev edinmiştir.

3.2. Hak Gazeteciliğinin İnsan Haklarının Korunmasındaki Rolü

Medyanın geleneksel ya da genelgeçer habercilik anlayışının ve uygulamalarının fazlasıyla sorunlu olduğu tüm dünyada kabul edilen, tartışılan bir gerçek olmakla birlikte, bu gerçek yeni habercilik arayışlarını zorunlu kılmıştır. Çünkü medya kadınları, çocukları, yoksulları, etnik ve dinsel azınlıkları, farklı cinsel tercihleri olanları, "olağanüstülük" söz konusu değilse haber yapmaya değer görmemekte ve onların sesini duyurmayarak haklarını ihlal etmektedir. Alankuş'un altını çizdiği gibi,

> (…) genelgeçer habercilik standartlarını ve gündelik hayatın dili ile bunun haber dili söylem kurgusuna yansımasını problemleştirmeden yapılan bir haberciliğin, gazeteciliğin, toplumdaki siyasal, askeri, kültürel, ekonomik –ve hep erkek egemen– merkezler lehine bir nitelik taşıyacağını, bunun kadınlar başta olmak üzere, çocukların, yaşlıların, yoksulların, farklı cinsel tercihleri olanların, etnik, dinsel azınlıkların seslerinin ve sorunlarının hiç duyulmamasına, yurttaşlar olarak haklarının bilincine vararak güçlenmelerinin, siyasal kamusal alanda eşitler olarak temsil edilmelerinin engellenmesine yol açtığını, bu tek-sesli medya ortamıyla birlikte siyasal rejimin demokratikleşmesinin de önünü tıkadığını söylemek mümkün (Alankuş, 2013, s. 117-118).

Einstein, *Dünyamıza Bakış* isimli kitabındaki "İnsanlık Sorunları ve Çözüm Yolları" başlıklı yazısında "Herhangi bir insanlık sorununun ona doğrudan doğruya saldırmakla çözümlenebileceğine inanmıyorum. Ancak zamana dayanan bir eğitim yolu ve ayrı ayrı pek çok çabaların katılmasıyla insan koşullarının ağır ağır da olsa iyiye doğru değişeceğini umuyorum" der (Einstein, 1990, s. 56). Gazetecilik mesleğindeki herhangi bir sorunun da medyaya, gazetecilere/basın çalışanlarına ve sisteme saldırmakla ya da bunları sürekli eleştirmekle çözülemeyeceği oldukça açıktır. Ancak geleneksel medyaya karşı bir eleştiri niteliği taşıyan hak haberciliği, barış gazeteciliği, yurttaş gazeteciliği gibi pekçok farklı çabanın, meslekteki sorunların çözümüne önemli katkılar sunduğu yadsınamaz. Oysa sermaye, iktidar veya erk sahiplerinin güdümündeki, ötekilerin sesini duyurmaktan uzak duran günümüzün tek sesli medyası, mesleğin itibarını daha da yitirmesine yol açmaktadır. Böyle bir medya karşısında, hakları ihlal edilenlerden yana taraf belirleyen hak haberciliği, medyadaki önemli bir boşluğu kapatmaktadır denebilir.

Ancak şunun da altını çizmek gerekir: Hak haberciliği, barış gazeteciliği, yurttaş gazeteciliği gibi habercilik arayışlarının uygulamaya çalıştığı habercilik anlayışı, esasında bütün gazetecilerden beklenen bir anlayıştır. Bu durumda, farklı isimler altında gazetecinin insan haklarını koruma görevine vurgu yapan bu farklı habercilik

arayışlarının ve anlayışlarının, insan haklarını korumanın gazetecinin ikincil işiymiş gibi bir anlayış yarattığı söylenebilir. Oysa hangi alanda haber yaparsa yapsın, bütün gazetecilerden ya da gazetecilikten beklenen, insan haklarını ve dolayısıyla insanın değerini korur şekilde gazetecilik yapmasıdır. Bunun, bütün gazetecilerden beklenen etik bir sorumluluk olduğunu gözden kaçırmamak gerekir.

Medyada kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve diğer "ötekiler"in sesleri duyurulmayıp hakları ihlal edildiği için hak haberciliği ya da barış gazeteciliği, yurttaş gazeteciliği gibi habercilik arayışları bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Medyanın bugünkü durumu karşısında, hak gazeteciliği ve diğer habercilik arayışları, herşeye rağmen insan haklarını korur şekilde bir gazetecilik yapmanın mümkün olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Ancak bu çabaların ya da habercilikteki bu yeni arayışların etkili olabilmesi de etik ve felsefî temelli insan hakları bilgisine dayalı bir gazetecilik anlayışının yeşermesine bağlıdır denebilir. Dolayısıyla gerek farklı habercilik arayışlarının ve anlayışlarının başarılı olabilmesi, gerekse medyanın asıl işlevini yerine getirip insan haklarını ihlal etmeden habercilik yapabilmesi, yine kişi olarak gazeteciye bağlıdır. Böyle bir anlayış yeşerdiği takdirde, ağır ağır da olsa gazetecilikte/habercilikte iyiye doğru bir değişim olacağı iddia edilebilir. Öte yandan, Timisi'nin vurguladığı gibi, hak haberciliği de "bütün olumlu boyutları ve politik ilericiliği bir yana sonuçta haberciliktir. Haber, ancak hedef kitlesine ulaşırsa haberdir. Böyle bakıldığında hak haberciliğinden beklentilerimizin gerçekleşmesinin ön koşulunun bu haberciliğin de doğru icra edilmesi olduğu anlaşılacaktır" (Timisi, 21.08.2010). Hak haberciliğinin doğru icra edilmesi de yine kişi olarak gazeteciye ve onun nasıl bir insan olmayı seçtiğine, etik değerlerine, felsefî-etik bilgisine, insan hakları bilgisine ve doğru değerlendirme yapabilmesine bağlıdır denebilir.

Ayrıca "Hak odaklı haberciliğin işlevsel olabilmesi için, gazeteciliğin geleneksel kodlarının ve genelgeçer ilkelerinin yazı bozumuna uğratılmasıyla işe başlamak gerekmektedir" (Dündar, Deniz, 2010, s. 202). Yani "Gazetecinin, haber yaptığı toplumdaki eşitsizliklerin farkına varıp, sadece olanı biteni aktarmaktan ziyade bu eşitsizlikleri giderici bir tutumla haberlerini sunması ve toplumu bilinçlendirmeye yönelik bir misyona sahip olması beklenmektedir" (Dündar, Deniz, 2010, s. 202). Gazetecinin bu misyona sahip olmasını sağlayacak olan ise bilgidir −felsefî-etik temellere dayalı insan hakları bilgisi. Hak gazeteciliği aracılığıyla insan haklarını

koruyabilmenin ya da hak ihlallerini duyurabilmenin ve önleyebilmenin yolu da bu bilgiden geçmektedir.

İktidar veya erk sahiplerinin güdümündeki, günümüzün tek sesli medyası, ötekilerin sesini duyurmak gibi bir çaba göstermemektedir. Gülgün Erdoğan Tosun, basındaki haber süreçlerindeki eğilimin, "ciddi gibi görünen haberlerin arkasında, büyük ekonomik, siyasal çıkarları gizleme, haberleri ticarileştirme, gazetecilikle eğlence arasındaki çizgiyi giderek bulanıklaştırma yönünde" olduğuna dikkat çeker. Haberin arz yönündeki gelişmelere benzer olarak, talep yönündeki gelişmelerin de umut verici olmadığına vurgu yapan Tosun, medyadaki "negatif taraflılık"ın haklara duyarlı bir gazetecilik pratiğine engel olduğunu söyler:

> (…) medyanın işleyişinden kaynaklanan nedenlerle ortaya çıkan haberlerdeki taraflılık olgusu neyin yanlış, neyin çatışma, neyin yetersiz olduğuna odaklanmış "negatif bir taraflılık" olup haberlerin üçüncü sayfa haberi olarak tabir edilen çatışma, kan, istismar, acı ve kurbanlardan beslenen "kötü haber" odaklı hale gelmesine yol açmaktadır. Bu koşullar altında işleyen haber üretim/kurulma süreçlerinde "hak/haklılık" gazetecinin aklına neredeyse en son akla gelen kavramdır. Haklara duyarlı gazetecilik pratiklerinden beklenen; toplumdaki yanlışlar, çatışmalar ve yetersizlikler içinde mağdurun haklarını gözeten bir taraflılıkla negatif taraflılığını pozitife çevirebilmesidir (Tosun, 2012, s. 183).

Hak haberciliği, barış gazeteciliği, yurttaş gazeteciliği gibi habercilik arayışları, bu negatif taraflılığı pozitife çevirme çabası içerisinde olan habercilik anlayışlarıdır. Geleneksel/yaygın/ana akım medyanın haberciliğinden memnun olmayan ve haberin, kendisinden kaynaklanan birtakım sorunlarla örülü bir metin olduğu gerçeğinden hareket eden hak haberciliği, farklı olduğu için ötekileştirilen, mağdur durumuna düşürülen ve hakları ihlal edilenlere karşı bir sorumluluk üstlenmiştir. Ancak bu alternatif habercilik arayışlarına rağmen insan hakları, çocuk hakları, kadın hakları ve diğer grupların hakları medyada sorunlu bir şekilde haberleştirilebilmektedir. Çünkü gazetecilerin insan hakları, kadın hakları, çocuk hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olmaması, istemeyerek de olsa hak korumaya değil, hak ihlaline yol açabilmektedir. Tosun'un çocuk hakları ile ilgili verdiği örnek üzerinden, hak ihlalinde "bilgisizliğin rolü"ne açıklık getirilebilir:

> Medya ile çocuk hakları arasındaki sorunlu ilişkinin iki önemli boyutu olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki çocuk haklarının medya tarafından pek bilinmeyişi (ya da önemsenmemesi), diğeri medyanın yapısal özelliklerini yansıtan işleyiş boyutudur. Çocuk ve gazeteci ilişkisi söz konusu olduğunda gazetecinin öncelikli

> sorumluluğu yaptığı haberlerde çocuk haklarını her türlü ekonomik, sansasyonel beklentinin önüne koymasıdır. Ancak bunu yapabilmesi için çocuk haklarını iyi bilmesi gerekir. Çocuk haklarını koruyan belgeler ve etik ilkelerden haberdar olmayan bir gazetecinin doğal olarak çocuk haklarını koruması da mümkün olmayacaktır (Tosun, 2012, s. 181).

Aynı şekilde insan hakları ve kadın hakları hakkında bilgi sahibi olmayan bir gazetecinin insan haklarını veya kadın haklarını korur şekilde gazetecilik yapması mümkün olmayacaktır. Bununla birlikte gazetecinin içinde yaşadığı toplumun kadın ve çocuk konusundaki değer yargılarıyla paralel olan değer yargıları, ezberleri, önyargıları ve ayrıca ideolojisi, etnik kökeni, inancı hak gazeteciliği yapmasının önünde bir engel teşkil edebilir. Örneğin kadın odaklı habercilik yapan bir gazeteci, etnik kökeni ya da dinî inancı nedeniyle, "öteki" olarak gördüğü bir kadını, haber değeri taşımadığı gerekçesiyle haber konusu yapmayabilir. Dolayısıyla felsefî-etik temellere dayanan insan hakları bilgisiyle donanmamış ve doğru değerlendirme yapamayan gazeteci, hak gazeteciliği başlığı altında gazetecilik yapıyor olsa bile, insan haklarını ihlal edebilir. Barış gazeteciliği yapan gazeteci için de aynı şey söz konusudur.

> Gazeteciler, savaş haberlerini ait oldukları toplumsal yapının savaş hakkındaki genel kanaatine uygun olarak sunabilmekte ya da iliştirilmiş gazetecilik adı altında savaşa yönelik haberleri özgürce paylaşamamaktadırlar. Gazetecinin yaşadığı toplumun savaş ve tarafları hakkındaki hegemonik düşüncesi ve toplumsal temsili, haberlerini yaparken farkında olarak ya da olmayarak etkili olabilmektedir. Bunların yanında, gazetecinin kendi ideolojisinden, etnik kökeninden, inançlarından, çalıştığı gazetenin bakış açısından kaynaklanan farklı nedenler de savaş haberlerinin barışın tahrip edilmesinden yana yapılmasına ve haberlerin manipülatif bir nitelik kazanmasına neden olabilmektedir. Bütün bunlara dayanarak objektiflik unsurundan uzaklaşan gazeteci, barış haberciliğinden ziyade savaş haberciliğine daha yatkın davranabilmektedir (Dündar, Deniz, 2010, s. 211).

Medyadaki bu durum, barış gazeteciliğine gereksinim duyulmasına neden olmuşsa da, barış gazeteciliği yapan bir gazetecinin savaşa karşı durabilmesi ve barıştan yana taraf olması da yine etik bilgisi, insan hakları bilgisi ve değer bilgisiyle mümkün olabilir. Hak gazeteciliği "farklılıklardan dolayı insan hakları ihlaline ve birtakım ayrımcılıklara maruz kalan ötekilerin" (Dündar, Deniz, 2010, s. 212) sesini duyurmak ve haklarını korumak bakımından, ana akım medyanın yapmadığını yaparak büyük ve önemli bir sorumluluk üstlenmiştir. Ancak hak gazeteciliği adı altında yapılan haberciliğin, gerçekten insan haklarını koruyabilmesi ya da hak ihlallerini önleyebilmesi, yine kişi olarak gazeteciye, onun donanımına, etik ve değer bilgisine bağlıdır. Gazetecinin objektif/nesnel ya da tarafsız olmasını sağlayacak olan da bu

bilgidir. Gazeteci Mete Çubukçu "Herkesin geldiği toplumsal çevre, aldığı eğitim, siyasi duruşu, ekonomik düzeyi farklıdır. Bu yüzden hepimiz belli önyargılarla donanmış bir biçimde yaşarız" der ve aslolanın gazeteciliği hayata geçirirken bu "verili durumdan" olabildiğince uzak durmak olduğunu belirtir (Çubukçu, 2013, s. 231). İşte gazetecinin bu verili durumdan ve önyargılardan kurtulmasının, tarafsız olabilmesinin yolu, etik ve değer bilgisinden geçmektedir.

İnsan haklarının korunmasında ve hak ihlallerinin önlenmesinde medyaya ve gazeteciye çok önemli bir rol ve çok büyük bir sorumluluk düştüğü unutulmamalıdır. Yine Einstein'in söylediklerine kulak verecek olursak "Tarih insan hakları için açılan sürekli savaşlarla doludur, sonunda kesin zafere bir türlü ulaşamadığımız savaşlarla. Ama böyle bir savaştan vazgeçmek insanlığın yıkımına yol açmak olur" (Einstein, 1990, s. 50). Gazeteci, hangi başlık altında gazetecilik/habercilik yaptığına bakmaksızın, en başta kendisi için, yani işini hakkıyla yapabilmek için sonra da bütün insanlık için bu savaştan vazgeçmemesi gereken kişidir.

3.3. Hak Gazeteciliği, Gazetecilik Mesleği İçin Bir Yol Gösterici Olabilir mi?

Geleneksel medyadaki sorunların ve medyanın yol açtığı hak ihlallerinin giderek artması, ihtiyaç duyulan ve arzu edilen bir gazetecilik türü olarak hak gazeteciliğini doğurmuş ve bu gazetecilik anlayışı, gazeteciliğe/haberciliğe yapıcı eleştiriler getirmiştir. "Tekelci yapı ile devlet ve iktidara aşırı bağımlı, magazinci, milliyetçi-şoven diliyle yaygın medya, yurttaşa doğru, çok boyutlu, dengeli, inanılır, güvenilir, hızlı bilgi ve fikirler mecrası olmaktan çoktandır çıkmış durumda"dır (Duran, 2013, s. 237-238) ve böyle bir medya karşısında hak gazeteciliği, ortaya koyduğu yapıcı eleştiri bakımından gazetecilik mesleği için yararlı ve yol gösterici bir alternatif olarak değerlendirilebilir. Çünkü medya eleştirisinden bıktığını dile getiren Duran'ın da dediği gibi,

> "Medya kötüdür", "bağımsız değildir", "neo-liberal ideolojinin ajitasyon-propaganda aracıdır", "sessizleri, kadınları, Kürtleri, çocukları, eşcinselleri, dışlanmışları, emekçileri, yoksulları dışlıyor hatta onları küçümsüyor, horluyor" gibi eleştiriler galiba ya biraz eskidi ya da yeteri kadar yaygınlaştığı için vurucu etkisini yitirdi. Bu nedenle artık eleştirirken yapıcı ve yaratıcı olmak, bir şeyler önermek gerekir. Mevcut medyadan şikâyetçi isek, geniş kesimlerin ihtiyacı olan, bizim de istediğimiz medya tarzını, türünü, organını tuğla tuğla, adım adım inşa etmek, yaratmak için çalışmalıyız (Duran, 2013, s. 237-238).

Olağanüstülük kriteri kapsamında her türlü şiddete haber değeri atfeden ana akım medyanın içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında, hak gazeteciliğinin bir şeyler öneren ve geniş kesimlerin ihtiyacı olan medyayı adım adım inşa etmeye çalışan bir gazetecilik arayışı ve anlayışı olduğu söylenebilir. Ana akım medyadaki habercilik anlayışının inandırıcılığını ve güvenilirliğini kaybettiği bir ortamda, yurttaşların kitle iletişim araçları aracılığıyla sesini duyurması çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Oysa medyanın aslî sorumluluklarından biri sesini duyuramayanların, hakları ihlal edilenlerin sesi soluğu olmaktır. Hak gazeteciliği, ana akım medyada temsil edilmeyen, sesleri duyurulmayan dezavantajlı gruplara ya da karşıt görüşlere kulak vermesi ve hak ihlali yapmadan, habercilik yapmanın mümkün olup olmadığını sorgulatması bakımından gazetecilik mesleği için önem taşımaktadır. Ana akım medyada göremediğimiz haberleri gösteren ya da temsil eden, ayrıca doğruluk, bağımsızlık, adil olma gibi ilkelere uymaya çalışan bir habercilik anlayışı olarak hak haberciliği, medyadaki önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Yaygın habercilik anlayışındaki ayırımcı dil/söylem göz önüne alındığında, hak haberciliğinin dili dönüştürme çabası da gazeteciler için olumlu bir örnek ve yol göstericidir. Tolga Korkut, hak haberciliğinin gazetecinin dilini de dönüştürmesini gerektirdiğini vurgular: "Eril, militarist, ayrımcı, şiddet çağrışımlı dilden, klişelerden, tektipleştirmelerden, damgalamalardan ve sıfatlardan uzak durmamızı zorunlu kılar" (Korkut, 2013, s. 204). Korkut, dilin nasıl dönüştürülebileceğini şu örneklerle göze görünür kılar:

> "Adam gibi", "adam yerine konmak" dediğinizde kadınları görünmez kılıyorsunuz demektir. Bunun yerine "doğru dürüst", "insan yerine konmak" demeyi yeğleyebilirsiniz. "Fahişe", "hayat kadını" yerine "seks işçisi" demeyi bir deneyin. Bütün anlam değişiyor değil mi? Çünkü artık aslında karşımızda bir ahlak meselesinden çok kendi ekonomi-politiği olan bir şeyden bahsediyor oluyoruz. Kalabalığı ifade etmek için "gazeteci ordusu" demeyin. Militarist dili ve şiddet çağrışımını yeniden üretiyor olursunuz. Aynı durum "bomba gibi haber" sözü için de geçerli (Korkut, 2013, s. 204).

"Bir gazeteci olarak bakışınızın temeline insan haklarını yerleştirmeye çalışmak, önce dilinizi dönüştürmekle işe başlamak demek"tir, çünkü "Ölümü, şiddeti yücelten, en hafifinden meşrulaştıran, hakkı olanları dışlayan, görünmez kılan klişelerden bir tür 'arınma' demek"tir bu (Korkut, 2007, s. 135-136).

Ancak hak haberciliğinin de birtakım sorunlarla karı karşıya olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Haklarla ilgili bir bilince ve bilgi birikimine sahip olmanın haber dilini doğrudan etkilediğine vurgu yapan Özuğurlu, hak haberciliği alanında karşı karşıya kalınan sorunları şu şekilde özetler:

> (…) haberi yapanların genel olarak insan hakları mevzuatı konusunda ve hak haberciliği konusunda altyapılarının yetersiz olması, haber üretim süreçlerinin kısa olması, haberin oluşturulmasında hızın önem kazanması ve böylelikle hak haberlerine daha az yer ve önem verilmesi ve özellikle son yıllarda haberlerin içeriğinin eğlenceli hale getirilme eğilimi hak haberlerinin arka plana atılmasında etken olmuştur (Özuğurlu, 2009, s. 166).

Korkut da hak gazeteciliğinin bir başka handikapına dikkat çeker ve "Hak haberciliğiyle uğraşan bir gazeteci bir süre sonra hak ihlallerini görmeye odaklanmış hale gelebilir. Ancak bir süre sonra, başka bir görmezlik haline de yol açabilir" der (Korkut, 2013, s. 205). Korkut, bu görmezlik halini şöyle anlatır:

> Örneğin hakların kullanımı, başka ifadeyle olumlu hak haberlerini gözden kaçırabilirsiniz. Oysa, çocukların kendi gazetelerini çıkarması, karar verici konumlarda kadın sayısının artması, işkencenin önlenmesiyle ilgili mekanizmaların artması da haberdir. Bu haberler hakların değerini hatırlatmakla kalmaz, hayata geçtiklerinde yaşamın nasıl değiştiğini de gösterir (Korkut, 2013, s. 205).

Ancak herşeye rağmen hak gazeteciliği teorik bakımdan gazetecilik mesleği için bir yol gösterici olarak görülebilir. Özuğurlu'nun dile getirdiği gibi "medya çalışanlarının hak haberciliği alanını gözardı etmeyerek ve hatta bizzat hak haberciliğine yönelik habercilik anlayışını geliştirerek haber oluşturmaları; bu alanı dışlamayan, yok saymayan bir zihniyete sahip olmaları gerekmektedir" (Özuğurlu, 2009, s. 166-167). Ancak hak haberciliğinin pratikte başarılı olması, amacına ve işlevine uygun bir şekilde uygulamaya koyulabilmesi de yine bir bilgi sorunudur. Ayrıca hak gazeteciliği şemsiyesi altında gazetecilik yapan "kişi olarak gazeteci"nin nasıl bir insan olmayı seçtiğiyle, felsefi-etik bilgisiyle, değer bilgisiyle doğrudan bağlantılıdır. Gazetelerin ve gazetecilerin ideolojilerinin ya da dünya görüşlerinin yol açtığı hak ihlallerinin önüne de etik bilgisiyle geçilebilir. Özuğurlu da, ideolojilere göre kategorize edilen gazetelerin, hak ihlallerine yol açtığına işaret eder ve şunları söyler:

> Haklar aslında dışarıdan bakıldığında mazlumları ilgilendiren bir konu olarak değerlendirilebilse de ve her ne kadar yazılı basın 'sağcı, 'solcu', 'merkezî' ya da 'islamcı' olarak kategorize edilmiş olsa da, gazeteler kendileri gibi düşünmeyen ya da farklı düşünen insanların haklarına karşı koruyucu ve savunmacı bir üslup geliştirmelilerdir. Haklar söz konusu olduğunda 'mesafeli duruş' kabul edilemez bir politikadır (Özuğurlu, 2009, s. 163).

Özuğurlu'nun sözünü ettiği gibi, ayırım gözetmeksizin hak koruyucu ve savunucu bir üslup geliştirebilmenin ve haklar söz konusu olduğunda mesafeli duruştan kaçınabilmenin yolu etik bilgisinden, değer bilgisinden ve insan hakları bilgisinden geçmektedir. Denilebilir ki, hangi başlık altında gazetecilik yapıldığına bakmaksızın, medyadaki etik sorunların çözümünde başat rolü oynayacak olan felsefî-etik bilgidir. Hak gazeteciliğinin hak koruyabilmesi ve gazetecilik mesleğindeki etik sorunların en aza indirgenmesi bu bilgiye bağlıdır. Kuçuradi "Amacımız yaşamda istemediğimiz, yadırgadığımız, acısını çektiğimiz olan bitenlerin değişmesine yardımcı olmaksa; bunu yapmanın yolu, bu olan bitenleri açıklamaktan, her açıklama da olanı biteni çözümleyip aydınlatmaktan geçer" der (Kuçuradi, 2011a, s, 81). Gazetecilik mesleğinde olan bitenleri açıklamaya ve değiştirilmesi için adımlar atmaya çalışan hak gazeteciliğinin, başarılı bir örnek olabilmesi, etiğin bilgisiyle yaşantı ve eylem olanaklarını sorgulayan

gazeteciler aracılığıyla gerçekleşebilir. Öte yandan yaptığı işin adı hak gazeteciliği olsa bile, bir gazetecinin insan hakları bilgisine ve değer bilgisine sahip olmadan, insanlara insanın değerini korur şekilde muamele edebilmesinin mümkün olmayacağı da açıktır.

Tekrar hatırlatacak olursak, insanın değeri "tür olarak insanın diğer canlılar arasındaki özel yeri"dir ve Kuçuradi'ye göre bu yeri ona sağlayan "insanın bazı özellikleri ya da diğer canlılarla paylaştığı özelliklere ek bazı özelliklerdir −insanın yapısal özelliklerini de kapsayan özellikler." (Kuçuradi, 2011b, s. 72). "Tür olarak insanın değerini oluşturan böyle olanakların gerçekleşebilirliğinin nesnel koşulları" olan insan hakları ise, Kuçuradi'nin ifadesiyle "Normlar olarak ortaya konduğunda, kişilerin böyle olanakları gerçekleştirebilmeleri için nasıl muamele görmeleri ve birbirine nasıl muamele göstermeleri gerektiğini dile getirirler" (Kuçuradi, 2011b, s. 72). Kuçuradi'ye göre "insan onuru" (*human dignity*) dediğimiz de, "insanın bu değerinin farkındalığına işaret etmektedir" ve "her insanı, insanın bu yapısal olanaklarını gerçekleştirebilecek şekilde muamele görmeye *lâyık* kılan da, bu değerdir" (Kuçuradi, 2011b, s. 72). Kuçuradi, "insan onuru, insanın nesnel değerinin öznel karşılığıdır" der ve şunları ekler:

> İnsan onuru, (…) tür olarak insanın değerinin felsefî/antropolojik bilgisinden, yani insan türünün belirli yapısal özellikleri ile olanaklarının ve bunlardan kaynaklanan ve ona evrendeki yerini sağlayan tarihteki başarılarının bilgisinden oluşur. Bu bilgi, ona sahip olanlar için, doğal ve rastlantısal özellikleri ne olursa olsun başka insanlara, hatta bu değerin farkında olmayanlara da, bu değere uygun muamele etmeyi gerekli kılıyor. Bir kişinin herşeyden önce bir insan olduğunun bilincine varmasını sağlayan da, bu bilgidir (Kuçuradi, 2011b, s. 72-73).

Böyle bir bilgiyi kazandırmak da felsefî-etik temellere dayalı bir eğitimle mümkün olacaktır. Kuçuradi, bu etik eğitimin nasıl olması gerektiği hakkında şunları söyler:

> (…) bu eğitim, kişilere yaşarken ilişkide oldukları başka insanların eylemlerine veya durumlarına, yetiştikleri şu ya da bu çevrede geçerli değer yargılarına göre değer biçmekten kaçınmayı ve doğru değerlendirme (değerlendirdikleri eylemlerin, insan durumlarının vb. değerinin *bilgisine* götürebilen değerlendirmeler) yapabilmeleri için gerekli bilgiyle donatmayı, özellikle de kişilerde başkalarını herşeyden önce birer insan olarak görmenin gerektirdiği şekilde muamele etme *istemesinin* oluşmasına yardımcı olmayı amaçlayan bir eğitimdir (Kuçuradi, 2011b, s. 96).

Gazetecinin, herşeyden önce insan olduğunun bilincine varması, insanın değerinin harcanmasını önleyecek ve insan haklarını koruyacak şekilde işini yapabilmesi de böyle

bir etik eğitimle sağlanabilir. Dolayısıyla hak gazeteciliğinin, gerçek anlamda hak koruyabilmesi ve gazetecilik mesleği için yol gösterici olabilmesi, bu başlık altında gazetecilik yapan gazetecilerin etik eğitim almasına bağlıdır denebilir. Öte yandan, bütün gazeteci adayları etik eğitim alarak mesleğe hazırlanırsa, hak gazeteciliği gibi yeni arayışlara gitme zorunluluğu ortadan kalkabilir ve etik bilgi sayesinde ana akım medyada da işini amacına ve işlevine uygun bir şekilde yapan gazetecilerin sayısı artabilir.

SONUÇ

Doğrudan gazetecilik mesleğini yapan kişiyi, yani gazeteciyi odağına alan bu çalışma, gazeteciye ve gazeteciliğe insan hakları perspektifinden bakmanın önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Gazetecilik mesleğini sorgulayan ve bu meslek dalındaki sorunlara çözüm arayan bu çalışmada, gazetecinin işini amacına ve işlevine uygun bir şekilde yapabilmesi için herşeyden önce "insan olması" gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Çünkü gerek gazetecilikteki gerekse diğer mesleklerdeki sorunların temelinde insan vardır. Bu çalışma göstermektedir ki insanca yaşayabilmenin ve gazetecinin işini insan haklarını korur şekilde yapabilmesinin önkoşulu insan olmayı başarmaktır, yani insanlaşmaktır.

Gazetecilik, hak gazeteciliği ve insan hakları arasındaki ilişkinin de yakından incelendiği bu çalışmada, gazeteciliğe ve gazeteciye karşı yitirilmiş olan güvenin yeniden kazanılmasında, kanaat oluşturucularından biri olarak kamuoyuna doğru bilgi ulaştırmaktan sorumlu olan gazetecinin işinin ne olduğu sorgulanmıştır. Buna dayanarak da ister hak haberciliği, isterse savaş muhabirliği ya da ekonomi muhabirliği yapsın, gazetecinin işini "iyi" yapmasının koşullarının neler olduğu tartışılmış ve **"**hak gazeteciliği, gazetecilik mesleği için bir yol gösterici olabilir mi?" sorusuna cevap aranmıştır.

Gazetecilik tarihinin başlangıcından bu yana iktidarların basın üzerindeki baskısı, sansür ve basın özgürlüğünün kısıtlanması gibi birçok sorun, gazeteciliğin önündeki büyük engeller olarak bugün de hâlâ karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki bir gün bu sorunlar aşılmış olsa dahi, gazetecilik mesleği sorunlardan arınmış olmayacağı gibi, tek tek gazetecilerin/kişilerin sebebiyet verdiği etik sorunlar ve hak ihlalleri yine yaşanmaya devam edebilir. Hiç kuşkusuz şu gerçeği de görmezden gelemeyiz: Dördüncü kuvvet işlevi görmesi beklenen medya, bugün giderek toplumdan uzaklaşmakta ve aradaki mesafe giderek daha çok açılmaktadır. Birtakım güç odaklarının propaganda aracı haline dönüşen günümüz medyasının, bağımsız ve özgür olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla yurttaşların haber alma özgürlüğünü değil, bağımlı olduğu kimi grupların çıkarlarını gözeten bir medya söz konusudur. İşte bu durum, medyayı toplumun uzağına itmektedir.

Bu noktada, gazetecilerin "etik ilkeler" olan insan hakları konusunda bilgi sahibi olmaları büyük önem taşımaktadır. Gazeteciler arasında bu konuda ciddî bir bilgi eksikliği olduğunu, gazetecilerin ortaya koydukları haberlerde açıkça görebilmekteyiz. Üstelik çoğu gazetecinin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin yanı sıra diğer insan hakları antlaşmaları ve mekanizmaları hakkında bilgisi ve donanımı olmadığı da açıktır. Bu bilgisizlik, gazetecilerin, insan haklarını yalnızca savaş ve çatışmaların haberini yaparken kullanılacak bir kavram olarak görmesine neden olmaktadır. Oysaki savaşta ya da barışta, üçüncü sayfa haberi yaparken ya da magazin haberi yaparken, spor haberi ya da ekonomi haberi yaparken, hatta hak gazeteciliği şemsiyesi altında haber yaparken insan hakları bilgisinin ışığında yol almak ve bu hakları ihlal etmemek gazeteci için bir zorunluluk ve büyük bir sorumluluk olarak görünmektedir.

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nin, "Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri" başlığını taşıyan E bendinin üçüncü maddesinde de gazetecinin insan haklarını ve evrensel değerleri koruma görev ve sorumluluğuna vurgu yapılır: "Gazeteci, başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çokseslilik, farklılıklara saygıyı savunur. Irk, etnisite, cinsiyet, dil, milliyet, din, sınıf ve felsefî inanç ayırımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır". Gerek hak haberciliğinde gerekse yaygın habercilik anlayışında, gazetecinin bu maddede belirtilenleri hayata geçirebilmesi ve ayırımcılık yapmaması, etik bilgisiyle ve insan hakları bilgisiyle mümkün olabilir. Çünkü aksi takdirde gazetecinin yapıp etmelerini doğru değerlendirme ve değer bilgisi değil, değer yargıları, değer atfetmeler, ideolojiler, ezberler, önyargılar belirleyecek, bu durumda insan haklarının ihlal edilmesi söz konusu olacaktır. Yine Bildirgenin E bendinin dördüncü maddesinde "İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci, her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtıcı yayın yapmamaya özen gösterir" denir. Gazetecinin kin ve nefreti körükleyici ve şiddeti özendirici yayın yapmaktan kaçınması ve hak ihlaline neden olmaması da etik bilgisiyle, değer bilgisiyle, insan hakları bilgisiyle mümkün olacaktır. Günümüzün tek sesli medyası karşısında önemli bir boşluğu dolduran hak gazeteciliğinin, hak ihlallerinin önüne geçebilmesi ve gazetecilik mesleği için bir yol gösterici olabilmesi

de, gazetecinin etiğin bilgisiyle aydınlanmış insan hakları bilgisine sahip olup olmadığıyla doğrudan bağlantılı görünmektedir.

Hak haberciliği ve diğer habercilik arayışları, kitle iletişim araçlarını tek ses etrafında toplayan, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve diğer "ötekiler"in seslerini yeterince duyurmayan ve asıl işlevini yerine getirmeyen ana akım medyanın habercilik anlayışındaki eksikliklere ve yetersizliklere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla hak ya da haklar haberciliği, ana akım medyada görülemeyenlerin görünür olmasını ve sesi çıkmayanların seslerinin duyulur olmasını sağlaması ve böylece ana akım medyanın yaptığından "farklı" bir habercilik yapıyor olması bakımından önemli bir boşluğu kapatıyor denilebilir. Medyanın bugünkü durumu karşısında, bu farklı habercilik arayışları, insan haklarının korunmasına katkı sağlayan bir habercilik alternatifi olarak değerlendirilebilir.

Ancak şuna da dikkat çekmek gerekir: "İnsan haklarına dayalı bir habercilik yani haklar haberciliği, sadece günümüzde evrensel geçerlilik kazanmış insan haklarıyla ilgili konuları ve sorunları öne çıkararak değil, habere konu olan her şeyin insanla ve insan hakkıyla zaten içsel olarak bağlantılı olduğunu fark ettiği ölçüde gerçekleştirilebilir" (Dursun, 2007, s. 108). Öte yandan bunun, yalnızca hak gazeteciliği ya da diğer alternatif habercilik arayışları için değil, genel olarak gazetecilik için de geçerli olduğunun altını kalınca çizmek gerekir. Yani gazetecinin, habere konu olan herşeyin insanla ve insan hakkıyla zaten içsel olarak bağlantılı olduğunu fark etmesi ve hangi alanda haber yaparsa yapsın asıl işinin insan haklarını korumak ve ihlalini önlemek ya da ihlal edilenlerin sesi olmak olduğu gerçeğini unutmaması gerekir. Zaten bu başarılırsa, alternatif gazetecilik arayışlarına da ihtiyaç duyulmayacaktır, çünkü bu durumda ana akım medyada da insan haklarını gözeten bir gazetecilik yapılması mümkün olacaktır. Bunun hayata geçirilebilmesi de felsefî-etik bilgiyle sağlanabilir.

EKLER

EK 1: TÜRKİYE GAZETECİLERİ HAK VE SORUMLULUK BİLDİRGESİ*

Giriş: Aşağıda tanımı yapıldığı üzere her gazeteci ve basın-yayın organı, gazetecinin haklarını savunmalı ve meslek ilkelerine uymalı ve uyulmasını gözetmelidir. Basın yayın organları yöneticileri; genel yayın yönetmeni yahut müdürü, yazı işleri müdürleri yahut sorumlu müdürler, sıfatları ne olursa olsun, kuruluşlarında görevli gazetecilerin meslek ilkelerine uygun hareket etmesinden sorumludur. Gazetecinin hakları, halkın haber alma hakkının ve ifade özgürlüğünün; meslek ilkeleri ise dürüst ve doğru iletişimin temelidir. Meslek ilkeleri gazetecinin ve basın-yayın organlarının özdenetimini öngörür ve değerlendirme mercii öncelikle vicdanlardır.

A. İnsan ve yurttaş hakkı: Herkes, bilgi edinme ve haber alma, özgür düşünce ve çeşitli iletişim yollarıyla bunu ifade ile serbest eleştiri hakkına sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının temel yolu olan basın ve yayın özgürlüğü temel insan haklarındandır. Bu hakların demokratik hukuk devletinde anayasal güvence altında olması esastır.

B. Gazeteci tanımı: Düzenli bir şekilde, günlük yahut süreli bir yazılı, görüntülü, sesli veya elektronik basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı, haber alma, işleme, iletme veya görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup, çalıştığı işletme ile ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olanlar gazetecidir. Basın ve yayın alanındaki her işletme, bu tanıma uygun çalıştırdıkları gazetecileri, kanunların gazetecilere tanıdığı haklardan yararlandırmak zorundadır.

C. Gazetecinin sorumluluğu: Gazeteci, basın özgürlüğünü, halkın doğru ve dürüst haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüst biçimde kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve otosansürle mücadele etmeli, halkı da bu yönde bilgilendirmelidir.

* Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, *Medya, Etik ve Hukuk* isimli kitaptan alınmıştır (s. 91-100).

Gazetecinin halka karşı kamusal sorumluluğu, başta işverenine veya kamu otoritelerine karşı olmak üzere, diğer tüm sorumluluklardan önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal bir nitelik taşır. Gazeteci, ilettiği haber ve bilginin sorumluluğunu taşır ve paylaşır. Gazetecinin özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını, öncelikle sorumlulukları ile meslek ilkeleri belirler.

D. Gazetecinin hakları:

1. Gazeteci tüm bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşma ve kamu yaşamını belirleyen, halkı ilgilendiren tüm olayları izleme, araştırma hakkına sahiptir. Kamusal ve özel tüm işlerde, gazetecinin karşısına çıkarılacak gizlilik ve sır gibi engeller, açık ve ikna edici gerekçelere sahip olmalıdır.

2. Gazeteci, çalıştığı basın ve yayın organının kendisiyle yaptığı sözleşmede de kaydedilen temel çizgisini dikkate alır. O temel çizgi dışındaki ve onunla çelişen yahut orada açıkça belirtilmemiş olan tüm telkin, öneri, istek ve talimatları reddetme hakkına sahiptir.

3. Gazeteci, inanmadığı bir görüntü savunmaya veya meslek ilkelerine aykırı bir iş yapmaya zorlanamaz.

4. Gazeteciler, özellikle de yazı işleri çalışanları, basın-yayın işletmesinin işleyişini belirleyen, etkileyen önemli kararlardan haberdar edilmeli ve gereğinde kararların alınmasına katılmalıdır.

5. İşlevi ve sorumlulukları dışında, gazeteciler örgütlenme hakkının yanı sıra görevinin maddi ve manevi güvencesini sağlayan bir kişisel sözleşme yapma ve ekonomik bağımsızlığını garantiye alacak şekilde, toplumsal rolüne ve emeği ile yeteneğine uygun bir ücret alma haklarına sahiptir.

6. Gazeteci, kaynakların gizliliği ilkesi uyarınca, kaynağını açıklamaya ve tanıklık yapmaya zorlanamaz. Kaynağı tarafından açıkça yanıltıldığı durumlar bunun istisnasıdır.

E. Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri:

1. Halkın gerçekleri ve doğruları bilme hakkı adına, gazeteci kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.

2. Gazeteci bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun savunur.

3. Gazeteci, başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çoksesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Irk, etnisite, cinsiyet, dil, milliyet, din, sınıf ve felsefî inanç ayırımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır.

4. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci, her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtıcı yayın yapmamaya özen gösterir.

5. Gazeteci, kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayımlamaz; kaynak açık olmadığında, yayımlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarıları yapmak zorundadır. Ajanslardan alınan özel haberler kullanılırken kaynak belirtilmesine özen gösterilir.

6. Gazeteci temel bilgileri yok edemez, görmezden gelemez ve metinlerle belgeleri değiştiremez, tahrif edemez. Yanlış, yanıltıcı ve tahrif edilmiş yayın malzemesi kullanmaktan uzak durur.

7. Gazeteci, bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamaz.

8. Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiçbir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.

9. Gazeteci, basılmış, yayımlanmış her yanlışı en ısa sürede düzeltmekle yükümlüdür. Gazeteci, cevap hakkına saygılı olmalıdır.

10. Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, meslekî gizlilik ilkesi uyarınca, hiçbir şekilde açıklamaz.

11. Gazeteci, intihal (aşırma), iftira, hakaret, lekeleme, saptırma, manipülasyon, söylenti, dedikodu ve mesnetsiz suçlamalardan kesinlikle uzak durur.

12. Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını yahut yayımlanmaması karşılığı hiçbir maddi veya manevi avantajın peşinde olamaz. Gazeteci, devlet başkanından milletvekiline, işadamından bürokratına kadar haber kaynağı olarak da kabul edilen kişi ve kurumlarla iletişimini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

13. Gazeteci, gazetecilik mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramaz ve ilan-reklam kaynaklarından herhangi bir telkin, tavsiye alamaz, maddi çıkar sağlayamaz.

14. Gazeteci, ne konuda olursa olsun, elde ettiği bilgileri geniş biçimde yayın konusu yapmadan kendi menfaati için kullanamaz. Mesleğini, ne şekilde olursa olsun, (kanunların ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı hakların dışında) ayrıcalıklar kazanmak amacıyla kullanamaz.

15. Gazeteci, her ne amaçla olursa olsun, tehdit ve şantaj gibi yöntemlerle mesleğini ve kendisini kullandırmaz, bunlara başvurmaz.

16. Gazeteci her türlü baskıyı reddeder ve çalıştığı basın-yayın organındaki yöneticileri dışında kimseden işiyle ilgili talimat alamaz.

17. Gazeteci sıfatını taşımayı hak eden herkes meslek ilkelerine de en yüksek seviyede uymayı taahhüt eder ve ülkesindeki kanunlara saygılı olmakla birlikte, hükümet ve benzeri kurumların müdahalelerine kapalıdır. Meslekî olarak sadece meslektaşlarının ve kamuoyunun değerlendirmeleri ile bağımsız yargı organlarını dikkate alır. Gazeteci, devleti yönetenlerin belirlediği ulusal ve uluslararası politikalar konularında bazı önyargılara değil, halkın haber alma hakkına öncelik verir. Onu meslek ahlâkı, gazeteciliğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir.

GAZETECİNİN DOĞRU DAVRANIŞ KURALLARI

(Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'ne Ek)

Haber-Yorum: Salt haberle yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesini sağlamalıdır.

Fotoğraf-Görüntü: Fotoğraf yahut görüntünün güncel olup olmadığı açık biçimde belirtilmeli, canlandırma görüntülerde de bu, seyircinin fark edebileceği biçimde ifade edilmelidir.

Haber-İlan (Reklam): Haber ve yorum metinleri yahut görüntüleri ile İlan-Reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiçbir karışıklığa yer bırakmayacak ölçüde yapılmalıdır.

Yargı: Hazırlık soruşturması sırasında soruşturmayı zaafa uğratan, yönlendiren tarzda haber verilmesinden kaçınılmalıdır. Yargılama sürecinde de haberler her türlü önyargıdan uzak ve kesinlikle doğruluğundan emin olunarak sunulmalıdır. Gazeteci yargı sürecinde taraf olamaz. Ne haberin verilişinde, ne de başlık ve benzeri sunuşlarda

mahkeme kararı kesinleşmedikçe, bir zanlı veya sanık suçlu ilan edilemez. Haberlerde ve yorumlarda suçluymuş gibi değerlendirmeler yapılamaz.

Çocuk: Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğraflar› yayımlanamaz. Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, gazeteci, bir aile büyüğünün yahut çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapmaz ve görüntüsünü almaya çalışmaz.

Cinsel saldırılar: Cinsel saldırı mağdurlarının fotoğrafları, görüntüleri veya kimlikleri, açık kamu yararı olmadıkça yayımlanamaz.

Kimlik veya özel durum: Açık kamu yararı olmadıkça ve olayla doğrudan ilgisi, bağlantısı bulunmadıkça, bir insanın davranışı veya işlediği suç, onun ırkına, milliyetine, dinine, cinsiyetine, cinsel eğilimine, hastalığına yahut fiziksel, zihinsel özürlü olup olmamasına dayandırılamaz. Kişinin bu özel durumu, alay, hakaret, önyargı konusu yapılamaz.

Sağlık: Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanları umutsuzluğa yahut sahte umutlara sevk edecek yayın yapılmamalıdır. İlaç tavsiyesinde mutlaka uzmana danışmalıdır. Hastanelerde araştırma yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmek ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmek zorundadır. Aynı şekilde yetkilinin, hastanın yahut yakınının izni olmaksızın hastane ve benzeri kurumlarda her türlü yolla ses ve görüntü alınmamalıdır.

Hediye: Kararlarla ve yayınlarla ilgili önyargı, kuşku yaratacak her cinsten kişisel hediye ve maddi menfaat reddedilmelidir.

Müessese çıkarı: Gazetecinin bir basın-yayın organındaki işlevini Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'ndeki hakları, sorumlulukları ve görevleri belirler. Gazeteci, bu meslekî çerçeve ile yayın organının çizgisi dışında, müessese çıkarı söz konusu olsa dahi, hiçbir faaliyete gönüllü yahut zorla katılamaz.

Özeleştiri: Gazeteci ile basın-yayın organları, tekzip ve cevap hakkı gibi zorunlulukların dışında da, yanlışları düzeltmek ve özeleştiri yapmakla yükümlüdür.

Taraf olma: Gazeteci ve yayın organı, her ne nedenle ve her ne biçimde olursa olsun, taraf oldukları bir olaydaki konumlarını kamuoyuna açıkça belirtmelidir. Yayın organı yahut yorumcu, siyasi, ekonomik ve toplumsal tercihlerinin doğrultusunda yayın yapabilir. Bu durumda da bu tavır açıkça ortaya konulmalı, ayrıca haber-olay ayrımı kesin biçimde yapılmalıdır.

Özel hayat: Çerçeveyi, Bildirge'nin ilgili maddesi çizer. Asıl olan kamu yararıdır. Özel hayatın gizliliğinin geçersiz sayılabileceği başlıca konular şöyle sıralanabilir:

a. Büyük bir suç yahut yolsuzluk üstüne araştırma ve yayın

b. Toplumu kötü etkileyici bir tutumla ilgili araştırma ve yayın

c. Toplumun güvenliğinin veya sağlığının korunması

d. İlgili kişinin sözleri yahut eylemleri sonucu halkın yanılmasının, yanıltılmasının veya yanlış yapmasının engellenmesi

Bu durumlarda dahi özel hayatın kamuya açılan kesiti mutlaka konuyla doğrudan ilgili olmalı veya ilgili kişinin özel hayatının onun kamusal faaliyetini de etkileyip etkilemediği gözetilmelidir.

Bilgi-Belge: Doğrudan kamu yararı olmadıkça, sahibinin izni dışında belge, fotoğraf, ses yahut görüntü alınamaz. Kamu çıkarı söz konusu olduğunda dahi, yukarıdakilerin başka hiçbir şekilde elde edilemeyeceğine kesin kanaat getirilmiş olması gerekir.

Yıldırma, tehdit, ısrar: Gazeteci, bilgi veya görüntü almak için tehdit, şantaj gibi yıldırma yolları ile hırpalama, zorlama gibi yöntemlere başvurmaz. Açık kamu yararı olmadıkça, gazeteci bilgi, ses ve görüntü için, muhatabı istemediği halde zorlayıcı olamaz ve özel hayatla ilgili mekânlarda izinsiz bulunamaz.

Haber için para: Açık ve kesin kamu yararı olmadıkça, gazeteci belge yahut görüntü temini amacıyla, bir başka suçla ilgili sanık, tanık veya onların yakınlarına para veremez.

Sarsıcı durumlarda: Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere riayet edilerek duygu sömürüsünden kaçınılmalıdır.

Suçlu yakınları: Gazeteci, sanıkların yahut suçluların akrabalarını, yakınlarını, olayla ilgileri olmadıkça veya olanın doğru anlaşılması için gereği bulunmadıkça teşhir etmez.

Ekonomik, mali bilgi: Kanunlarla yasaklanmış olmasa dahi, gazeteci elde ettiği ekonomik-mali bilgileri geniş biçimde yayımlamadan önce kendisinin yahut yakınlarının menfaati için kullanamaz. Gazeteci, kendisinde ve yakınlarında bulunan hisse senedi ve benzeri mali araçlar konusunda, yayın organındaki sorumluları bu menkul kıymet sahipliği hakkında doğru bilgilendirmediği sürece yayın yapamaz. Gazeteci, hakkında haber yahut yorum yazdığı ya da yakında yazacağı menkul veya gayri menkul kıymetlerin doğrudan veya dolaylı alım satımını yapamaz.

Ambargo: Gazeteci, kendi çabasıyla elde etmedikçe, bir kaynağın verdiği bilgi veya belgenin yayımlanma tarihi konusunda onun arzusuna uyar. Gazeteci, röportaj, haber,

yorum veya görüntü, yayın şekli ne olursa olsun, hazırladığı yayın organındaki sorumlular dışında, kaynağı da dahil kimseye denetlettirmekle yükümlü değildir.

Rekabet: Gazeteci, rekabet nedeniyle de olsa, bir başka gazeteciye bilinçli ve açık, meslekî zarar vermekten kaçınır. Bir meslektaşının yayınını engelleyici davranışlarda bulunamaz.

Özdeşleşme: Gazeteci, ihtisas alan› ne olursa olsun öncelikle gazetecidir. Polis muhabiri, polis yahut sözcüsü, spor muhabiri, kulüp yöneticisi yahut sözcüsü, herhangi bir partiden sorumlu muhabir onun üyesi yahut sözcüsü gibi davranamaz, yayın yapamaz.

EK 2: BASIN KONSEYİ BASIN MESLEK İLKELERİ*

İletişim Özgürlüğünü ülkemizde insanca yaşamanın, saydam bir yönetime kavuşmanın ve demokratik sistemin temel koşulu sayan biz gazeteciler:

Kanun koyucunun veya öteki kurum ve kişilerin, İletişim Özgürlüğünü kısıtlamalarına, her zaman ve her yerde karşı çıkacağımıza kendi özgür irademizle söz vererek;

İletişim Özgürlüğünü, Halkın Gerçekleri Öğrenme Hakkı'nın bir aracı sayarak;

Gazetecilikte temel işlevin, gerçekleri bulup bozmadan, abartmadan kamuoyuna yansıtmak olduğunu göz önünde tutarak;

Basın Konseyi'nin kendi çalışmaları üzerinde hiçbir dış müdahaleye izin vermeme kararlılığını vurgulayarak;

Yukarıdaki bölümü de içeren Basın Meslek İlkeleri'ne uymayı, sözünü ettiğimiz temel inançlarımızın bir gereği saydığımızı, kamuoyu önünde açıklarız.

1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özrü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlâk anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlâka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.
4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayımlanamaz.

* Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri, *Medya, Etik ve Hukuk* isimli kitaptan alınmıştır (s. 100-102).

7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddî bir biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz.

8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.

10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.

11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı hâller bunun dışındadır.

12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.

13. Şiddet ve zorbalığa özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır.

14. İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.

16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.

EK 3: ABD PROFESYONEL GAZETECİLER DERNEĞİ ETİK İLKELERİ*

Önsöz: Profesyonel Gazeteciler Derneği üyeleri, kamuyu aydınlatmanın, adaletin önceli ve demokrasinin temeli olduğuna inanırlar. Gazetecinin görevi, gerçeği arayarak ve olaylarla sorunlar hakkında adil ve kapsamlı açıklamalar sağlayarak bu amacı gerçekleştirmektir. Tüm medyalardaki ve özel nitelikli yayın organlarındaki vicdanlı gazeteciler, kusursuz ve dürüst davranarak kamuya hizmet etmeye çabalarlar. Derneğin üyeleri etik davranışla bağlılığı paylaşırlar ve aşağıdaki ilkeleri benimserler.

Gerçeği ara ve aktar

Gazeteciler enformasyon toplarken, aktarırken ve bu enformasyonu yorumlarken dürüst, adil ve cesaretli olmalıdırlar. Gazeteciler:

1. Tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez.

2. Haberlere konu olan kişilere, kendilerine ilişkin suçlamalara yanıt verme fırsatı sağlamak için gayretli bir şekilde ulaşmaya çalışmalıdırlar.

3. Kaynakları mümkün olduğunca belirtmelidirler. Kamuoyu, kaynakların güvenilirliği konusunda bilgi edinme hakkına sahiptir.

4. Kaynağı gizleme sözü vermeden önce kaynağın gerçek niyetini daima sorgulamalıdırlar. Bilgi karşılığında yapılan vaatlere ilişkin koşulları açıklığa kavuşturmalıdırlar. Verdikleri sözlere sadık kalmalıdırlar.

5. Haber başlıklarının, haber duyurularının, promosyon materyallerinin, fotoğrafların, görüntülerin, seslerin, grafiklerin ve alıntıların doğruları temsil ettiğinden emin olmalıdırlar. Olayları bağlamlarının dışına çıkarmamalı veya basitleştirmemelidirler.

6. Haber fotoğraflarının veya görüntülerinin içeriğini asla çarpıtmamalıdırlar. Teknik berraklık açısından görüntüyü büyültmek hoş görülebilir. Montajlar ve resimli betimlemeler açıkça belirtilmelidir.

7. Aldatıcı canlandırmalardan veya kurmaca haberlerden kaçınmalıdırlar. Eğer bir olayı anlatmak için canlandırma gerekliyse, canlandırma olduğunu belirtmelidirler.

* ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği Etik İlkeleri, *Medya, Etik ve Hukuk* isimli kitaptan alınmıştır (s. 103-107).

8. Kamu açısından yaşamsal değere sahip enformasyonu geleneksel yöntemlerle elde etmek mümkün olduğu sürece, kimlik gizlemek veya diğer hileli yöntemlere başvurmaktan kaçınmalıdırlar. Bu tür yöntemler kullanmışlarsa haberde bunun nedenini açıklamalıdırlar.

9. Asla aşırma yapmamalıdırlar.

10. Genel kabul görmese bile, habere konu olan insani deneyimleri tüm boyutlarıyla ve başkalıklarıyla birlikte cesaretle söylemelidirler.

11. Kendi kültürel değerlerini sorgulamalı ve bu değerleri başkalarına empoze etmekten kaçınmalıdırlar.

12. Irk, cinsiyet, yaş, din, etnik kimlik, coğrafya, cinsel eğilim, sakatlık, fiziksel görünüm ya da toplumsal statüye ilişkin basmakalıp yargılardan kaçınmalıdırlar.

13. İğrenç olduğunu düşünseler bile her türlü fikrin serbestçe değişimini desteklemelidirler.

14. Sessizlerin sesi olmalıdırlar; resmi ve gayri resmi enformasyon kaynakları eşit derecede geçerli kaynaklar olabilirler.

15. Haberi ve destekleyici yorumu birbirinden ayırmalıdırlar. Analiz ve yorumlar açıkça belirtilmeli ve bunlar gerçeği veya bağlamı çarpıtmamalıdırlar.

16. Haberleri reklamlardan ayırmalı ve ikisi arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran haber-reklamlardan kaçınmalıdırlar.

17. Kamusal işlerin usulüne uygun yürütüldüğünü ve hükümet kayıtlarının denetime açık olduğunu sağlamanın görevleri arasında bulunduğunu unutmamalıdırlar.

Zararı en aza indir

Etik değerlere bağlı gazeteciler, kaynaklara, haberlere konu olan kişilere ve meslektaşlarına saygılı davranırlar. Gazeteciler:

1. Haberlerden olumsuz biçimde etkilenebilecek kişilere karşı sevecen olmalıdırlar. Çocuklar ve deneyimsiz kaynaklar ya da kişilere ilişkin haberlerde özel duyarlılık göstermelidirler.

2. Bir faciadan ya kazadan etkilenen kişilerle röportaj yapmak veya bu kişilerin fotoğrafını çekmek gerektiğinde duyarlı olmalıdırlar.

3. Haber toplama ve aktarmanın zarara ya da rahatsızlığa yol açabileceğini bilmelidirler. Haber takip etmek küstahlık yapmaya ruhsat vermez.

4. Özel kişilerin kendilerine ilişkin bilgiler üzerinde, kamu görevlilerinden ve iktidara talip olan, etkide bulunmak isteyen ya da dikkat çekmeye çabalayan kişilerden daha fazla denetim hakkına sahip olduklarını kabul etmelidirler. Bir kişinin özel yaşamına müdahale, sadece çok önemli bir kamusal çıkar söz konusu olduğunda haklı görülebilir.
5. İyi niyetli olmalıdırlar. Sansasyon yaratma meraklarını gidermeye çalışmamalıdırlar.
6. Çocuk yaştaki sanıkların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerini açıklamaktan özenle kaçınmalıdırlar. Resmi suçlamalar öncesinde suç sanıklarının kimliklerini belirtirken dikkatli olmalıdırlar.
7. Sanıkların adil yargılanma hakkını, halkın bilgilenme hakkıyla dengelemelidirler.

Bağımsız davran

Gazeteciler, kamunun bilme hakkı dışında hiçbir çıkara karşı yükümlü olmamalıdırlar. Gazeteciler;
1. Her tür çıkar çatışmalarından kaçınmalıdırlar.
2. Dürüstlüklerini tehlikeye sokacak veya güvenilirliklerine zarar verebilecek ilişkilerden ve etkinliklerden kaçınmalıdırlar.
3. Armağanları, iyilikleri, biletleri, bedava gezileri ve özel muameleleri reddetmeli, gazeteci dürüstlüğünü zedeleyebilecek ikinci iş, siyasal bağlantı, kamu görevi ve sivil toplum örgütlerinde hizmet gibi işlerden kaçınmalıdırlar.
4. Kaçınılması mümkün olmayan çatışmaları açıklamalıdırlar.
5. İktidara sahip olanları sorumlu tutma konusunda uyanık ve cesaretli olmalıdırlar.
6. Reklamcıların ve özel çıkar çevrelerinin kendi lehlerinde haber beklentilerini reddetmeli, bunların haberler üzerinde etkide bulunmalarına karşı koymalıdırlar.
7. Para ya da iyilik karşılığı bilgi önerenlerden sakınmalıdırlar; haber için açık artırmaya girmekten kaçınmalıdırlar.

Sorumlu ol

1. Gazeteciler okurlarına, dinleyicilerine, izleyicilerine ve birbirlerine karşı sorumludurlar. Gazeteciler; Haber süreçlerini aydınlatmalı ve açıklamalı, gazetecilik davranışı konusunda kamuyu tartışmaya davet etmelidirler.
2. Kamuyu, medyadan duydukları rahatsızlıkları dile getirmeye teşvik etmelidirler.
3. Hatalarını kabul etmeli ve bunları derhal düzeltmelidirler.
4. Gazetecilerin ve medyanın etik dışı pratiklerini sergilemelidirler.

5. Başkalarını sorumlu tuttukları aynı yüce ilkelere kendileri de uymalıdırlar.

EK 4: MESLEK İLKELERİ DEKLARASYONU[*]

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (Federation of International Journalist) tarafından belirlenen "Meslek İlkeleri Deklarasyonu"nda, gazetecilerin meslekî davranış kurallarını belirleyen standartlar dokuz başlık altında toplanmıştır:

1. Gazetecinin ilk görevi doğruya ve kamuoyunun doğruyu bilmesine saygıdır.

2. Görev sırasında tarafsız yorum ve eleştiri hakkını ve haberin dürüst toplanması ve basımında özgürlük ilkesini her zaman savunur.

3. Gazeteci sadece, aslını bildiği gerçeklere uygun olarak haber verir. Gazeteci, temel bilgiyi saklamaz ve belgeyi tahrif etmez.

4. Gazeteci haber, fotoğraf ve belge toplamakta dürüst yöntemler kullanır.

5. Gazeteci, yanlışlığı kesinlikle ispat edilen basılı bir bilgiyi düzeltmek için elinden gelen tüm çabayı gösterir.

6. Gazeteci, güvene bağlı olarak elde edilmiş bilginin kaynağına ilişkin meslekî gizliliğe uyar.

7. Gazeteci, iletişim araçları ile artırılan ayırımcılığın tehlikesinin farkında olmalıdır ve toplumsal, ulusal, siyasi ve diğer görüşlere, din, dil, ırk, cinsiyete dayalı ayırımcılığa olanak sağlanmasından kaçınmalıdır.

8. Gazeteci, aşağıdaki hususları ciddî meslekî hatalar olarak ele almalıdır:

• Haber çalma (intihal),

• Kötü niyetli yanlış açıklamalar,

• İftira, onur kırıcı yayın, temelsiz suçlama,

• Yayın ya da baskı yapma bağlamında herhangi bir biçimde rüşvet kabul etme.

9. Bu ada layık olan gazeteciler, belirtilen ilkelere sadık kalmayı görev bilirler. Her ülkenin genel kanunları çerçevesinde, gazeteciler profesyonel konularda sadece meslektaşlarının yargılarını kabul ederler ve yönetim veya diğer yerlerden gelecek müdahaleleri kabul etmezler.

[*] Meslek İlkeleri Deklarasyonu, F. Seçil Banar'ın "Ulusal ve Uluslararası Boyutta Yazılı Basında Kişilik Haklarına Saldırıdan Korunma" başlıklı makalesinden alınmıştır (s. 39).

KAYNAKÇA

Alan, Ümit (2015). *Saray'dan Saray'a Türkiye'de Gazetecilik Masalı*. İstanbul: Can Yayınları.

Alankuş, Sevda (2005a). "BİA ve BİA Eğitim Çalışmaları Üzerine". Derleyen: Sevda Alankuş. *Gazetecilik ve Habercilik*. IPS İletişim Vakfı Yayınları. İkinci Baskı.

Alankuş, Sevda (2005b). *Medya, Etik ve Hukuk*. Derleyen: Sevda Alankuş. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. İkinci Baskı.

Alankuş, Sevda (2013). "Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği". Derleyen: Sevda Alankuş. *Gazeteciliğe Başlarken/Okuldan Haber Odasına*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. İkinci Baskı.

Akçura, Belma (24.07.2014). *Ombudsmanlığın Meselesi Adil Gazetecilik*. 05.07.2017. http://m.bianet.org/bianet/medya/157404-akcura-ombudsmanligin-meselesi-adil-gazetecilik

Akça, Emel Baştürk (11.10.2008). *Habercilikte Yeni Arayışlar ve Hak Haberciliği.* 03.05.2016. https://bianet.org/biamag/medya/110151-habercilikte-yeni-arayislar-ve-hak-haberciligi

Anday, Melih Cevdet (2003). *Rahatı Kaçan Ağaç*. İstanbul: Adam Yayınları. Altıncı Baskı.

Arcan, Hediye Esra (2010). *İnsan Hakları ve Medya: ABD Elit Medyasında Türkiye'ye İlişkin İnsan Hakları Haberlerinde Söylem İnşası; The New York Times Gazetesi Örneği* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı.

Arendt, Hannah (2017). *Kötülüğün Sıradanlığı*. Çeviren: Özge Çelik. İstanbul: Metis Yayıncılık. Dördüncü Baskı.

Aristoteles (2017). *Nikomakhos'a Etik.* Çeviren: Saffet Babür. Ankara: BilgeSu Yayıncılık. Yedinci Baskı.

Atayman, Veysel (18.02.2014). *Ölüler Evinden Anılar ve Dostoyevski Üzerine Önsöz*. 12.09.2016. http://www.cafrande.org/evinden-dostoyevski-atayman/

Banar, F. Seçil (2003). "Ulusal ve Uluslararası Boyutta Yazılı Basında Kişilik Haklarına Saldırıdan Korunma". *Kurgu Dergisi.* Sayı 20. S. 29-48.

Baudelaire, Charles (2006). *Kötülük Çiçekleri*. Çeviren: Ahmet Necdet. Dharma Yayınları.

Behrengi, Samed (2013). *Küçük Kara Balık.* Çeviren: İlknur Özdemir. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. Üçüncü Baskı.

Behrengi, Samed (2014). *Toplu Masallar*. Çeviren: İldeniz Kurtulan. İstanbul: Büyülü Fener Yayınları.

Belsey, Andrew, Chawick, Ruth (2011). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. İkinci Baskı.

Benedek, Wolfgang (2014). *İnsan Haklarını Anlamak/İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*. Çeviren: Mehveş Bingöllü Kılcı. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları. Üçüncü Baskı.

Brecht, Bertolt (1977). *Me-ti/Tarihte Diyalektik*. Çeviren: Ahmet Cemal. İstanbul: Günebakan Yayınları.

Brecht, Bertolt (1994). *Bay Keuner'in Öyküleri*. Çeviren: Ahmet Cemal. İstanbul: Mitos Yayınları.

Borges, Jorge Luis (2014). *Atlas*. Çeviren: Celâl Üster. İstanbul: İletişim Yayınları.

Camus, Albert (2008). *Sisifos Söyleni*. Çeviren: Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları. Onikinci Baskı.

Camus, Albert (2012). *Veba*. Çeviren: Nedret Tanyolaç Öztokat. İstanbul: Can Yayınları. Onyedinci Baskı.

Camus, Albert (2015). *Caligula*. Çeviren: Ayberk Erkay. İstanbul: Can Yayınları.

Camus, Albert (2017). *Başkaldıran İnsan*. Çeviren: Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları. Ondokuzuncu Baskı.

Cansever, Edip (2003). *Yerçekimli Karanfil (Toplu Şiirler I)*. İstanbul: Adam Yayınları. Onüçüncü Baskı.

Cibran, Halil (2016). *Ermiş*. Çeviren: Kenan Sarıalioğlu. İstanbul: Remzi Kitabevi. Üçüncü Baskı.

Curi, Kriton (2015). "Meslek Etiklerinde Yeni Bir Boyut: Çevre Etiği". Yayına Hazırlayan: Harun Tepe. *Etik ve Meslek Etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Üçüncü Baskı.

Çapan, Alişan (2015). *Isaiah Berlin: İki Özgürlük Arasında*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Çotuksöken, Betül (2004). "İnsan Hakları Eğitiminde Felsefenin Vazgeçilmez Rolü". Yayına Hazırlayan: İoanna Kuçuradi ve Bülent Peker. *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi-UNESCO İnsan Hakları için Felsefe Kürsüsü. İkinci Baskı.

Çotuksöken, Betül (2012). *İnsan Hakları ve Felsefe*. İstanbul: Papatya Yayıncılık. İkinci Baskı.

Çubukçu, Mete (2013). "İlk Adım Sonrasını da Belirler". Derleyen: Sevda Alankuş. *Gazeteciliğe Başlarken/Okuldan Haber Odasına*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. İkinci Baskı.

Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (2010). *Karamazov Kardeşler*. Çeviren: Ayşe Hacıhasanoğlu. İstanbul: Can Yayınları.

Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (2016). *Ölüler Evinden Anılar*. Çeviren: Nihal Yalaza Taluy. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İkinci Baskı.

Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (2017). *Yeraltından Notlar*. Çeviren: Fatma-Serdar Arıkan. İstanbul: İthaki Yayınları. Beşinci Baskı.

Duran, Ragıp (2013). "Akıma Kapılmak ya da Zor Olanı Denemek". Derleyen: Sevda Alankuş. *Gazeteciliğe Başlarken/Okuldan Haber Odasına*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. İkinci Baskı.

Duran, Ragıp (2015). "Yurttaş Gazeteciliği". Derleyen: Sevda Alankuş. *Gazetecilik ve Habercilik*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. İkinci Baskı.

Dursun, Çiler (2007). "Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanağı". Derleyen: Sevda Alankuş. *İnsan Hakları Gazeteciliği*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Dündar, İ. Pelin, Deniz, Şadiye (2010). "Barış Gazeteciliği: Türk Yazılı Basınında 2003 Irak Savaşı Haberlerinin Değerlendirilmesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Sayı 14. S. 200-213.

Erdem, H. Haluk (2018). "Felsefe ile Anlamak/Prof. Dr. Betül Çotuksöken ile Söyleşi". Yayına Hazırlayanlar: Ahu Tunçel, Zekiye Kutlusoy, Güncel Önkal. *Felsefeye Giriş Yolları/Betül Çotuksöken'e Armağan*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Erimli, Büşra (2014). "Gazetecilik Meslek İlkelerinin Uygulanmasını Engelleyen Unsurlar ve Çözüm Önerileri". *İnsan&İnsan*. Sayı 1. S. 23-34.

Einstein, Albert (1990). *Dünyamıza Bakış*. Çevirenler: S. Eyüboğlu, A. Erhat, V. Günyol, C. Çapan, I. Öztürk, Y. Anday. İstanbul: Alan Yayıncılık. İkinci Baskı.

Fromm, Erich (1967). *İtaatsizlik Üzerine Denemeler*. Çeviren: Ayşe Sayın. İstanbul: Yaprak Yayınları.

Galeano, Eduardo (2017). *Biz "Hayır" Diyoruz*. Çeviren: Bülent Kale. İstanbul: Metis Yayınları. Dördüncü Baskı.

Galeano, Eduardo (2018). *Zamanın Ağızları*. Çeviren: Bülent Kale. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Gezgin, Sedat, Polat, Veli, Arcan, H. Esra (2016). *Türkiye Sözlü Basın Tarihi Cilt I*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Gezgin, Sedat, Polat, Veli, Arcan, H. Esra (2016). *Türkiye Sözlü Basın Tarihi Cilt II*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Gezgin, Sedat, Polat, Veli, Arcan, H. Esra (2016). *Türkiye Sözlü Basın Tarihi Cilt III*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Girgin, Atilla (2008). *Gazeteci Olmak Önce Adam Olmak Demektir*. İstanbul: Derin Yayınları. İkinci Baskı.

Gray, John (2017). *Kuklanın Ruhu/İnsan Özgürlüğüne Kısa Bir Bakış*. Çeviren: Dürrin Tunç. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hesse, Herman (2017). *Bozkırkurdu*. Çeviren: Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları. Yirmibeşinci Baskı.

Hesse, Herman (2018). *İnanç da Sevgi de Aklın Yolunu İzlemez*. Çeviren: Kâmuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları. Üçüncü Baskı.

Hessel, Stephane (2013). *Öfkelenin!* Çeviren: İsmail Yerguz. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları. Beşinci Baskı.

Homeros (2008). *Odysseia*. Çevirenler: Azra Erhat, A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları. İkinci Baskı.

İrvan, Süleyman (2005). "Medya ve Etik". Derleyen: Sevda Alankuş. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. *Medya. Etik ve Hukuk*. İkinci Baskı.

İyi, Sevgi, Tepe, Harun (2011). *Etik*. Editörler: Prof. Dr. İoanna Kuçuradi. Doç. Dr. Demet Taşdelen. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2356.

İyi, Sevgi (2018). "Felsefe ve Düşünmek". Yayına Hazırlayanlar: Ahu Tunçel, Zekiye Kutlusoy, Güncel Önkal. *Felsefeye Giriş Yolları/Betül Çotuksöken'e Armağan*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Kant, İmmanuel (1984). *Seçilmiş Yazılar*. Çeviren: Nejat Bozkurt. İstanbul: Remzi Yayınevi.

Kant, İmmanuel (2013). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Çeviren: İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Beşinci Baskı.

Karasu, Bilge (1970). "Bilge Karasu ile Bir Konuşma". *Ulus Sanat Eki* (04.11.1970).

Kazancakis, Nikos (2017). *Zorba*. Çeviren: Ahmet Angın. İstanbul: Can Yayınları. Yirmidokuzuncu Baskı.

Kemal, Yaşar (2013). *İnce Memed 4*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Ondördüncü Baskı.

Korkut, Tolga (2007). "Hak Haberciliği Ne İşe Yarar?". Derleyen: Sevda Alankuş. *İnsan Hakları Haberciliği*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Korkut, Tolga (2013). "Hak Haberciliği ve Habercilikte Kültürel Çeşitlilik". Derleyen: Sevda Alankuş. *Gazeteciliğe Başlarken/Okuldan Haber Odasına*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. İkinci Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2009a). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Yayına Hazırlayan: İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Üçüncü Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2009b). *Nietzsche ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Beşinci Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2010). *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Dördüncü Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2011a). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Beşinci Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2011b). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. İkinci Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2013a). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Beşinci Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2013b). *Schopenhauer ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Üçüncü Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2013c). *Sanata Felsefeyle Bakmak*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Beşinci Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2014). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Beşinci Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2015). "Felsefî Etik ve 'Meslek Etikleri'". Yayına Hazırlayan: Harun Tepe. *Etik ve Meslek Etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Üçüncü Baskı.

Kuçuradi, İoanna (2018). "İnsansal Güvenliğin Öğeleri Olarak Beslenme ve Sağlık Hakları". Yayına Hazırlayanlar: Ahu Tunçel, Zekiye Kutlusoy, Güncel Önkal, *Felsefeye Giriş Yolları/Betül Çotuksöken'e Armağan*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Le Guin, Ursula K. (2015). *Rüzgârın On İki Köşesi*. Çeviren: Aysun Babacan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. İkinci Baskı.

Leisinger, Klaus M. (2015). "İşletme Etiği, Çokuluslu Şirketler ve Gelişmekte Olan Ülkeler". Yayına Hazırlayan: Harun Tepe. *Etik ve Meslek Etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Üçüncü Baskı.

Marmara, Nilgün (2016). *Kağıtlar*. İstanbul: Everest Yayınları.

Mengüşoğlu, Takiyettin (2014). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları. Üçüncü Baskı.

Mengüşoğlu, Takiyettin (2017). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları. İkinci Baskı.

Mirandola, Giovanni Pico della (2013). *İnsanın Değeri Üzerine Söylev ya da Rönesansın Manifestosu*. Çeviren: Levent Özşar. Bursa: Biblos Kitabevi Yayınları. İkinci Baskı.

Müftügil, Şevket (2009). "İnsan Haklarını Koruma Ne Demektir?". *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Yayına Hazırlayan: İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Üçüncü Baskı.

Nietzsche, Friedrich (2015). *Her Şey Dökülmüş müydü Kelimelere?/Aforizmalar*. Çeviren: Gökhan Doğru. İstanbul: Zeplin Kitap.

Nietzsche, Friedrich (2017). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*. Çeviren: Ahmet İnam. İstanbul: Say Yayınları. Sekizinci Baskı.

Nutku, Uluğ (2005). "Dünya Bireyi-Hakları ve Sorumlulukları". *II. Uluslararası Felsefe Günleri/Sorumluluk*. İzmit: Kocaeli Üniversitesi Matbaası.

Orwell, George (2016). *1984*. Çeviren: Celâl Üster. İstanbul: Can Yayınları. Ellidördüncü Baskı.

Özcan, Muttalip (2011). "İnsanlaşma, Etik ve Siyaset: Antik ve Modern". *Felsefelogos*. Sayı 41. S. 163-185.

Özcan, Muttalip (2012). "Kuçuradi Felsefesi". *Journal of Turkish Studies//Türklük Bilgisi Araştırmaları*. Sayı 37. S. 187-213.

Özcan, Muttalip, (2016). *İnsan Felsefesi/İnsanın Neliği Üzerine Bir Soruşturma*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Özuğurlu, Meltem (2009). "Hak Haberciliği". *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*. Sayı 1. S. 159-168.

Özüaydın, Bergen Coşkun (2013). "Frankfurt Okulu: Düş Kırıklığı, Aklın Büyüsü ve Sirenlerin Sesi". *Posseible Düşünme Dergisi/Journal of Thinking.* Sayı 4. S. 48-58.

Özdemir, Emin (2012). *Kurmaca Kişiler Kenti*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Özer, Ömer (2013). *Medya Siyaset Kültür*. Editör: Ömer Özer. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2831.

Özkök, Ertuğrul (1980). *Uluslararası Anlayış ve Kitle İletişim Araçları*. Ankara: UNESCO-Hacettepe Üniversitesi Semineri.

Özkök, Ertuğrul (2009). "İnsan Haklarının Yaygınlaştırılması İçin Kitle İletişim Araçlarında Felsefe". *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Yayına Hazırlayan: İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Üçüncü Baskı.

Pavese, Cesare (2017). *Yaşama Uğraşı*. Çeviren: Cevap Çapan. İstanbul: Can Yayınları. Onikinci Baskı.

Pilger, John (2010). *Bana Yalan Söyleme/Araştırmacı Gazeteciliğin Şahikaları*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Platon (2015). *Devlet*. Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu. M. Ali Cimcoz. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. Yirmisekizinci Baskı.

Reich, Wilhelm (2009). *Dinle Küçük Adam*. Çeviren: Şemsa Yeğin. İstanbul: Payel Yayınevi. Onüçüncü Baskı.

Sağnak, Mehmet (2010). *Amca, Size Gazeteci Diyebilir miyim?/Türk Sinemasında Gazeteci Figürü*. İstanbul: TB Yayıncılık.

Saint-Exupéry, Antoine de (2011). *Küçük Prens*. Çeviren: Sumru Ağıryürüyen. İstanbul: Mavibulut Yayıncılık. Yirminci Baskı.

Sartre, Jean-Paul (2017a). *Varoluşçuluk*. Çeviren: Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları. Yirmiyedinci Baskı.

Sartre, Jean-Paul (2017b). *Varlık ve Hiçlik*. Çeviren: Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen. İstanbul: İthaki Yayınları. Sekizinci Baskı.

Savaş, Hakan (2012). *Kiraz Mevsimi ve Sinema Bileti*. Ankara: Nirengi Kitap.

Savaş, Hakan (2013). *Sinema ve Varoluşçuluk*. İstanbul: Sözcükler Yayınları.

Schopenhauer (2007). *Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine*. Çeviren: Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları.

Selek, Pınar (2018). *Cümbüşçü Karıncalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sertbarut, Miyase (2018). *Kapiland'ın Kıyameti*. İstanbul: Tudem Yayınları.

Smith, E. (23.03.2004). *Eugene Smith*. 05.03.2018.
https://www.fotomuhabiri.com/?p=2519

Talu, Umur (2013). "Türkiye'de Geçmişten Bugüne Gazetecilik ve Habercilik". Derleyen: Sevda Alankuş. *Gazeteciliğe Başlarken/Okuldan Haber Odasına*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. İkinci Baskı.

Temelkuran, Ece (2017). *İyilik Güzellik*. İstanbul: Can Yayınları.

Tepe, Harun (2015). "'Basın Etiği' ya da Basının Etik Sorunları". Yayına Hazırlayan: Harun Tepe. *Etik ve Meslek Etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Üçüncü Baskı.

Tepe, Harun (2015). "Giriş: Bir Felsefe Olarak Etik ve 'Etikler'". Yayına Hazırlayan: Harun Tepe. *Etik ve Meslek Etikleri.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Üçüncü Baskı.

Timisi, Nilüfer (21.08.2010). *Medyada Hak Haberciliği*. 13.06.2018. https://m.bianet.org/bianet/medya/124294-medyada-hak-haberciligi

Tokdoğan, Nagehan (2013). "Hak Haberciliğinde Temel Bir Uğrak: Kadın Odaklı Habercilik ve JİNHA Örneği". *Mülkiye Dergisi*. Sayı: 37. S. 9-35.

Tokgöz, Oya (2017). *Temel Gazetecilik.* Ankara: İmge Kitabevi. Onikinci Baskı.

Tosun, Gülgün Erdoğan (2012). "Çocuklar ve Çocuk Haklarının Medyada Temsili". Derleyen: Sevda Alankuş. IPS İletişim Vakfı Yayınları. İkinci Baskı.

Uygur, Nermi (2017a). *Bütün Eserleri II* (1. Cilt). *Çağdaş Ortamda Teknik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi (2017a). *Bütün Eserleri II* (1. Cilt). *Yaşama Felsefesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi (2017a). *Bütün Eserleri II* (1. Cilt). *Akıl Yalım Gibidir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi (2017b). *Bütün Eserleri II* (2. Cilt). *Gazete*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Üster, Celâl (2018). *Körün Taşı*. İstanbul: Can Yayınları.

Williams, Raymond (2018). *Modern Trajedi*. Çeviren: Barış Özkul. İstanbul: İletişim Yayınları.

Voltaire (2015). *Candide*. Çeviren: Ayşe Meral. İstanbul: Alfa Yayınları.

Vural, Ali Murat (1992). "Demokratik Toplumlarda Basın Ahlakı ve Araştırma Gazeteciliği". *Kurgu Dergisi*. Sayı 10. S. 127-139.

Zeytinoğlu, Emre (06.01.2017). *Sirenler'in Şarkısı*. 10.01.2017. https://www.kulturservisi.com/p/sirenlerin-sarkisi/